

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Hana Havlíková

Reflexe vzpomínek na rasovou propagandu

Analýza reflexe rasové propagandy v letech 1938-1945
na základě rozhlasových propagandistických pořadů a rozhovorů
s pamětníky- studenty Obchodní akademie v Plzni

Diplomová práce

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5.ledna 2012

Hana Havlíková

Autor práce: Bc. Hana Havlíková

Vedoucí práce: Mgr. Marco Stella

Oponent práce:

Datum obhajoby: ZS 2011/2012

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Havlíková Hana, 2011. Reflexe vzpomínek na rasovou propagandu. *Analýza reflexe rasové propagandy v letech 1938-1945 na základě rozhlasových propagandistických pořadů a rozhovorů s pamětníky- studenty Obchodní akademie v Plzni*

Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta Humanitních studií 83 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Marco Stella

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své práce Mgr. Marcu Stellovi za jeho vedení a podnětné rady, které mě provázely při provádění tohoto výzkumu. Zároveň bych chtěla poděkovat všem pamětníkům za jejich účast na této práci a za skutečnost, že byli ochotni se mnou hovořit a vzpomínat na období, které pro ně nebylo příjemné.

Obsah

1. Úvod	7-15
Cíl	7
Vzorek	7-10
Charakteristika informátorů.....	8-9
Archivní prameny.....	9-10
Metoda/metodologie.....	10-15
Analýza antisemitských pořadů.....	13
Kritéria výběru informátorů.....	14
Pozice výzkumníka.....	14
Prostředí výzkumu.....	15
Instruktáž informátorů.....	15
Technika záznamu.....	15
2. Přehled na základě odborné literatury.....	16-31
Stručný nástin dějin Československého rozhlasu.....	24-31
3. Analýza rozhlasových pořadů/přepsaných rozhlasových pořadů....	32-59
4. Analýza rozhovorů se studenty Obchodní akademie v Plzni.....	60-69
5. Závěr.....	70-74
Použitá literatura.....	75-77
Seznam příloh.....	78
Přílohy I – III.....	79-83

1. Úvod

Cíl

Cílem této práce je analýza reflexe rasové propagandy v letech 1938-1945 v Čechách. Jde zde o současnou reflexi pamětníků, která s ohledem na uplynulou dobu není časově bezprostřední.

Záměrem je vytvořit alespoň částečný obraz o dopadu rasové propagandy na české obyvatelstvo. K tomuto účelu jsem využila dochovaných propagandistických pořadů vysílaných v českém rozhlasu, na jejichž základě jsem provedla rozhovory s pamětníky. Pořady i rozhovory byly samostatně analyzovány a následně jsem zjišťovala, zda se témata a diskurzy prezentované v jednotlivých pořadech odrážejí a uchovávají v paměti účastníků výzkumu.

Toto téma jsem si zvolila ze dvou důvodů. První důvodem je návaznost na mou bakalářskou práci, na které participovali účastníci i tohoto výzkumu, a která se zabývala každodenním životem za protektorátu. Zároveň jsem doufala, že vzhledem k již dřívější spolupráci s pamětníky, bude pro mě snazší získat od nich informace o takto citlivém tématu, jakým nacistická rasová propaganda bezpochyby je a nebude panovat takový ostych, jako kdyby se jednalo o můj první společný výzkum s jejich účastí. Druhým důvodem je snaha o prozkoumání rasové propagandy a především jejího možného dopadu a vlivu na české obyvatelstvo. Ačkoliv téma druhé republiky a protektorátu Čechy a Morava bylo dostatečně a mnohokrát zpracováno, stejně tak jako rasová propaganda Třetí říše, doufám, že tato práce přispěje k objasnění toho, zda a jak na rasovou propagandu mohli vzpomínat obyvatelé Čech, v tomto případě Plzně.

Plzeň patřila kromě Prahy k nejvíce strážným městům v republice, především proto, že zde byl koncentrován průmysl využívaný nacisty ke zbrojení během války.

Vzorek

Mému záměru mělo pomoci množství zdrojů, vzorek výzkumu má trojí charakter.

Nejdůležitějším výzkumným materiálem jsou informace získané od narátorů- bývalých studentů Obchodní akademie v Plzni, kteří již participovali na bakalářském projektu týkajícím se každodenního života za protektorátu. Pro účast na tomto výzkumu bylo osloveno osm osob, všichni souhlasili, bohužel jeden z účastníků zemřel ještě před zahájením výzkumu. Výzkumný vzorek zahrnuje sedm lidí, pět žen a dva muže, studenty maturitního ročníku 1942 z obchodní akademie.

Druhým velmi podstatným typem materiálu jsou data získaná diskursivní analýzou propagandistických pořadů z Archivu Českého rozhlasu. Tyto pořady byly zařazeny do vysílání rozhlasu německými okupanty a jejich poslech a následná analýza byly nezbytným předpokladem pro následné rozhovory s pamětníky.

Třetím výzkumným materiálem je dostupná literatura k tématu protektorátu, která mi pomohla nastínit historii českých zemí a vývoj událostí po obsazení Německem. Kromě literatury týkající se protektorátu byly také prostudovány materiály představující historii Českého rozhlasu, protože jeho funkce v tomto výzkumu byla naprosto klíčová a bylo třeba zjistit jak rozhlas fungoval během první republiky i následně po okupaci.

Charakteristika informátorů

Účastníci tohoto výzkumu participovali již na předchozí bakalářské práci, nebylo pro mě proto těžké je přesvědčit i k účasti na tomto výzkumu.

Jeden z narátorů, který se měl účastnit i této práce bohužel zemřel před začátkem výzkumu, pracovala jsem proto pouze se sedmi osobami.

V současné době je všem pamětníkům přes 87 let, všichni jsou v důchodu a až na jednoho informátora, který se angažuje v místním judistickém oddílu a také v organizaci „Evropští senioři“, nevyvíjí nikdo z ostatních žádnou politickou, kulturní ani sportovní aktivitu. Již z bakalářského výzkumu jsem věděla, že tito lidé pocházejí z rodin s rozdílným sociálním zázemím, ačkoliv se všichni zařadili do skupiny, kterou označují jako střední třída a nižší střední třída. Také politická orientace výchozích rodin se lišila. Zjištění politické orientace rodiny jsem pokládala za důležité i při předchozím výzkumu, kde sloužila jako jedno z kritérií při komparaci vzpomínek na každodenní život za protektorátu. Při tomto výzkumu jsem nepokládala za nutné stanovovat určitá kritéria pro komparaci vzpomínek. Toto téma je stále velmi citlivé a vzhledem k tomu, že uplynulo mnoho let, nebyla jsem si jistá, že mi k tomuto tématu poskytnou nějaké informace. Navíc už v předchozí práci mi pamětníci naznačili, že neměli příliš styky s Židy, o jejich studiu na stejné škole se nikdo nezmínil a o stycích v místě bydliště, nebo mezi známými, hovořil dříve i nyní pouze jeden informátor. I toto přispělo k předpokladu, že se informátoři k tomuto citlivému tématu nebudou moc vyjadřovat, navíc když židovská problematika byla jediným předmětem zkoumání a zabývala jsem se jím ze všech možných úhlů. Z tohoto důvodu jsem nestanovovala žádná kritéria pro porovnání vzpomínek narátorů, protože se toto téma jevílo jako problematické. Přesto jsem politickou orientaci rodiny pokládala za důležitou, abych si utvořila představu o zázemí, ze kterého vycházeli.

Generace těchto lidí prožila své dětství během první republiky a dospívání v období druhé republiky a následně i protektorátu, což byla velmi tísnivá doba. Všichni informátoři se narodili v rozmezí let 1920- 1923, což znamená, že při ustavení protektorátu Čechy a Morava jim bylo mezi 15 a 17 lety, což je věk, který se definuje jako adolescence. I v běžných podmínkách je tento věk klíčový jak z biologického, tak z psychologického hlediska. Pro tyto lidi bylo toto období ještě obtížnější, protože se museli vyrovnávat s radikální změnou režimu- přechod k totalitnímu režimu, kdy byly omezeny svobody českého národa, což se samozřejmě dotklo i narátorů.

Klíčovou roli v tomto výzkumu hraje psychologický aspekt tohoto procesu, protože v tomto věku člověk dosahuje osobní autonomie a posunuje se do role dospělého. Jedinec si utváří vlastní identitu a zároveň aktivně hledá nové zážitky a informace, což bylo pro tyto lidi těžší, ne-li nemožné, neboť

nastalá situace jim takovou možnost upírala. Místo toho museli během protektorátu čelit mnoha rizikovým faktorům, které naopak mohly průběh dospívání narušit. Těmito faktory mám na mysli sociální nejistotu doby, dlouhodobé působení traumatizujících událostí, které nemohli nijak ovlivnit, jako například diskriminace Židů, zatýkání i českých obyvatel, totální nasazování a ke konci války i nálety na čeká města, Plzeň nevyjímaje. Omezení se týkala i takových drobností jako byla například zakázaný maturitní večírek. Ačkoliv se toto jeví jako nepatrná maličkost ve srovnání s tím, co se v protektorátu dělo, již v předchozím výzkumu se mi o tom pár informátorek zmínilo. I přestože si uvědomovaly, že v rámci dramatických událostí v zemi, bylo toto směšné, vnímaly nemožnost oslavit svůj úspěch jako totální omezení i těch nejmenších svobod a neškodné zábavy.

Z psychologického hlediska hraje roli i to, že adolescenti bývají receptivní vůči indoktrinaci. Německá mládež z velké části reagovala tím, že se zapojovala do nacisty vytvořených organizací, ať z vlastní vůle, nebo v pozdějších letech z donucení, zatímco podle mého vzorku si dovoluji usuzovat, že česká mládež přebírala postoj svých rodičů, který byl v tomto případě negativní.

Vzhledem k tomu, že v období druhé republiky a protektorátu bylo informátorům mezi 15 a 17 lety, považovala jsem za důležité zjistit informace o jejich rodině, která na ně měla velký vliv a mohla i pomoci nastínit jak narátoři a jejich rodiny vnímali nastalou situaci. V tomto ohledu bylo možné mezi pamětníky najít jak shody, tak rozdíly. Všichni informátoři zařadili svou rodinu do střední, či nižší střední třídy. Dva informátoři pocházeli z vesnice, přičemž jeden z nich přesídlil ještě před podpisem Mnichovské dohody s rodinou do Plzně. Druhý z narátorů zůstal bydlet s rodiči a bratrem mimo Plzeň, ve vesnici Chrást, která je vzdálená 41 kilometrů od Plzně. Tato skutečnost mu později zkomplikovala jeho každodenní cestování do školy, protože oblast, kde žil, oficiálně spadala do oblasti Sudet a na každou cestu vlakem do školy potřeboval propustku. Zároveň pro mě bylo zajímavé sledovat, zda se lišila situace ve vývoji diskriminace Židů ve městě a na vesnici.

Politická orientace výchozích rodin se také lišila, ale podle dřívějšího výzkumu jsem věděla, že převládaly dva hlavní proudy- informátoři hovořili o tom, že jejich rodiče sympatizovali se sociální demokracií, druhým proudem byla náklonnost k národním socialistům. Politické smýšlení rodičů jsem považovala za podstatné, abych si utvořila představu, jaký postoj měli vůči politické situaci v zemi. Chtěla jsem vědět, zda někteří rodiče nesympatizovali s Komunistickou stranou, nebo zda neinklinovali k radikálním pravicovým stranám, což by mohlo mít vliv i na to, jak jejich děti, moji informátoři vnímali a reagovali na diskriminaci Židů.

Archivní prameny

Do kategorie archivních pramenů je v první řadě nutné zařadit dochované propagandistické pořady. Tyto rasové pořady jsou v tomto výzkumu předním zdrojem. Český rozhlas je vysílal v letech 1938- 1945, přičemž jsem je našla uchované ve dvou podobách. Část těchto pořadů je uchována v rozhlasové podobě v Archivu Českého rozhlasu, ovšem tento materiál je poněkud kusý.

Našla jsem pouze několik pořadů k poslechu a to z let 1935, 1938 a 1939. I přesto je pokládám za velmi přínosné, protože každý z nich pocházel z jiného období. První pocházel ještě z doby existence první republiky, druhý se vysílal krátce před podpisem Mnichovské dohody a třetí pořad se vysílal pouze jeden den před ustavením Protektorátu Čechy a Morava. Jejich diverzita pramení nejen z faktu, že mezi jejich natočením uplynul minimálně rok, ale také z rozdílů mezi autory. Tato odlišnost umožnila vyzdvihnout vývoj v antisemitské propagandě a díky audiozáznamu bylo možné pozorovat i změnu v rétorice, dikci i volbě slov.

Větší část těchto pořadů byla k dispozici v písemné podobě. V Národní knihovně byly přepsané pořady z let 1941 a poté z roku 1945, kdy se v rozhlase vysílalo jakési ohlédnutí za skončeným obdobím nacistické okupace. I tyto pořady byly velice užitečné, i přestože nebylo možné si je poslechnout v audio podobě.

Nevýhodou je, že jsem nemohla nastudovat pořady vysílané mezi lety 1942- 1944, přestože z programu vím, že se vysílaly pravidelně každý týden. V současnosti jsem je ale nemohla dohledat, v Českém rozhlase mi bylo vysvětleno, že pořady z těchto let pravděpodobně nebyly vůbec archivovány, nebo přes ně byl přetočen jiný záznam. I přes tuto určitou nevýhodu, kapitola s analýzou těchto pořadů ukáže, že pořady poskytly dostatek diverzního materiálu pro nastínění vývoje antisemitské propagandy a změny v diskurzu Žida. Diskurzem Žida zde myslím soustavu reprezentací, které se vyvinuly ve společnosti s účelem vytvoření a udržení konkrétního významu o určité tématické oblasti. V případě mého výzkumu jsou touto tématickou oblastí Židé jako skupina. Stereotypy, které o nich byly předkládány a které se často opakovaly, se v průběhu let začaly spojovat do obrazu jednoho Žida, jenž v sobě ztělesňoval všechny negativní vlastnosti. Sledování tohoto diskurzu v průběhu let umožnilo pozorovat, jak se z židovské menšiny stala jedna postava Žida koncentrující v sobě všechno zlé a zároveň jak se tento diskurz měnil a vyvíjel.

Do skupiny sekundární literatury patří historická literatura od autorů, kteří se této tématice velmi zevrubně věnovali, jako například Tomáš Pasák ve svých dílech *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, *Pod ochranou říše*, nebo dílo věnované protektorátnímu prezidentu *JUDr. Emil Hácha*. Protektorátní éře se věnoval i Detlef Brandes v dílech *Češi pod německým protektorátem*, *Exil v Londýně 1939-1945* a mnoho dalších. Další sekundární literaturou byly *Terezínské studie a dokumenty*, které obsahovaly příspěvky mnoha autorů, př. W. Gruner. Tyto dokumenty byly nalezeny v Institutu terezínské iniciativy. K nastínění vývoje událostí v Českém rozhlase jsem použila souborné dílo *Od mikrofonu k posluchačům, Z osmi desetiletí českého rozhlasu*, které se věnuje existenci Českého rozhlasu od jeho počátku až přes okupaci nacistickým Německem.

Primární literaturou byly dobové časopisy, které se několikrát objevovaly ve zkoumaných pořadech, především co se týkalo jejich autorů. Při zjišťování povolání autorů antisemitských pořadů jsem zjistila, že několik autorů-Emilián Peřina, František Lelek, byli redaktory časopisu *Arijský boj*, což byl Ústřední list Protizidovské ligy. Kvůli autorům jsem se na tento časopis také zaměřila. Ukázalo se že šlo o antisemitský týdeník, plný antisemitských

stereotypů a karikatur. V příloze III. jsou k nahlédnutí dvě strany s antisemitskými karikaturami z let 1940 a 1941.

Všechny tyto prameny a materiály poskytly dostatečný základ pro zkoumání a analýzu antisemitských pořadů a poté i rozhovorů s pamětníky.

Metoda/metodologie

Pro tento typ výzkumu byla zvolena metoda diskursivní analýzy pro zpracování rozhlasových pořadů. Po jejich analyzování a vyhodnocení posloužil tento materiál jako podklad pro rozhovory s pamětníky. Na základě informací získaných touto analýzou jsem mohla sestavit seznam otázek týkajících se německé rasové propagandy, vycházející z poznatků z těchto pořadů. Při rozhovorech s informátory jsem použila metodu polořízených rozhovorů a vzhledem k tomu, že se rozhovory odehrávaly v domovech narátorů, použila jsem také metodu přímého zúčastněného pozorování.

Diskursivní analýzu jsem si zvolila jako vhodnou metodu, protože převážnou část toho co víme, nám zprostředkovávají média. Nejenže média, jako noviny, televizní a rozhlasové vysílání utvářejí naše vnímání událostí okolo nás, ale zároveň hrají klíčovou roli v utváření a upevňování hranic mezi námi a těmi druhými, prezentují menšiny, ukazují jinakost a tím mají velký vliv na postoje veřejnosti vůči nim. Z tohoto důvodu jsem si zvolila diskursivní analýzu, protože mě zajímalo, jak na pamětníky působily tyto pořady, zda je ovlivnily, pokud měla nacistická propaganda vliv, tak jaký, pokud vůbec nějaký, zda si informátoři tyto pořady vůbec pamatují, nebo jejich existenci vytlačili z paměti, protože ačkoliv uplynulo již mnoho let, toto období je stále citlivým tématem.

Nejprve jsem musela ujasnit co je mediální text, na který se diskursivní analýza používá. Mediálním textem rozumíme sdělení, které přichází z veřejných sdělovacích prostředků, jako jsou noviny, rozhlas, televize a v současné době i internetu. Pro všechny mediální texty platí, že správné pochopení ale nakonec závisí na čtenáři, divákovi a v případě tohoto výzkumu na posluchači. Zároveň můžeme rozdělit mediální texty na informační a přesvědčovací, kam můžeme bezpochyby zařadit i tyto propagandistické pořady. Tyto pořady mají také manipulativní charakter, protože útočily na podvědomé city lidí, jako bylo vlastenectví, závist, strach z jiného a tím mohly vyvolávat nepodložené obavy. Částečně i díky těmto pořadům vznikala a sílila hranice mezi my- Češi a oni- Židé. Každý člověk má přirozenou potřebu patřit ke skupině a tyto pořady jasně oddělovaly skupiny na „nás“ a „ně“, čímž ustavovaly, kdo náleží do jaké skupiny a s kým sympatizovat a soucítit.

„Diskursivní analýza je reciproční a cyklický proces, ve kterém se pohybujeme mezi strukturou jazyka a situačním významem, který se pokouší stavět okolo světa identit a vztahů ve specifickém kontextu¹.“ Zároveň je tato analýza založena na detailech mluvy nebo psaní, které jsou relevantní k situaci a které jsou relevantní k argumentům, které se analýza snaží udělat². Zaměřila jsem se na jednotlivé pořady, zkoumala jednotlivé

¹ Gee. J. P. (1999). An Introduction to Discourse Analysis. Tudory and Method. Routledge. s. 118

² Gee. J. P. (1999). o. c. s. 105

stereotypy a způsob, jakým je jejich autoři podali, a také to, jaký vliv měla profese a ideové smýšlení autorů na předkládané stereotypy i to, jak byly prezentovány. Po jednotlivých analýzách pořadů jsem porovnávala všechny pořady, abych zjistila jaký byl vývoj v diskurzu Žida, zda se během let stupňoval či ne a jak se měnily a stupňovaly antisemitské stereotypy.

Foucault ve své knize *Archeologie vědění* říká: „...výpovědi, různé ve své formě rozptýlené v čase, tvoří celek, jestliže odkazují k jednomu a témuž objektu³.“ V tomto případě nejsou výpovědi, rozhlasové pořady, různé ve své formě, nicméně jsou rozptýlené v čase. Ačkoliv všechny pořady se vysílaly mezi kritickými roky 1938-1945 nebo krátce předtím, během těchto let docházelo k prudkému nárůstu antisemitismu a jejich rozptýlenost v čase dobře reflektuje eskalující situaci v protektorátu i v celé Evropě. Díky tomu jsem mohla zjišťovat, zda se atmosféra té doby odrážela i v těchto pořadech.

Jeden z pořadů pochází z roku 1938, kdy byla podepsána Mnichovská dohoda a na základě ní byla obsazena oblast Sudet. Dále to byl rok 1939, kdy došlo k okupaci českého území a vznikl protektorát Čechy a Morava, rok 1941, zastupujícím říšským protektorem se stal Reinhard Hendrich, čímž došlo k ještě většímu omezení svobod lidí. Posledním rokem je rok 1945, kdy v prvních měsících bylo jasné, že Německo prohraje válku, ale perzekuce ze strany Němců nijak nepolevovala. Tento pořad se vysílal již po skončení okupace a rekapituluje pořady z předešlých let. Materiál z tohoto roku je dostupný v psané podobě, a ačkoliv pochází až z poválečné doby, nijak to nesnižuje jeho výpovědní hodnotu o poválečném antisemitismu.

Kromě interpretace pořadů, abych zjistila co je skrze ně produkováno a zároveň jak je diskurz Žida spojen s danou situací, bylo potřeba provést také explanaci, tedy zjistit, jestli a jaký vliv má diskurz na udržování mocenských vztahů. V tomto případě diskurz Žida ještě ostřeji oddělil hranice mezi námi-Árijci a jimi-Židy. Podle Geeho „...diskursivní modely sou hluboce zapleteny tam, kde je v sázce „sociální dobro“- věci jako moc, status, vědomosti, pozice nebo vlastnictví⁴.“ To je i případ tohoto výzkumu, kde antisemitismus části obyvatelstva pramenil z obav o své pozice a status a zároveň z vidiny zvětšit své vlastnictví a upevnit, či zlepšit svůj status, ačkoliv na úkor někoho jiného. Zároveň „...diskursivní modely odráží skutečnost, že všichni máme rozmanité a konfliktní zkušenosti. Všichni patříme do různých, někdy konfliktních skupin, které mohou odrážet naše „nejlepší zájmy“⁵.“

Propagandistické pořady oddělovaly skupiny a předkládanými stereotypy utvářely větší konfliktnost i mezi lidmi, kteří spolu dříve mohli vycházet klidně.

Gee ve své knize *An Introduction to Discourse Analysis, Theory and Method* mluví o tom, že my lidé máme diskursivní modely, což jsou převážně nevědomé teorie, které nám pomáhají v tom, aby nám svět dával smysl⁶. Zároveň ale říká, že diskursivní modely neexistují jen v našich hlavách, ale často jsou také sdíleny skrze knihy, jiná média a různé sociální praktiky, přičemž jsou také často vyjednávány skrze komunikační sociální interakce⁷.

³ Foucault. M. (2002). *Archeologie vědění*. Hermann&synové. s.52

⁴ Gee. J. P. (1999). o. c. s. 84

⁵ Gee. J. P. (1999). o. c. s. 85

⁶ Gee. J. P. (1999). o. c. s. 71

⁷ Gee. J. P. (1999). o. c. s. 67

Tím, že diskursivní modely existují v našich hlavách, znamená, že se je učíme jednak ze zkušeností, ale především „jsou tyto zkušenosti tvarovány a normovány sociálními a kulturními skupinami do kterých patříme. Z takových zkušeností odvozujeme co je „normální“ nebo „typické“ a máme tendenci se chovat na základě těchto předpokladů⁸.“

Představy o tom, jací Židé jsou a jak se chovají, měli lidé „v sobě“, znali je „ze zkušeností“, která byla zároveň utvářena členstvím v dané sociální skupině. Pořady navíc dále tvarovaly tyto zkušenosti o tom, co je „normální“ nebo „typické“ pro Židy a židovství skrze médium rozhlasu, které mělo kromě tiskovin největší možnost dostat se k lidem. Gee dále poznamenává velmi zajímavou věc a to, že „skrze diskursivní modely může mocnější skupina ve společnosti mít vliv na méně mocné skupiny⁹.“ Toto platí i v případě mého výzkumu, méně mocná skupina- Židé, byla těmito pořady vycházejícími od mocnější skupiny, silně ovlivněna, i když to nebylo pouze jimi. Celková situace v protektorátu v kombinaci s těmito pořady měla dopad na životy Židů v republice.

Při rozboru pořadů jsem soustředila pozornost na detaily v jednotlivých přednáškách a následně jsem se pokusila vytvořit celkový obraz, stejně jako změnu, případně vývoj v diskurzu Žida a židovství.

Po vyhodnocení pořadů diskursivní analýzou jsem mohla přikročit k rozhovorům s informátory. Nejprve jsem sestavila seznam otázek, který je k nahlédnutí v Příloze I. Tento seznam byl pro mne orientační, pokud se informátor rozpovídal a během svého vyprávění přešel k jiné otázce na kterou jsem se chtěla zeptat, nechala jsem ho/ji povídat.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o velice citlivé téma, chtěla jsem informátory nejprve uvolnit a připravit je na otázky týkající se vysílaných pořadů. Prvních pár otázek se zajímalo o běžné věci, zda rodina vlastnila rozhlasový přijímač, jaké oblíbené pořady měly rodiče a jaké oni sami atd. Druhá část otázek je zaměřena na rozhlasové pořady, antisemitské stereotypy i konkrétní projevy antisemitismu, se kterými se mohli během těchto let v Plzni setkat.

Začátek se týká určité změny ve vysílaných pořadech po ustavení protektorátu, zda si pamatují antisemitské pořady vysílané v těchto letech, některé antisemitské obrazy, které byly lidem předkládány, pokud si je pamatují, jak na ně působily atd. Zde jsem musela přihlídnout k tomu, že od vysílání pořadů uplynulo již mnoho let a vzpomínky narátorů mohou být zkresleny roky odstupu a také kontaktem s materiály, které se týkaly tohoto tématu, což mohlo ovlivnit jejich současný pohled. S touto skutečností jsem počítala, a protože získané informace nebyly bezprostřední, přidala jsem na konec seznamu otázku, zda se během svého pozdějšího života setkaly s literaturou, nebo jiným materiálem, který se k této etapě vztahoval.

Toto téma je stále velice ožehavé, proto bylo nutné, abych byla při rozhovorech velmi opatrná. Pamětníky jsem dopředu informovala o tématu své práce, aby měli čas se připravit, protože ve věku těchto lidí je zapotřebí více času, aby si některé vzpomínky vybavili. Zároveň bylo třeba, abych otázky správně formulovala a při jejich kladení dávala pozor, abych narátorům nepodsouvala vlastní názory na tuto dobu.

⁸ Gee. J. P. (1999). o. c. s. 71

⁹ Gee. J. P. (1999). o. c. s. 81

Z minulého výzkumu byla převzata kategorizace a kódování informátorů, která je k nahlédnutí v Příloze II. Z této kategorizace byl odstraněn profil informátora B, který před začátkem výzkumu zemřel.

Analýza antisemitských pořadů

Na základě výše popsané analýzy jsem analyzovala jednotlivé pořady. Sledovala jsem jednak vývoj a eskalaci v antisemitské propagandě během let, dále jsem se zabývala vývojem diskurzu Žida, který v těchto pořadech vystupoval poměrně zřetelně do popředí a zároveň jsem zkoumala jednotlivé antisemitské obrazy. Zároveň jsem se snažila také získat informace o autorech pořadů, protože jejich povolání a politické smýšlení bylo klíčové pro vysvětlení jejich postojů prezentovaných v těchto pořadech. Po provedení této analýzy jsem se soustředila na rozhovory s pamětníky a následnou analýzu jejich výpovědí. Jako podklad pro analýzu rozhovorů mi posloužila analýza těchto pořadů, neboť jsem již věděla, jaké antisemitské obrazy se ve vzpomínkách mohly objevit.

Kritéria výběru informátorů

Pro tento výzkum byli opět osloveni všichni žijící členové maturitního ročníku 1942 z Obchodní akademie v Plzni. Pro první setkání s všemi byla klíčovou osobou moje babička, která do tohoto ročníku také patřila a seznámila mě s nimi na každoročním třídním srazu v Plzni. Pro tento výzkum stačilo opětovně kontaktovat informátory a poprosit je o účast na dalším výzkumu a nastítnit jim, jakému tématu se bude můj výzkum věnovat. Chtěla jsem informátorům poskytnout nějaký čas, aby si mohli vybavit některé vzpomínky, přičemž jsem k tomuto přistoupila hlavně kvůli vysokému věku všech účastníků výzkumu.

Pozice výzkumníka

Jak již bylo řečeno, první kontakt s potenciálními informátory proběhl na jejich každoročním třídním srazu v Plzni, kde jsem byla uvedena jako studující vnučka jejich spolužačky, která by je chtěla požádat o pomoc při bakalářském výzkumu. Po představení záměru svého projektu dvě dámy odmítly účast, ostatní souhlasili s participací.

Pro tento výzkum stačilo znovu kontaktovat informátory a požádat je o další setkání pro získání informací potřebných pro tento výzkum. Jak jsem již zmínila, během telefonního kontaktu jim bylo naznačeno, čeho se bude týkat tento výzkum, aby měli více času připravit se na možné otázky a vzpomenout si na tyto aspekty studované doby.

Při tomto výzkumu nebylo již tak obtížné udržet svou pozici výzkumníka, neboť již z předchozí práce pamětníci věděli, že v této práci nejde o osobní zájem, ale o výzkum a že mým záměrem není je jakkoliv zesměšnit, či vytahovat napovrch nepříjemná témata a proto již neměli takový ostych jako při první práci a hovořili velmi uvolněně a otevřeně, přiměřeně tomuto tématu.

Prostředí výzkumu

Informátorům byla poskytnuta možnost zvolit si prostředí, ve kterém pro ně bude příjemné vést naše rozhovory. Všichni si zvolili, aby se rozhovory konaly v jejich domovech, což bylo přínosné i pro mou práci, neboť domovy narátorů mají samy o sobě výpovědní hodnotu. Měla jsem tím možnost rozhlédnout se po jejich bytech, zjistit zda mají relevantní literaturu vztahující se k tomuto období, fotografie z této doby, nebo jiný materiál. U všech pamětníků jsem pozorovala rodinné fotografie, ať své výchozí rodiny, nebo své pozdější vlastní rodiny, ale žádné vzpomínky, ani odkazy na tuto dobu jsem v jejich domovech nepozorovala. Ačkoliv výpovědní hodnota bydlení narátorů nebyla nijak velká, pro pamětníky byl jejich domov nejpříjemnějším místem, kde se cítili pohodlně a uvolněně, což bylo nejdůležitější.

Instruktaž informátorů

I při tomto výzkumu jsem provedla instruktaž narátorů. Stejně jako při prvním výzkumu jsem jim i tentokrát vysvětlila, že získaný materiál bude použit jen ke studijním účelům a že jim bude zaručena naprostá anonymita. Účastníky jsem srozuměla se všemi aspekty své práce a poskytli mi informovaný souhlas.

Narátoři již dopředu věděli, že naše rozhovory budou natáčeny na diktafon, ale i tak bylo potřeba uvolnit atmosféru, aby se informátoři necítili tak nervózně, uvolnili se a mohli se bez ostychu rozpovídat. I zde jsem musela pamětníky utvrdit v tom, že všechny jejich vzpomínky jsou důležité a i sebemenší detail, který jim může připadat nepodstatný, má svou hodnotu. Na některé otázky bylo obtížné získat odpověď, někdy nastala delší pauza, což přičítám velké citlivosti a ožehavosti tématu, ale obecně mohu říci, že odpovídali na otázky celkem otevřeně a během prvních deseti minut opadla prvotní nejistota a stud.

Po natočení rozhovorů projevili někteří z narátorů zájem dostat přepsanou kopii našeho rozhovoru. Poslala jsem jim přepsaný rozhovor poštou, bez svých poznámek a vysvětlila jsem jim, že toto je pouze pro studijní účely a s tímto přepisem budu dále pracovat, že toto není konečný výsledek mého výzkumu. Přepisy rozhovorů jsem zakódovala a jsou uvedeny v Příloze IV.

Technika záznamu

Všechny rozhovory jsem zaznamenala na diktafon a poté zpracovala. Během jednotlivých rozhovorů jsem si dělala poznámky o duševním rozpoložení narátorů v místech, kde projevovali ne zcela obvyklé reakce a posléze jsem provedla komentovanou transkripci, při níž jsem vložila vlastní poznámky k těm místům, kde jsem tuto reakci, či odmlku zaznamenala. Tuto komentovanou transkripci jsem provedla, abych měla při následné analýze co nejpřesnější obraz o tom, jak naše rozhovory probíhaly a jak se při nich informátoři cítili.

2. Přehled na základě odborné literatury

Protektorát Čechy a Morava představuje jednu z nejmarkantnějších forem útlatku českého národa. Kroky k začlenění českého území do německé říše byly ale učiněny již dříve. „Hitler postupoval v případě Československa metodikou zastrašování a svalování viny na protivníka, což se projevilo už 4. 2. 1938 při jeho projevu v Krollově opeře, kde hlásal „dobudování vnitřních poměrů v Říši podle nacistického modelu, ale současně už veřejně naznačil i přechod k expanzi vnější.“¹ Hitler tím hovořil o patronátu nad Němci, kteří žili ve dvou sousedních státech, což se kromě Československa vztahovalo také na Rakousko.

Ačkoliv mělo Československo uzavřenou smlouvu s Francií o vzájemné pomoci při případném ozbrojeném útoku, Hitler byl schopen vyvinout na Anglii i Francii dostatečný nátlak. V zájmu zachování míru se mocnosti snažily vyjít Německu v čele s Hitlerem vstříc a ustupovaly jeho nárokům, i když to znamenalo obětovat část Československa. „K Mnichovské dohodě došlo částečně i díky pseudovědecké víře, že trvalý mír může zaručit homogenizace národních států. Na straně spojenců převládala víra, že menšiny narušují mír, už jen jejich pouhá existence je příčinou konfliktů a proto je nutné udělat jisté opravy vedoucí k homogenizaci.“² Podle V. Kurala je nutné rozlišovat mezi situací před „Mnichovem“ a po něm, protože v předmnichovské době se Československo mohlo a také chtělo bránit.ⁱ

Mnichovská dohoda byla podepsána 30. září 1938 za účasti zástupců Velké Británie, Francie, Německa a Itálie. V praxi měla tato dohoda znamenat postoupení oblasti Sudet Německu. Podle Václava Kurala měla Mnichovská dohoda důsledek ve dvoufázové anexi českých zemí. Nejdříve vzniklo to, co se označuje jako druhá republika, která trvala jen několik měsíců a poté ustavení Protektorátu Čechy a Morava, který české a moravské obyvatelstvo definitivně připojil k nacistickému Německu.ⁱⁱ Ztráty po Mnichovu můžeme rozdělit do dvou skupin. Česko- Slovensko jednak ztratilo velkou část pohraničního území, což mu znemožnilo se jakkoliv bránit a za druhé to byly ztráty politické a mravní.ⁱⁱⁱ Ještě před podpisem Mnichovské dohody byli Češi ochotni se bránit, ale po podpisu už bylo jasné, že by Československo vedlo osamocenou válku. Toto zjištění vyvolalo u většiny českého obyvatelstva nevráživost a pocit zrady vůči spojencům. Jen pár dní po podpisu Mnichovské dohody, 5. října 1938 se prezident Edvard Beneš vzdal prezidentského úřadu. 30. listopadu 1938 byl Národním shromážděním zvolen prezidentem Emil Hácha, který do té doby působil jako prezident Nejvyššího správního soudu a ve volbě dostal 272 ze 352 možných hlasů.^{iv}

Politici se za vydatné pomoci tisku snažili v českých obyvatelích budit národní hrdost a uvědomění, národ byl vyzýván k optimismu, používala se

¹ Kural. V. Vašek. F. (2008). Hitlerova odložená válka za zničení ČSR. Academia. Praha. s. 46

² Brandes. D. (2002). Cesta k vyhnání 1938-1945, Plány a rozhodnutí o transferu Němců z Československa a z Polska. Prostor. s. 13

hesla typu, že i v menší republice se bude dobře žít. Nicméně relativní klid

vydržel jen několik málo měsíců. Hitlerovým původním záměrem bylo kompletně začlenit Čechy a Moravu do území třetí říše a v březnu přišel čas tento jeho záměr realizovat. „*Hitlerovým výnosem ze 16. března 1939 byl na území českých zemí zřízen Protektorát Čechy a Morava jako formálně autonomní součást Velkoněmecké říše.*“¹⁰ „*Protektorát byl formou koloniálního zřízení, proklamovaná autonomie Čechů byla značně omezená a problematická, nadto byla postupně oklešťována a likvidována.*“¹¹ Českému obyvatelstvu byl vznik protektorátu sdělen 15. března 1939 Joachimem von Ribbentropem. Při oznámení, že německá branná moc vstoupí do českých zemí, bylo slíbeno, „*že nebude-li kladen odpor, že bude Čechům povolena v rámci Velkoněmecké říše „die vollste (nejúplnější) Autonomie“- prý lepší, než měli „za Rakouska.*“¹² Ustavení protektorátu předcházelo dlouhé noční jednání prezidenta Emila Háchy s Adolfem Hitlerem, přičemž Hácha byl zastrašován, že pokud na dohodu nepřistoupí, německá armáda pod vedením Hermanna Göringa zaútočí na Prahu. V daném okamžiku si nikdo z odpovědných ústavních a vládních činitelů Česko- Slovenska nedovedl představit jiné řešení, než to přijaté v Berlíně. Nicméně někteří autoři poukazují na skutečnost, že ústavní listina z roku 1920 nepřipouštěla, aby se prezident vzdal státní suverenity, a tento Háchův krok tedy byl překročením jeho pravomocí.ⁱ Ať už Hácha tuto pravomoc měl, či ne, kapitulaci Německu podepsal a pro český národ se tím stal zrádcem. I sám Hácha se k tomuto jednání neustále vracel a zastával názor, že podepsáním, nebo případným odmítnutím by na vývoji událostí nic nezměnil, protože Hitler měl jasný plán, kterému nemělo nic stát v cestě. Edvard Beneš tvrdil, že „*Hácha byl pouze Hitlerovým vězněm.*“¹³

Václav Kural ve své knize poukazuje, že protektorát měl sice nejdříve znamenat autonomii, ale ani jedna z forem autonomie, teritoriální, národní ani personální se v protektorátu neobjevila.ⁱⁱ

Ihned po ustavení protektorátu byla uváděna v platnost některá omezující opatření, i když zpočátku se okupanti snažili uskutečňovat změny méně násilnou formou. Znamením toho, že slibovaná autonomie byla pouze iluzí je vznik funkce říšského protektora. „*Říšský protektor měl 2 hlavní úkoly: 1) hájit říšské zájmy 2) fungovat jako hlava nacistické okupační správy. Tím se kodifikoval stav předpokládající dvoukolejnost okupační správy v protektorátu- existenci protektorátní autonomní správy a správy říšské.*“¹⁴ V protektorátu také došlo ke zřízení dvojího občanství a správy- říšské pro Němce a zemské pro ostatní obyvatele.ⁱⁱⁱ

Největší vliv ale měl vznik protektorátu na židovské obyvatelstvo. Jako první došlo na arizaci, čímž se označuje zabavování židovského majetku, vystěhovávání židovských rodin z luxusnějších bytů a jejich přesun do menších bytů i po několika rodinách. Nástup masových arizací ohlásilo nařízení říšského protektora Konstantina von Neuratha ze dne 21. června 1939.^{iv} Tento proces arizace a vůbec konfiskace tzv. nepřátelského majetku podstatnou měrou ovlivnil nárůst říšskoněmeckých kapitálových účastí

¹⁰ Kol. autorů. (1992). Dějiny zemí koruny české II. Paseka. s. 206

¹¹ Kol. autorů. (1992). o. c. s. 201

¹² Kural. V. Vašek. F. (2008). o. c. s. 220

¹³ Pasák. T. (1997). JUDr. Emil Hácha (1938-1945). Nakl. Horizont a.s. Praha. s. 61

¹⁴ Gebhart. J. Kuklík. J. (2006). Velké dějiny zemí Koruny české. Paseka. s. 183, 184

v protektorátním hospodářství.^v

Již 4. července 1939 vešlo v platnost vládní nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě. Toto nařízení stanovovalo, že Židé nesmějí být učiteli ani jinými zaměstnanci na školách. Také zápis neárijských žáků, kteří se v roce 1939 hlásili na české školy s jiným vyučovacím jazykem, se povolil jen do výše 4% celkového počtu žáků v daném ročníku. O rok později, ve školním roce 1940- 1941 muselo ze škol odejít zhruba 9000 židovských studentů.^{vi} Židé také museli opustit místa v rozhlase, nebo novinách. Nejdříve byli tedy odstraňováni Židé z veřejných pozic a na jejich místa byli dosazováni lidé ochotní ke kolaboraci. Ačkoliv v Německu, nebo v Polsku žilo podstatně více Židů než na českém území, ani zde nebyl počet Židů nijak malý. „Podle sčítání lidu z roku 1930 žilo v českých zemích 117551 Židů. Na konci roku 1938 to bylo 121512 Židů, k 15. březnu 1939 pak na protektorátním území 118310, z nichž bylo 14350 osob jiného než mojžíšského vyznání (podle tzv. Norimberských zákonů byli tito lidé rovněž považováni za Židy a čekal je stejný osud).“¹⁵ „Před rokem 1938 bylo na našem území 208 židovských náboženských obcí. Během okupace byly všechny, až na obec pražskou zrušeny.“¹⁶ I přestože v Německu se protižidovská politika uskutečňovala již od roku 1933, ještě během roku 1937 jich v Německu žilo 350 000, a to i přestože od nástupu Hitlera k moci byli Židé povzbuzováni k emigraci.^{vii} Odstraňování Židů patřilo mezi nejzásadnější cíle, ale zpočátku nebyl jasný plán. „V důsledku četných rozporů při provádění protižidovské politiky přecházelo nacistické vedení od jara 1938 ve stále větší míře ke koordinaci a centralizaci plánů na pronásledování Židů.“¹⁷ „Po obsazení Sudet v říjnu 1938 každopádně gestapo vyhledávalo v sudetském pohraničí Židy a nechávalo je podepsat dokument, kde se zavázali, že během několika dnů opustí říšské území.“¹⁸ Jak je vidět, nejdříve se nacisté snažili přimět Židy k emigraci.

Od září 1939 byl Židům zakazován přístup do hotelů, hostinců, lázní, biografů a divadel. Byla jim odňata podpora v nezaměstnanosti a byli postupně nasazováni na pomocné práce. Nesměli se pohybovat v určitých ulicích, parcích a nábřežích. Nesměli uzavírat sňatky s nežidovským obyvatelstvem. Nesměli opouštět bydliště po dvacáté hodině, nesměli lovit ryby, chodit na sportovní podniky, vlastnit telefony. Vlakem nebo tramvají směli jezdit jen v posledním voze, tramvají později vůbec ne. Židé také nesměli nakupovat mimo vyhrazenou dobu, nesměli dostávat příděl ovoce, marmelády, sýra, cukrovinek, ryb, drůbeže, česneku.^{viii}

Stejně jako nacisté nejprve postupovali mírněji vůči obyvatelstvu protektorátu, tak i postup proti Židům nebyl zpočátku tak drastický. Jak bylo řečeno, Židé byli nejdříve nuceni k emigraci, nicméně tato možnost byla spíše určena pro movitější občany. Navíc poměrně brzy došlo k tomu, že cílové země jako Anglie, nebo Amerika se začaly vzpírat přílivu imigrantů a jejich hranice se uzavřely. Pro nacisty tedy bylo důležité najít jiné řešení.

¹⁵ Nepalová. Š. (1999). Židovská menšina v Čechách a na Moravě v letech 1945-1948. In: Kárný. M. Lorencová. E. Terezínské studie a dokumenty. Institut terezínské iniciativy. Academia. s. 314

¹⁶ Nepalová. Š. (1999). o. c. s. 315

¹⁷ Gruner. W. (2006). Od masového vystěhovávání až po deportace Židů z Německa. Nové perspektivy a dokumenty. (1938-1945). In: Terezínské studie a dokumenty. Institut terezínské iniciativy. Academia. s. 232

¹⁸ Gruner. W. (2006). o. c. s. 233

Ihned po vstupu do války s Polskem začalo nacistické vedení jednat o možnosti odsunu Židů na východ a to především do oblasti Generálního gouvěnementu. „Dne 21. Zář 1939 informoval Heydrich bezpečnostní policii o tom, že Hitler povolil všeobecnou „deportaci Židů“ do cizinecké župy, která bude nově zřízena na polském teritoriu, a že tato deportace měla platit i pro německé Židy, které bylo proto nutné soustředit v městech ležících na železničních tratích.“¹⁹ Aby mohlo docházet k odsunu Židů z říše, bylo nejprve nutné „zbavit“ se Židů polských, kterých bylo také mnoho. Proto „ihned po přepadení Polska v září 1939 začaly operační jednotky bezpečnostní policie a bezpečnostní služby vraždit Židy a Poláky ve velkém počtu.“²⁰ Odsuny Židů z Německa musely být na chvíli pozastaveny, protože nejdříve bylo nutné odstranit Židy z území Generálního gouvěnementu. Až poté mohlo přijít na řadu Německo a protektorát.^{ix}

Několikrát zde bylo zmíněno, že po rozhodnutí o deportacích Židů se jako hlavní místo odsunu jevil Generální gouvěnement. Byl to administrativní útvar zřízený nacistickým Německem v roce 1939 na části území Polska. Generální gouvěnement byl rozdělen do čtyř okresů- Varšava, Lublin, Radom a Krakow, přičemž po přepadení Sovětského svazu Německem roku 1941 byl rozšířen o další území- Haličský, nebo také Lvovský distrikt. Generální gouvěnement měl dokonce i hlavní město, kterým se stal Krakow a do čela gouvěnementu byl postaven správce, neboli gubernátor.

Často bylo v odborné literatuře diskutováno, zda Hitler věděl, nebo přímo participoval na provádění drastických protizidovských opatření. Walter Gruner ve své stati poznamenává, že „Adolf Hitler se na koncepci a provádění deportací přímo podílel. Již v roce 1938 osobně kontroloval „úspěchy“ při odsunu polských Židů a v roce 1939 rozhodl, že německé Židy je třeba „přesídlit“ do Polska.“²¹

6. října 1939 Hitler vyhlásil nový etnický řád v Evropě a ten samý den dostal Adolf Eichmann příkaz, aby se začalo s odsunem Židů z oblasti Katovic a Moravské Ostravy.^x Odsun německých Židů na východ se zdál být velmi zdoluhavým procesem, a proto se diskutovali i jiné možnosti. Jednou z nich se jevila jejich deportace na Madagaskar, až Německo porazí Anglii, dále se také probírala možnost odsunu Židů do SSSR.^{xi} Ačkoliv zpočátku panovaly zmatky, přesto docházelo k plynulému odsunu Židů a to jak z Německa, tak z okupovaných území, i když Židé z protektorátu byli prozatím ušetřeni, jejich čas měl přijít později. Ještě „v březnu 1943 žilo v Protektorátu Čechy a Morava 11267 Židů, v červenci téhož roku pouze 8695 a poté až na výjimky jen osoby žijící v tzv. smíšených manželstvích nebo z nich pocházející.“²² Prosadit protizidovskou politiku v protektorátu bylo poměrně složité, protože české obyvatelstvo s Židy celkem sympatizovalo, lidé cítili, že osud, který postihuje Židy, může v budoucnu potkat i je, což také bylo Hitlerovým pozdějším plánem. Někteří jedinci, kteří by byli pokládáni za vhodné, měli být převychováni v německém duchu a zbytek měl být pouze využit jako levná pracovní síla a následně také přesunut na východ, až Třetí

¹⁹ Gruner. W. (2006). o. c. s. 235,236

²⁰ Gruner. W. (2006). o. c. s. 235

²¹ Gruner. W. (2006). o. c. s. 257

²² Nepalová. Š. (1999). o. c. s. 314

říše vyhraje válku. Také oficiální představitelé republiky se bránili uvést protizidovské zákony v platnost. Například ministerský předseda vlády Alois Eliáš odmítl vyhlásit Norimberské zákony a tak tato povinnost připadla říšskému protektorovi Konstantinu von Neurathovi. Ačkoliv se vláda i většina obyvatelstva příliš nepodílela na protizidovských opatřeních, i přesto se okupantům dařilo odstraňovat Židy z oblasti Čech a Moravy. Díky transportům a úmrtím zůstalo ke konci války v protektorátu jen 2803 lidí, kteří byli řazeni pod židovskou rasu.^{xii}

Ačkoliv se protizidovská politika nacistického Německa nesetkávala s obrovským nadšením v českých zemích, není možné říci, že by mezi českým obyvatelstvem nenašli okupanti své příznivce. Co se týče postoje českého obyvatelstva vůči okupantům, je možné rozlišit tři hlavní proudy. Jednak zde byl aktivní odboj, jak zahraniční, tak domácí, který se s okupací nehodlal smířit a bojoval všemi možnými způsoby, ať sabotážemi v důležitých podnicích, nebo pořádáním pietních akcí při významných událostech z české historie. Dále zde byl nejrozšířenější proud, lidé, kteří s režimem nesouhlasili, nicméně z obavy o svůj život, rodinu, nebo zaměstnání se nijak neprojevovali. Tito lidé si své postoje nechávali pro sebe, svůj nesouhlas nedávali najevo ze strachu z možných důsledků. Třetím typem reakce na okupaci Německem byly sympatie, v některých případech i kolaborace. Tito lidé sympatizovali s režimem buď z přesvědčení, nebo z prospěchářství, protože v mnoha případech byli kolaboranti dosazováni na místa uvolněná propuštěním buď židovských, nebo jinak nepohodlných zaměstnanců, což se ukáže i v podkapitole věnované Českému rozhlasu. Jedním ze symbolů české kolaborace byl Emanuel Moravec, od roku 1942 protektorátní ministr školství a vedoucí úřadu lidové osvěty. Kolaborantskou organizací, která vznikla díky Moravcovi, bylo Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Tato organizace měla vychovávat a vzdělávat českou mládež v pronacistickém duchu. Ke známým postavám české kolaborace je dále možné zařadit skupinu aktivačních novinářů v čele s Vladimírem Krychtálkem a Karlem Lažnovským. I v politickém spektru bylo mnoho stran a organizací, které se ztotožňovaly s okupantskou politikou. Jednou z nich byla Národní liga J. Stříbrného. Během hospodářské krize se také do politiky dostala Vlajka, jejíž zaměření bylo nejprve protiněmecké, ale po uchopení moci Hitlerem v roce 1933 se její vztah k nacistické politice změnil. Po podpisu Mnichovské dohody počet organizací klonících se k nacismu ještě vzrostl. V říjnu 1938 vznikl Národní tábor fašistický, který byl stavovským hnutím a jeho členem mohl být pouze árijec. Stran, které se snažily z nastalé situace těžit bylo mnoho, ale většině z nich se nepodařilo získat stoprocentní podporu, protože nacisté oficiálně podporovali prezidenta Emila Háchu.

Jak již bylo zmíněno, mezi nejznámější české kolaboranty patřil Emanuel Moravec. Nicméně Moravec nebyl vždy nacistou. „*Hned od samého začátku si uvědomoval, jaké nebezpečí pro Československo a stávající uspořádání v Evropě znamená Hitlerův nástup k moci.*“²³ Ačkoliv si Moravec byl vědom hrozícího nebezpečí ze strany Německa, spoléhal na případnou pomoc ze strany Francie a Anglie, ale své naděje upínal také čím dál více

k Sovětskému svazu.²⁴ Již v říjnu 1938 vyšel v Lidových novinách Moravcův článek *Účtování a co dále*, který naznačoval jeho pozdější názorový zlom.²⁵ V létě 1939 absolvoval okružní poznávací cestu po Německu, která způsobila, že se vrátil nadšený poměry v třetí říši a v říjnu téhož roku mu vyšla kniha *V úloze mouřenína*, kde byl naplno vyjádřen jeho program spolupráce s okupanty.²⁶ Až do konce války byl Moravec zarytým nacistou, 5. května 1945, když propuklo v Praze povstání, spáchal sebevraždu.²⁷

*„Ihned po přepadení Sovětského svazu 22. června 1941 došlo na jeho území k zahájení masových poprav Židů. Nacistické vedení nyní považovalo tuto zemi za cíl budoucích deportací.“*²⁸ Jen o měsíc později *„26. července Hlavní úřad říšské bezpečnosti oficiálně seznámil všechny služebny gestapa v říši s vyhláškou o „přesídlení Židů uvnitř jednotlivých obcí“ a s revidovaným názorem Berlína na otázku ghettoizace.“*²⁹ Povinnosti výběru, shromáždění obětí i transporty připadaly místním služebnám gestapa.^{xiii}

Problémem v deportacích Židů, který nacistické Německo nečekalo, bylo zastavení vojenských akcí v Rusku, což znamenalo, že bylo opět potřeba najít jinou cílovou destinaci pro transporty Židů. Náhradní místo okupanti hledali ve Vartské župě, která měla být přestupní stanicí, protože Lodžské ghetto bylo podle Himmlera schopné pojmout mnoho Židů.^{xiv} Lodžské ghetto ale začalo být brzy přeplněné a Hitler proto rozhodl, že další transporty budou směřovat do Rigy, Revalu a Minsku.^{xv} *„Bezprostředně po rozhodnutí o deportacích do Rigy a Minsku začal Hitler vytyčovat vyšší cíle.“*³⁰

*„Na přelomu let 1940/1941 dostal zřejmě Heydrich prostřednictvím Göringa a Himmlera od Hitlera úkol předložit projekt „konečného řešení“.“*³¹ Vzhledem k tomu, že kolem září 1941 již byla téměř dokončena ghettoizace Židů ve velkých městech, jevila se potřeba po nějakém plánu velice intenzivní.^{xvi} Nejen Hitlerovo naléhání bylo důvodem, proč se nacističtí pohlaváři snažili najít způsob odstraňování Židů, který již nebude nutné neustále přizpůsobovat měnícím se podmínkám války. Dalším důvodem bylo naléhání z okupovaných míst, aby se našly efektivnější způsoby vraždění.^{xvii} Aby splnil uloženou povinnost, *„svolal Heydrich 29. listopadu 1941 všechny zainteresované do Berlína na konferenci ve Wannsee, která se měla konat začátkem prosince.“*³² Mezitím rozhodlo říšské ministerstvo o zákonu o označení Židů, přičemž tento zákon byl vydán již 1. září 1941 a ještě byl doplněn o zákaz opustit bydliště bez povolení, což mělo usnadnit transporty.^{xviii}

*„Na konferenci ve Wannsee, která se konala až 20. ledna 1942, byla pod Heydrichovým řízením provedena koordinace celoevropských deportačních plánů a stupňující se likvidační politiky s činností ostatních ústředních instancí nacistické správy.“*³³ Bylo rozhodnuto, že Židé ze západní Evropy byli

24 Pernes. J. (1997). o. c. s. 120

25 Pernes. J. (1997). o. c. s. 232

26 Pernes. J. (1997). o. c. s. 232

27 Pernes. J. (1997). o. c. s. 233

28 Gruner. W. (2006). o. c. s. 246

29 Gruner. W. (2006). o. c. s. 246

30 Gruner. W. (2006). o. c. s. 252

31 Gruner. W. (2006). o. c. s. 244

32 Gruner. W. (2006). o. c. s. 252

33 Gruner. W. (2006). o. c. s. 252

odvážení do Osvětimi a Židé z Německa měli být prozatím „přesídlováni“ do Terezína.^{xix} „První transporty se měly skládat „ z méně majetných Židů mužského pohlaví, plně práce schopných“, zatímco později již neměl být brán na pohlaví ani stáří ohled.“³⁴ „Pokyny, které měly být předčítány osobám určeným k deportaci: oběti měly sedm hodin na to, aby si připravily kufry s šatstvem a dekami. Nesměly si vzít s sebou cenné papíry, devizy, šperky, spořitelní knížky, povoleny byly pouze snubní prsteny a jednoduché hodinky. Klíče od skříní bylo třeba ponechat v zámčích, domovní klíče měly být odevzdány. Kufry musely být opatřeny popiskou a oběti si měly pověsit okolo krku štítek se jménem a datem narození.“³⁵ Některí Židé byli zpočátku transportů ušetřeni, ale od podzimu 1942 začali být deportováni také Židé pracující v židovských organizacích a také lidé pobírající nějaký druh sociální podpory od židovských institucí.^{xx} Abychom nechali promluvit čísla- roce 1933 žilo v Německu přibližně půl milionu Židů, v roce 1945 to bylo pouhých 15000, byli to lidé, které se z nějakých důvodů nepovedlo deportovat, např. žili ve smíšených manželstvích, nebo se někde ukrývali.^{xxi}

Jak tedy můžeme shrnout vývoj protizidovské politiky realizované nacistickým Německem. „Lze považovat za prokázané, že to nebylo teprve v roce 1941, ale ihned po přepadu Polska, kdy bylo na základě Hitlerova přání zahájeno plánování deportací téměř všech tj. 300000 německých a rakouských Židů na nově obsazená území.“³⁶ „Jelikož Židé deportovaní z Německa a ve válečné době bez kapitálu a výdělečných možností byli „usazováni“ na přeplněných územích ovládnutých nacistickým státem, je zde již od roku 1939 a 1940 jasný vražedný politický potenciál, obrácený proti německým Židům.“³⁷ V roce 1939 transporty mířily do přeplněných teritorií, kdežto na přelomu let 1941 a 1942, především po konferenci ve Wannsee, transporty už mířily do míst masového vyhlazování.^{xxii}

V rámci hlubšího porozumění holocaustu a rasové nenávisti, která mu v Německu předcházela, bychom se měli podívat na počátky rasové hygieny. Ačkoliv samotná rasová hygiena nemá s antisemitismem příliš společného, neznamená rasovou nenávist, spíše se v ní jednalo o jakési „vyčištění“ vnitrorasového prostředí, nebo vylepšení stávající rasy. Rasová hygiena měla v Německu hluboké kořeny, „její počátky spadají do období přelomu 19. a 20. století a úzce souvisí s často exaltovaně používaným heslem boje proti společenské „degeneraci“ a civilizačnímu „úpadku“, respektive jejich dlouhodobými zdravotními a populačními následky projektovanými do vzdálené budoucnosti.“³⁸ „První generace německých rasových hygieniků na konci 19. století se inspirovala především teorií tzv. kontinuity zárodečného plazmatu, kterou na přelomu 80. a 90. let formuloval ve své práci nazvané *Das Keimplasma* freiburský profesor zoologie dr. August Weismann.“³⁹ Kromě Augusta Weismanna je možné mezi první generaci německých rasových hygieniků zařadit také Ernsta Rüdina a Alfreda J. Ploetze. Oba tito muži po

34 Gruner. W. (2006). o. c. s. 237

35 Gruner. W. (2006). o. c. s. 240

36 Gruner. W. (2006). o. c. s. 256

37 Gruner. W. (2006). o. c. s. 258

38 Šimůnek. M. (2006). Zdraví, dědičnost, rasa. Vznik a formování německé rasové hygieny 1890-1915.

In: Terezínské studie a dokumenty. Institut terezínské iniciativy. Academia. s. 381

39 Šimůnek. M. (2006). o. c. s. 383

převzetí moci Hitlerem participovali na zavádění rasové politiky. „Ernst Rüdin byl spoluzakladatel Německé společnosti pro rasovou hygienu, po převzetí moci nacisty se podílel na přípravě zákona o sterilizaci a programu eutanazie.“⁴⁰ „Alfred J. Ploetz byl zase spoluzakladatelem tajného spolku Ring der Nord a v roce 1933 se stal poradcem říšského ministerstva vnitra pro rasovou a populační politiku.“⁴¹

Institucionalizaci německé rasové hygieny lze zařadit mezi roky 1904 a 1910 a již následující rok proběhla v Drážďanech Mezinárodní hygienická výstava.^{xxiii} První světová válka jen zvýšila zájem o rasovou hygienu, do popředí se dostávaly sociálně darwinistické nebo spenceristické teorie a mezi jejich největší zastávce patřil Fritz Lorenz, proti nim vystupoval naopak Dr. Oskar Hertwig.^{xxiv} Fritz Lorenz vyzdvihoval „nordiky“ jako nadřazené nositele „árijského“ kulturního dědictví a židovské obyvatele charakterizoval z hlediska jejich „schopnosti obchodu a chytrosti“.^{xxv} „Vliv rasových hygieniků v Německu se měl stát zřetelným již v říjnu 1915, kdy poprvé oficiálně představili své postoje a názory na 8. konferenci Ústředny pro péči o lid organizované pruskou vládou v Berlíně.“⁴² Poválečný vývoj ještě více přispíval k šíření rasově hygienických myšlenek, i když zde se ještě převážně jednalo o duševně a trvale zdravotně postižené. Rasová hygiena hodně souvisela s myšlenkou utilizace lidí pro dobro státu, což šlo ruku v ruce s již dříve zmíněným konstatováním o vylepšení současné rasy. Kromě pozdější diskriminace Židů, byli za nevyhovující pokládáni také Romové, asociálové, nebo lidé mentálně postižení. Nicméně již tyto myšlenky mohou naznačit pozdější obludnost rasových zákonů, začaly krystalizovat v „nutnost eugenické reformy“.^{xxvi} „Zvláštností situace v Německu nicméně bylo, že zdejší rasoví hygienici začali prezentovat svůj nový obor především jako východisko pro budoucí biologisticky pojímanou „obrodu“ a začala být nově tematizována především zneplodňující opatření.“⁴³ „Koncem června 1919 se opětovně ustanovil předválečný tzv. stálý mezinárodní eugenický výbor za předsednictví nejstaršího Darwinova syna Leonarda Darwina.“⁴⁴

Rasová hygiena se projevovala nejen v Německu, ale také v Rakousku, kde byla dokonce v roce 1922 zřízena komunální sňatková poradna.^{xxvii} „První polovina 20. let byla pro akceptování rasové hygieny v Německu důležitá hned ze dvou důvodů. Tím prvním bylo její etablování v akademických institucích. Druhým důvodem pak bylo syntetizování dobových názorů na dědičnost u člověka, a to jak v případě patogenních, tak i nepatogenních stavů.“⁴⁵ 20. léta znamenala rozvoj rasové hygieny také v rámci antropologie, přičemž roli hrálo spojení mezi přírodními vědami a specializovanými muzei a výstavami.^{xxviii}

Je také nutné zmínit osobu Otto Recheho, který jako první zmínil určení „rasového znaku“, což je např. forma hlavy, obličeje, nosu, barva očí, papilární linie.^{xxix} Již zde se tedy objevují náznaky rozřazovat lidi podle

40 Šimůnek. M. (2006). o. c. s. 384

41 Šimůnek. M. (2006). o. c. s. 389

42 Šimůnek. M. (2007). Ve stínu Velké války, Akceptace německé rasové hygieny 1915-1925. In: Hájková A. Milotová. J. Tereznské studie a dokumenty. Institut tereznské iniciativy. Academia. s. 372

43 Šimůnek. M. (2007). o. c. s. 374, 375

44 Šimůnek. M. (2007). o. c. s. 379

45 Šimůnek. M. (2007). o. c. s. 381

rasových charakteristik, což se následně prosadilo při určování typických rasových znaků pro Židy. Ještě jednou je ovšem nutné připomenout, že samotnou rasovou hygienu a její vznik v německých kruzích koncem 19. a začátkem 20. století nelze pokládat za přímou příčinu rasové politiky uplatňované v nacistické třetí říši, ačkoliv již zde se objevuje myšlenka nevhodnosti určitých osob, která byla dále rozvíjena během Hitlerovy vlády.

Stručný nástin dějin Československého rozhlasu v letech 1930- 1945 na základě odborné literatury

Vzhledem k tomu, že součástí této práce jsou také nahrávky propagandistických pořadů z Archivu Českého rozhlasu, je vhodné nastínit také historii rozhlasu před a během druhé republiky a následné okupace. Tento nástin dějin Radiojurnálu, jak byl Český rozhlas dříve označován je nutný nejen pro objasnění jeho fungování za druhé světové války, ale také pro velký význam rozhlasu jako informačního prostředku.

Český rozhlas patřil spolu s denním tiskem k nevlivnějším médiím, neboť mnoho lidí mělo v domácnostech radiový přijímač a tak měli přístup k čerstvým informacím. Po obsazení českých zemí Německem, se rozhlas stal skvělým prostředkem skrze který mohli nacisté působit na obyvatele. Jak se pokusím ukázat v této části, někteří zaměstnanci rozhlasu se i přes zaváděná opatření snažili do programu zařazovat pořady podporující morálku českého lidu. Zároveň měl rozhlas klíčový význam pro německé okupanty, kteří v něm viděli možnost, jak k lidem dostat své vlastní propagandistické programy.

V klidných letech 1930 až 1938 se rozhlas stabilizoval a rozvíjel se jak po technické, tak programové stránce, ovšem Mnichovská dohoda a následný vývoj událostí zabrzdlily této slibný a perspektivní vývoj.

Politickou scénu ovládala agrární strana, sociální demokraté, národní demokraté a komunisté, ale ve volbách v roce 1935 získali znepokojivých 15,2% také Sudetendeutsche Partei, ještě k tomu se předsedou agrární strany stal Rudolf Beran, který zaujímal poměrně vstřícný postoj vůči hlinkovcům, henleinovcům a také Německu řízeném Adolfem Hitlerem.

I deset let po vzniku samostatné republiky přetrvával problém, jak vycházet s německými obyvateli žijícími na československém území. Bylo obtížné je začlenit do nedávno vzniklého státu a to jednak z důvodu zděděných předsudků a také kvůli německému extrémnímu socialismu, k tomu všemu ještě přetrvávala sociální a agrární krize, která vedla k mnoha hladovým bouřím a politickým akcím.^{xxx}

Československý rozhlas, původně nazývaný Radiojurnal, měl své hlavní zázemí v budově ve Fochově ulici na Praze 3, kde i v současnosti sídlí pracoviště hlavních vysílacích okruhů.

30. léta jsou pro Radiojurnal zlomová, protože přechází pouze z reproduktivní činnosti do činnosti produktivní, která se projevila například přímým přenosem z pohřbu prezidenta Masaryka, a během této doby se rozhlas také politizoval, což v prosinci 1933 oznámil jeho předseda, a dělo se tak na celém kulturním poli. Příkladem této politizace mohou být hry

Voskovce a Wericha a také rozložení míst v jednatelském sboru- čtyři místa ze sedmi byla obsazena státem a v dozorčí radě stát zabral dvě místa ze čtyř.

Agrární strana, která patřila mezi nejsilnější politické strany, měla vliv na zpravodajství ČTK a tím i na rozhlas, především na jeho zemědělskou redakci, i přesto se rozhlasu dařilo přejímat politickou linii Hradu.^{xxxii} I přestože nejrazantnější cenzurní opatření byla zavedena po ustavení protektorátu, určitá cenzura existovala ještě dříve. I zde nám za příklad mohou posloužit hry Voskovce a Wericha, bylo jim zakázáno reprízovat hru Rub a líc v roce 1937.^{xxxiii}

Program rozhlasu byl rozdělen do tří hlavních složek- hudební, slovesné umění a reportáže a nakonec přednáškový odbor. Pro pomoc těmto oddělením fungoval archivní fond s dokumenty i texty odvysílaných pořadů.^{xxxiii}

Jedním ze zásadních propagačních cílů rozhlasu bylo samozřejmě obsáhnout svým vysíláním co největší území a navázat spojení se zahraničními rozhlasy, což se mu dařilo, zahraniční pořady dovážel pro české posluchače a zároveň své pořady vyvážel do ciziny. Styky s ostatními zeměmi udržoval rozhlas od roku 1937, kdy vysílal pro Ameriku dva dny v týdnu a pro Evropu vysílal každý den večer.

Technickou novinkou roku 1935, kterou Radiojurnal zavedl, byl záznam na ocelový pás, který v roce 1938 vystřídala možnost optického záznamu na celuloidový pás, který byl podstatně kvalitnější.^{xxxiv} Mezi další technická zlepšení patřila možnost pohybu reportéra a zároveň studia byla schopna stáčet více signálu do výsledného snímku a poté je případně upravit. Smutnou skutečností je, že většina těchto inovací se v rozhlase začala uplatňovat v době, kdy měla být svoboda země naprosto omezena. Než k tomu ale došlo, prošel si rozhlas dlouhou cestou, na jejímž počátku stáli především divadelní osobnosti jako například Jaroslav Hurt, Šimáček, Čtrnáctý, nebo zakladatel rozhlasové režie Josef Bezdíček, který pomáhal při utváření režijní práce. V mnoha ohledech se rozhlas učil od divadla, hlavně v oblasti rozhlasových her, čemuž napomáhali právě výše zmíněné osobnosti.

Je ale nutné mít na paměti, že Československý rozhlas neznamenal pouze pražskou pobočku, ale stanice byly i v Brně, v Mělníku, a Ostravě, z nichž Brno bylo pokládáno za nejvíce inovativní ze všech stanic Radiojurnalu a to hlavně z hlediska dramaturgie. Na brněnské inovativnosti se podílel např. Dalibor Chalupa, který přinášel nové nápady, jako třeba vysílání reportáže z letního tábora, kdy hovořil k posluchačům přímo z louky. Jeho přínosem byla také reportáž z textilní továrny, což do té doby nebylo obvyklé, aby se reportáže věnovaly lidské práci.

I přestože rozhlas sklízел úspěchy, dostalo se mu také kritiky a to kvůli své koncepci informativního vysílání, které bylo na tehdejší poměry příliš neutrální. V Německu už byl u moci Adolf Hitler se svou štvavou politikou, kterou mistrně prezentoval jeho ministr propagandy Joseph Goebbels, a český program se této situaci přizpůsoboval jen velice pomalu, dal by se pokládat téměř za apolitický, což nebylo posluchači pokládáno na nejvhodnější postoj. Živějšími tématy se zabývaly pouze programy- Sváteční Úvahy a Živá slova, která byla poprvé uvedena opět na brněnské stanici, a získaly si velkou popularitu. Jejich největší síla se ukázala během počátků protektorátní éry, kdy česká společnost měla omezené možnosti a to i

rozhlasové.

V kritickém roce 1938 se jako klíčová postava ukázal redaktor František Kocourek, jehož komentáře byly v tomto chaotickém roce vlastenecké a tím obyvatelstvu poskytovaly tolik nutnou podporu- 18. září komentoval pohřeb obránců hranic ve Falknově a 27. září odpovídal na Hitlerovu řeč z Norimberku.^{xxxv} Za své vlastenecké postoje později zaplatil životem, když byl deportován do Osvětimi- Birkenau, kde zemřel.

Jak již bylo řečeno, Radiojurnal byl kritizován kvůli svému neutrálnímu informativnímu vysílání, také zpravodajství bylo kritizováno, protože bylo závislé na zpravodajských pořadech ČTK, které byly pod vlivem agrární strany.^{xxxvi} Jedním z mála pořadů zabývajících se politickou situací byla Rozhlasová okénka, která „měla sloužit výchově k národnímu sebevědomí, výchově k československé vzájemnosti a k demokracii, k vzájemnosti se spřátelenými státy, k životnímu optimismu a k brannosti.“⁴⁶ Během protektorátní doby byla tato okénka zrušena a nahrazena politickými a časovými úvahami, které odpovídaly politice okupačního režimu.

Ještě před kritickým rokem 1938 se Radiojurnal pokoušel orientovat i na německy mluvící obyvatele státu a některé pořady vysílal i v němčině, protože Němci tvořili 24% obyvatelstva. Mnichovská dohoda změnila tuto situaci ve smyslu, že Radiojurnal byl zbaven mělnického vysílače a své karlínské budovy.

Přelomový rok 1938 se nesl ve dvojitým duchu. První polovina roku byla ve znamení přednášek, které se snažily povzbudit české národní sebevědomí a také měly za cíl usmířit soužití Čechů a Němců.^{xxxvii} Druhá polovina už byla zcela pod vlivem mnichovského diktátu. „*Den po přijetí mnichovského diktátu se místo vzdělávacích pořadů vysílaly výzvy k občanům.*“⁴⁷ Až po několika dnech se podařilo stabilizovat vysílání a odvysílat plánované pořady, které opět posilovaly národní vědomí. Po podpisu Mnichovské dohody se změnily finanční i technické podmínky a změny byly patrné i v menším měřítku- oddělení zábavy se stejně jako ostatní, mělo zaměřit na pořady, jejichž cílem bylo povzbudit obyvatelstvo. Ke konci roku 1938 Radiojurnal rozšířil svou zpravodajskou složku, v níž největší roli hrály žádosti občanů o hledání nezvěstných a kontaktování rodin, které byly násilně separovány a tuto činnost vyvíjel i po ustavení Protektorátu Čechy a Morava, čímž se z něj stalo médium s podstatně důležitější úlohou, než jen informativní.

Nejtěžší rány čekaly národ a samozřejmě také rozhlas po ustavení protektorátu 15. března 1939. Přesto „*byl ještě začátkem července 1939 vydán souhlas s pokusným zahájením českého a slovenského vysílání stanicí v Bostonu, nazývanou později také Radio University. V polovině října 1941 zahájila pravidlené české a slovenské vysílání i stanice WGEO společnosti General Electric Company v Schenectady*“⁴⁸.

15. března 1939 již od brzkých ranních hodin vysílal Radiojurnal opakovanou výzvu občanům a vojenským jednotkám, že německá armáda obsadí české území a lidé mají zachovat klid. „*16. března, přečetl Joachim*

⁴⁶ Kol. autorů. (2003). Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha. s. 123

⁴⁷ Kol. autorů. (2003). o. c. s. 128

⁴⁸ Kol. autorů. (2003). o. c. s. 174, 175

*von Ribbentrop výnos Adolfa Hitlera o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.*⁴⁹ Jako hlavní dozor nad fungováním rozhlasu byl až do roku 1943 Wolfram von Wolmar ve funkci vrchního cenzora SS-Hauptsturmführera. Poté co byl odvolán z funkce, převzal kontrolu nad médii ministr školství a národní osvěty Emanuel Moravec, který je vnímán jako jeden ze symbolů českého kolaborantství s nacismem. Jak již bylo naznačeno výše, nebyl Emanuel Moravec vždy nacistou, zlom v jeho postojích přišel především po Mnichovu, kdy byla zklamána víra, kterou měl v Anglii a Francii a jeho následná návštěva nacistické třetí říše.

Nejviditelnější byly personální změny a stupňující se cenzura, ale přesto byl český rozhlas jediným z Evropy, který nepřestal vysílat ani během prudkých bojů. Okupační režim okamžitě zrušil vysílání do zahraničí a poslech zahraničních stanic byl trestán buď vězením, nebo smrtí a to i pokud se jednalo pouze o hudební pořady. S postupem času byly na radiových přijímačích umístěny cedulky s výstrahou, jak budou potrestáni lidé poslouchající nepřátelské zahraniční stanice. V následujících letech došlo v této oblasti k jistému uvolnění a to v tom smyslu, že byl povolen alespoň poslech rozhlasů zemí spřátelených s nacistickým Německem. Co se týče personálních změn, nejdříve byli propuštěni židovští zaměstnanci a do rozhlasu nebyli zváni židovští účinkující. *„Z hudebního života byli vyřazeni Židé, jak skladatelé, tak výkonní umělci a dokonce byl uplatňován i zákaz pro árijce, kteří použili text židovských autorů, jako např. Rudolf Friml a Jaroslav Ježek*⁵⁰.“

Protektorátní období je možné rozdělit do tří etap. V knize P. Maršálka *Protektorát Čechy a Morava: Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939- 1945* se první etapa datuje od ustavení protektorátu 15. března do nástupu říšského protektora Konstantina von Neuratha také v roce 1939. Druhé období se datuje od nástupu von Neuratha do roku 1943, kdy Německo vyhlásilo totální válku. Třetí etapa se v knize datuje od roku 1943 do května 1945, kdy Německo kapitulovalo.

První z těchto období se neslo v klidnějším duchu, což se projevilo i v opatřeních uplatňovaných v rozhlase. Němci automaticky převzali mělnickou, brněnskou a moravsko-ostravskou stanici s tím, že mělnická stanice se stala říšskoněmeckým vysílačem.^{xxxviii} Zároveň byli propouštěni zaměstnanci, kromě Židů, kteří byli propuštěni ze všech pozic v rozhlase, byli propouštěni, nebo přeloženi hlavně hlasatelé. Dosavadní šéf hlasatelského sboru byl vystřídán Bohumilem Jarošem, který sympatizoval s okupanty. V tomto období měl rozhlas přece jen určitou možnost uvádět i programy z vlastní iniciativy, například se snažil vzdělávat. *„3. října 1939 byl zahájen kurz italštiny a v tomtéž roce se také začal vysílat kurz jednoduchého účetnictví*⁵¹.“

Druhá protektorátní etapa byla podstatně víc omezující a to z několika důvodů. Ještě v roce 1940, za působení Konstantina von Neuratha ve funkci říšského protektora, probíhala v rozhlase šetření o židovském původu zaměstnanců. Tentokrát se jednalo o židovské míšence a zaměstnance žijící

49 Kol. autorů. (2003). o. c. s. 152

50 Kol. autorů. (2003). o. c. s. 165

51 Kol. autorů. (2003). o. c. s. 166

ve smíšeném manželství. Od 12. listopadu téhož roku se zaměstnanci vyšší služby museli podrobovat jazykové zkoušce. Hlavním důvodem zostření poměrů v druhé protektorátní éře, byl nástup Reinharda Heydricha na místo zastupujícího říšského protektora v září 1941. Heydrich byl Hitlerovým oblíbencem a do protektorátu byl poslán, aby vystřídal příliš mírného Konstantina von Neuratha. Prvním zásahem Heydricha do fungování rozhlasu bylo jeho sloučení s německým protektorátním vysíláním a zároveň byla provedena reorganizace rozhlasu podle berlínského vzoru. Zlomovým momentem během této etapy, který vedl k ještě dramatictějšímu událostem, byl atentát na Reinharda Heydricha a následná heydrichiáda v roce 1942. K jistému uvolnění atmosféry došlo až v roce 1944, přestaly se vysílat seznamy lidí odsouzených k trestu smrti, nebo už popravených a to proto, že okupanti zvolili novou germanizační politiku, která měla být účinnější, než dřívější nátlak. Během této etapy také došlo k nahrazení jednatelského sboru rozhlasu německou intendaturou a v roce 1942 přešel také kmenový kapitál rozhlasu na Říšskou rozhlasovou společnost. Všemi těmito opatřeními a zákazy se okupanti snažili držet český národ co nejdál od kultury, která povznášela jejich národní vědomí, protože si byli vědomi, jak moc se mohou lidé skrze českou kulturu stmelit. Aby tomu zabránili, nejenže odebrali Radiojurnal vysílače Mělník a Moravská Ostrava, ale také Brno bylo nuceno vysílat česky a německy v poměru 70:30, i když v praxi to bylo spíše půl na půl. Jak je vidno, nejvíce zasáhla jazyková omezení moravské obyvatelstvo, kteří nastalou situaci řešili odhlašování koncesí, což se projevilo ve velkém finanční ztrátě. Ta byla umocněna i tím, že koncese byly násilně odnímány Židům, v celém protektorátu bylo odňato Židům asi 20 tisíc koncesí.

V druhé etapě je možné pozorovat germanizační snahy jak říšského protektora von Neuratha, tak jeho nástupce zastupujícího říšského protektora Heydricha. *„Neurathova éra se soustředila na „očistu“ kulturního života, kterou doprovázely první naléhavé výzvy k české veřejnosti, aby se smířila s „říšskou myšlenkou.“ Po příchodu Heydricha do Prahy na podzim 1941 se tyto výzvy změnily v kategorický imperativ⁵².“* *„Příchod Heydricha znamenal konec omezené autonomie Českého rozhlasu. Postupné zotřování poměrů a výraznější potlačování české kultury se projevilo u Českého rozhlasu v přípravě jeho začlenění do systému říšských sdělovacích prostředků⁵³.“* Je tedy možné konstatovat, že díky Heydrichově tvrdé politice *„byla do roku 1942 v podstatě provedena základní „očista“ české kultury⁵⁴.“* Kulturní cenzura se nejdříve omezovala na česká díla, která mohla povzbudit české národní sebevědomí a soudržnost lidí, ale postupně byla zakazována i díla významných zahraničních autorů. Nacistický cíl plně germanizovat obyvatelstvo protektorátu se neštil žádných metod a mohl nabývat až absurdních rozměrů. *„Nejenže byla zakazována díla Shakespeara, Shawa, ale také Schillerův Don Carlos, nebo Vilém Tell, ale v rozhlase se nesměla objevovat slova demokracie, právo, republika a nesměla se uvádět ani jména národů, které byly s Německem ve válce⁵⁵.“* Místo toho se v rozhlase vysílaly

⁵² Kol. autorů. (2003). o. c. s. 163

⁵³ Kol. autorů. (2003). o. c. s. 179

⁵⁴ Kol. autorů. (2003). o. c. s. 165

⁵⁵ Kol. autorů. (2003). o. c. s. 164

například pronacistické skeče, nejintenzivněji právě v letech 1941 a 1942^{xxxix}. Stejně tak byly od roku 1942 zavedeny zvláštní zprávy, které měly obyvatelstvo informovat a „zahrnovaly zprávy z Hitlerova hlavního stanu a také sdělení vrchního velitelství branné moci⁵⁶.“ Již bylo zmíněno, že nacisté zaváděli do vysílání politické skeče, začaly se vysílat od 1. listopadu 1941 a autorem převážné většiny z nich byl Josef Opluštil, který se psaní skečů věnoval již za první republiky, ale jeho „úspěch“ se dostavil až během protektorátu.^{xi} Na politických skečích spolupracoval s Opluštilem jeho přítel advokát a kolaborant Jaroslav Mrkvička a také Josef Rejhar, který byl nejen zarytým antisemitou, ale také nesnášel prezidenty Masaryka a Beneše. Můžeme si zde uvést příklad jedné Rejharovy antisemitské rýmovačky:

*„Židé odcházejí, kdo by žalem neřval,
Pláče Kopta, Hora i Vítězslav Nezval.
Provázej vás pánbů na té vaší pouti,
Věřte, že váš odchod nás až k smrti rmoutí!...“⁵⁷*

Naproti tomu Opluštil se nedá pokládat za nadšeného antisemitu nebo nacistu, ale jeho motivace byla spíše finanční.^{xii} I přesto ale již dříve tvořil protizidovské skeče nebo články. K jednomu z nejvíce antisemitských článků, které Opluštil napsal ve 30. letech, patří „Žid- zednář a bílý Žid, nepřítel českého národa“. V tomto článku se objevují všechny židovské stereotypy- rituální vražda, sexuální zneužívání árijek, obvinění z keřasení v první světové válce.^{xiii} Tyto skeče, které Opluštil tvořil, spadaly do rozhlasové a propagační politiky, která měla české obyvatelstvo nadchnout pro tzv. „říšskou myšlenku“ a v rámci vnitřní politiky měly skeče sloužit jako nová zbraň v boji proti vlivu a autoritě československé exilové vlády v Londýně.^{xiiii} Částečně byly skeče reakcí na politicko-humoristické vysílání Voskovce a Wericha na vlnách BBC, kterým se téměř nedalo konkurovat, a proto se Opluštil neštil zneužívat hry a písně těchto dvou.^{xliv} Kromě skečů zaměřených proti exilové vládě, tvořil Opluštil především skeče s antisemitskou tematikou. Nejčastěji se opakující antisemitské stereotypy objevující se v těchto skečích byly: 1) Žid- nositel vykořisťovatelského kapitalistického systému, 2) Žid- nositel vražedného komunistického systému, 3) Žid- zhoubce všech Nežidů hlavně ve věcech morálky a sexuality.^{xlv} „*Jelikož mnoho obyvatel protektorátu cítilo velký soucit se svými pronásledovanými židovskými spoluobčany, lze předpokládat, že u řady posluchačů vyvolaly skeče zděšení.*“⁵⁸

Mezi listopadem 1941 a koncem ledna 1942 se politické skeče vysílaly nejvíce, téměř každý týden se vysílaly nové a opakovaly se ty staré.^{xlvi} Mezi tři „nejlepší“ skeče, tedy ty, které byly opakovány nejčastěji patřily- „Pan Češpiva se osvobodil“, což byl skeč inspirovaný udáním jeho manželky.^{xlvii} Druhým byly „Hvězdy nad Baltimore“, který urážel prezidenta Beneše, jeho ženu a také Jana Masaryka.^{xlviii} Posledním skečem byl „Rudá nemoc“, ale často zařazovaným byl také skeč „Pochod stoprocentních Židů“.^{xlix}

Na začátku roku 1942 už neměl být zájem o Opluštilovy skeče, protože

⁵⁶ Kol. autorů. (2003). o. c. s. 168

⁵⁷ Pinard. P. R. (2007). Humor ve službách pomluv; Prvky antisemitismu v tzv. „politických skečích“, vysílání Českým rozhlasem v letech 1941-1945. In: Hájková. A. Milotová. J. Terezínské studie a dokumenty. Institut Terezínské iniciativy. Academia. s. 172

⁵⁸ Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 192

do Prahy byl poslán SS-Hauptsturmführer Ferdinand Thürmer, který měl provést v rozhlasu reorganizaci. Ve skutečnosti se ale nejednalo tak úplně o reorganizaci, ale spíše o zabránění dalšího rozkrádání majetku rozhlasu. Během Thürmerova šetření byl jako první propuštěn Josef Opluštil.^l I nadále ale Opluštil přispíval svými skeči pro rozhlas, jako autor na volné noze.^{li}

Snaha zcela ovládnout rozhlas se projevovala jednak propouštěním, nebo přemísťováním nepohodlných zaměstnanců na horší pracovní pozice, ale také využíváním lidí, ochotných spolupracovat s okupačním režimem. „Mezi pracovníky rozhlasu se našli kolaboranti, z nichž mnozí využívali situaci ke služebnému postupu. Německé vedení rozhlasu neváhalo zneužít pro své propagandistické záměry osvědčené české redaktory. Nejmarkantnějšími případy zneužití českých redaktorů k tzv. politicko-propagačním výpravám bylo vyslání F. Kozíka do Katynu aj. Cincibuse na Slovensko, ten ale dostal důtku za neschopnost, byl zatčen v březnu 1945 a poté gestapem obviněn ze sabotážního počínání⁵⁹.“

V Radiojurnalu ale můžeme najít i redaktory, kteří režimu vzdorovali a to v přímém přenosu. Dvě reportáže, které z produkce okupovaného rozhlasu vzešly a jsou vnímány jako silně protinacistické, jsou reportáže Františka Kocourka ze Dne Wehrmachtu v březnu 1939 a pak reportáž A. Technika z příjezdu tanků Rudé armády v květnu 1945^{lii}. „Hlavně reportáž Františka Kocourka z vojenské přehlídky německé branné moci vstoupila do dějin rozhlasové publicistiky jako smělý projev odporu proti okupantům⁶⁰.“ František Kocourek patřil mezi nejvýznamnější osobnosti Českého rozhlasu a okupační éra pro něj byla velice obtížná- byl neustále v hledáčku nacistických orgánů a za svou pročeskou aktivitu byl poslán do vyhlazovacího tábora Osvětim- Birkenau, kde v roce 1942 zemřel ve věku čtyřiceti let.

Jako se František Kocourek stavěl proti nacistickému režimu veřejně, již od jara 1939 se v rozhlasu formoval odboj. „V rozhlasu se vytvořil ilegální výbor, který koordinoval některé akce odbojového hnutí. Díky tomu byl rozhlas v květnu 1945 připraven sehrát rozhodující roli v průběhu povstání⁶¹.“ Ve stejném roce také vzniklo několik skupin napojených na odbojové složky. Byla zde skupina soustředěná kolem ing. Stanislava Singera, který byl napojen na rakouský odboj^{liii}. „Programoví pracovníci a technici byli sdruženi kolem skupiny Jaroslava Kvapila. V dubnu 1945 došlo ke spojení všech ilegálních skupin v jednu, která navázala kontakt s vojenskými složkami odboje.“⁶²

Existence těchto ilegálních skupin nás přivádí k třetí fázi protektorátního života, kde z hlediska Radiojurnalu byly nejdůležitější především poslední dny, které byly plné bojů. Ještě předtím ale docházelo k určitému uvolnění atmosféry. Situace na frontě se pro Třetí říši nevyvíjela podle očekávání a nacisté se snažili volit smířlivější strategie, jak germanizovat české obyvatelstvo. Například v roce 1944 se v rozhlasovém vysílání objevil opakovací kurz němčiny pro začátečníky^{liv}. Zároveň s tím, jak se válečná situace pro Německo zhoršovala, stávalo se aktuálním tématem- co kdyby se

⁵⁹ Kol. autorů. (2003). o. c. s. 169

⁶⁰ Kol. autorů. (2003). o. c. s. 162

⁶¹ Kol. autorů. (2003). o. c. s. 170

⁶² Kol. autorů. (2003). o. c. s. 175

Beneš vrátil? A to se projevovalo i v dříve zmiňovaných politických skečích.^{lv} V poslední etapě se politické skeče stále snažily o antisemitskou propagandu, ale do roku 1943 už byla většina Židů deportována a proto musel antisemitismus čerpat z prvorepublikové minulosti, nebo emigrace.^{lvi}

„5. května 1945 se hlasatelé zabarikádovali v hlasatelně a rozhlasem žádali českou policii o pomoc. Do 18 hodin byla budova v českých rukou⁶³.“ O den později si nacisté zřídili provizorní studio v Liblicích, odkud vedli své vysílání a zároveň až do 8. května neustále bombardovali hlavní budovu rozhlasu v domnění, že se odtamtud stále vysílá. Budova už ale byla mezitím silně poškozena a zázemí pro české vysílání se přesunulo^{lvii}. V brzkých ranních hodinách 9. května se Rudá armáda dostala na okraj Prahy, *„ale rozhlasu bylo dovoleno tuto informaci vysílat až kolem 8:00. V 19:00 zahájil obnovené vysílání prof. Dr. Otakar Matoušek, který byl jmenován prozatímním ředitelem Československého rozhlasu⁶⁴.“*

Jak tedy můžeme vidět, rozhlas byl ovlivněn dopady okupační správy, stejně jako ostatní oblasti českého a moravského života, a možná ještě více, protože z hlediska šíření informací byl naprosto klíčový. Zároveň bylo nezbytné udržet Radiojurnal pod kontrolou, protože prostřednictvím českých děl se mohl český národ nebezpečně semknout. V neposlední řadě byl rozhlas důležitý z hlediska své lokace, hlavní budova rozhlasu byla umístěna v centru Prahy, která spolu s Plzní patřila mezi nejvíce střežená města v rámci protektorátu. Tak jako všude došlo i v Radiojurnalu nejdříve k personálním změnám. Ty se dotkly nejprve Židů na všech pozicích a následně i nepřizpůsobivých českých zaměstnanců. Dalším krokem byly programové změny ve smyslu následování okupačních směrnic a začlenění rozhlasu do sítě německých stanic. Změny v produkci Radiojurnalu zahrnovaly politické skeče s protižidovskou a protibenešovskou tematikou. Není možné říci, do jaké míry byly tyto skeče úspěšné, ale *„lze se domnívat, že se očekávané působení propagace „pozitivních stránek“ okupace na posluchače nedostavilo. Nemůžeme přirozeně vyloučit, že někteří, a to především ti nejprimitivnější posluchači považovali tu a tam skeče za zábavné.“⁶⁵ „Přestože mnoho českých posluchačů, nebo dokonce jejich většina, považovala tyto skeče za nanejvýš odpudivé, mohly nicméně docela dobře působit jako senzace, a to v negativním smyslu.“⁶⁶ Zároveň ale nemůžeme vyloučit, že neustálé opakování antisemitských stereotypů a negativních zpráv o demokratech nebo kapitalismu, mohlo zůstat v podvědomí posluchačů a částečně negativně ovlivnit jejich názory.^{lviii}*

Kromě programových změn se nacisté neštíteli využívat ke svým záměrům známé redaktorské osobnosti a také množství kolaborantů, jak z řad rozhlasových pracovníků, tak z řad politiků. Jednou z nejznámějších osobností kolaborace byl Emanuel Moravec, který se díky spolupráci s nacisty dostal až na post ministra školství a lidové osvěty a z této pozice vedl v rozhlase pronacisticky orientované pořady.

⁶³ Kol. autorů. (2003). o. c. s. 177

⁶⁴ Kol. autorů. (2003). o. c. s. 178

⁶⁵ Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 190, 191

⁶⁶ Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 192

3. Analýza rozhlasových pořadů/přepsaných rozhlasových pořadů

Ještě než se dostaneme k samotné analýze pořadů, je nutné podotknout, že původním záměrem této práce byla reflexe rasové propagandy, ovšem v průběhu výzkumu se ukázalo, že většina pořadů, ať rozhlasových, nebo přepsaných, které byly zkoumány, se týká pouze antisemitské tematiky. Tato skutečnost není pocíťována jako nedostatek, před začátkem zkoumání programů toto nebylo známo, je ovšem potřeba to předestřít, protože antisemitská propaganda a rasová propaganda jsou dvě odlišné věci, které nemůžeme zaměňovat.

Ráda bych zde udělala menší historický exkurz do toho, jak se vyvíjel antisemitismus v průběhu dějin.

Již od dob starověkého Egypta, Řecka a Říma existovala xenofobie, ovšem dramatictější obrat nastal až s příchodem křesťanství, které se od judaismu nejprve pouze distancovalo a následně se postoj změnil až v nepřátelství. „*Ve středověku se právní postavení Židů upravovalo podle církevního učení tak, aby zůstali naživu- ale v bídě*⁶⁷.“ S příchodem 2. poloviny 19. století se ve střední Evropě objevil nový moderní rasový antisemitismus. V důsledku modernizace, rozpadu feudálního řádu a sociálního napětí, které ho provázelo, byla na židy svalována vina za tento stav. „*Společensko-ekonomický pokles střední třídy ve 20. století, zejména po první světové válce, připravil půdu pro silící přijatelnost antisemitismu*⁶⁸.“

• JUDr. Edvard Lederer- Českožidovské hnutí, 26. 1. 1935

JUDr. Edvard Lederer byl český židovský spisovatel, právník a publicista. Narodil se v roce 1859, později byl kvůli svému židovskému původu deportován do Terezína, kde zemřel v roce 1944. Sám sebe označoval za českožidovského asimilanta, velmi se angažoval v českém národním hnutí a snažil se, aby se čeští Židé asimilovali do českého národa.

Tento pořad byl vysílán v roce 1935, kdy se nacistický režim se svou rasovou politikou ještě nešířil za hranice Německa, přesto se o postoji vůči Židům v říši vědělo v sousedních státech a samozřejmě tento postoj vzbuzoval diskusi. Ačkoliv byl tento pořad vysílán více jak půl roku před přijetím Norimberských zákonů, antisemitská politika byla v Německu známá a některá opatření byla uváděna v praxi již od Hitlerova převzetí moci v roce 1933.

Autor podává historický přehled soužití Židů s Čechy a Němci. V rámci tohoto přehledu uvádí, že před kolonizací Německem, Židé hovořili česky, ovšem zásadní změna nastala po Bílé Hoře, kdy poté došlo ke germanizaci. Události po bitvě na Bílé Hoře jsou obecně vnímány jako spouštěč velkého národního útisku a zbrždění vývoje českého národa. Zároveň Lederer uvádí osobnost Josefa II. jako panovníka, který prohluboval germanizaci Židů, výměnou za to, že jim udělil Toleranční patent. Tím se Židům dostalo mnoha

⁶⁷ Laqueur. W. (2007). Měníci se tvář antisemitismu-od starověku do dnešních dnů. Nakladatelství Lidové noviny. s. 9

⁶⁸ Laqueur. W. (2007). o. c. s. 10

výhod, nicméně autor ho nazývá „poněmčovatelem“⁶⁹. Tento svůj názor Lederer prezentuje i ve svém díle „Českožidovská otázka“. Zde hovoří o tom, že až během josefinské éry se Židé žijící v českých zemích přiklonili k německu⁷⁰. „K systému germanisace přimknuti byli teprve za Josefa II. reformou školství, kterouž v „chédrech“, židovských školách, zavedena němčina co jazyk vyučovací“⁷¹.

V Ledererově projevu vystupují do popředí dvě zásadní skutečnosti – jednou z nich je kritika antisemitismu v Německu a druhou je nejasný a neurčitý postoj vůči Židům. Autor jasně poznal, v jakém ideovém podhoubí se německá rasová nesnášenlivost zrodila. Německý lid byl podle něj „vychovávaný ve vojáctví a za prohranou první světovou válku hledal viníka. Toho našel v komunismu, marxismu a židovství“⁷². Vzhledem ke svým názorům se Lederer Židů zastává, ovšem kriticky se staví proti poněmčeným Židům, chvílemi se zdá jako by je vinil za to, že mluví německy. Jako příklad uvádí jejich pronásledování během křížáckých válek, kdy utíkali do českých zemí a už přitom mluvili dolnorýnskou němčinou. Toto jistě pramenilo z jeho úsilí, aby domácí Židé splynuli s českou společností. I přestože uznává zásluhy Josefa II. o zrovnoprávnění Židů, připouští, že to byl právě on, kdo měl velký podíl na jejich poněmčování. „... v myslích Židů splynul tento vladař osvícenec s vladařem poněmčovatelem a tím způsobem Židé přilnuli k němčině“⁷³. Zastává se Židů, kteří dali Německu mnoho významných osobností a Němci se jim za to odvděčili pogromy, což je určitě částečným důvodem pro jeho argument, aby se Židé spíše hlásili k Čechům než k Němcům.

V širších souvislostech událostí a skutečnosti, že Lederer se sám pokládal za českožidovského asimilanta, je jeho projev celkem pochopitelný. V Československu se roku 1935 stal prezidentem Edvard Beneš, v Německu už byl dva roky u moci Adolf Hitler a Židé byli prozatím diskriminováni způsobem, že byli propouštěni ze zaměstnání ve státní správě. Norimberské zákony vešly v platnost až osm měsíců po Ledererově projevu v rozhlase, přesto se zdá, že autor chápe směr, jakým se rasová politika Německa ubírá. Zároveň je zde zcela patrný Ledererův názor na budoucnost židovské menšiny, odmítá jednak sionismus⁷⁴ a také odmítal volbu německého jazyka mezi Židy. Možností, kterou preferoval, bylo přilnutí Židů k češtině a českému národu. Přesto se může zdát, že Lederer, stejně jako mnoho jiných, podcenil, kam až může německý antisemitismus zajít. Podle Lederera se násilí v Evropě vůči Židům musí zhroutit. Rétorika není nijak dramatická, což opět můžeme přičíst i Ledererově původu. Můžeme se domnívat, že jako Žid pravděpodobně nechtěl působit jakkoliv agresivně a útočně, snažil se vysvětlit a obhájit pozice, které v souvislosti s touto problematikou zastával.

⁶⁹ Lederer. E. (1935). Českožidovské hnutí. Číslo AF:AF 00669/2

⁷⁰ Lederer. E. (1899). Českožidovská otázka. Praha-Smíchov. s. 10

⁷¹ Lederer. E. (1899). o. c. s. 11

⁷² Lederer. E. (1935). o. c.

⁷³ Lederer. E. (1935). o. c.

⁷⁴ Laqueur. W. (2007). o. c. s. 157:

„Sionismus se objevil jako reakce na kulturní a duchovní tradice ghetta a štetlu a na jednostranné vzdělání v chuderu (náboženské škole). Jeho cílem bylo obnovit v židech sebeúctu. Židovskou otázku může vyřešit pouze návrat Židů do starodávné vlasti, kde by vytvořili novou společnost s normální a zdravou společenskou strukturou.“

**•Sender Wahrheit siegt!- zprávy a komentáře v 15:05- židovská otázka,
22. 9. 1938⁷⁵**

Tento pořad byl vysílán v kritickém roce 1938, přesně v ten den 22. září došlo k pádu Hodžovy vlády a jejímu nahrazení úřednickou vládou generála Syrového. Autor ani mluvčí tohoto pořadu není znám. Ačkoliv k podpisu Mnichovské dohody a následnému obsazení sudetského pohraničí došlo až 30. září, v projevu je patrná změna atmosféry a vliv německé rasové politiky.

V projevu jsou zdůrazňovány nejklassičtější stereotypy- Židé a jejich spojení se zednáři a s prezidentem Benešem, který byl také obviněn ze zednářství a z toho, že už v roce 1919 odpíral „našim Němcům snahu o autonomii“⁷⁶. Dále je to stereotyp Žida lichváře, jakmile Židé vydělají nějaké peníze, přestanou žít podle komentáře skromně, což může údajně ohrozit hodnoty české společnosti a je nutné tomu zabránit. „Nepřipustíme, aby podvody a lichvou získávali naše hodnoty nám zachované a odkázané. Jest naši svatou povinností jen pro sebe je uhájiti a dokázati Židovi, že nejsme ani v jeho službách, ani že náš majetek je jeho majetkem, který nám smí beztrestně vzíti“⁷⁷. Dále se autor jaksi zastává Německa, protože říká, že vztah k Židům se Češi nemusí učit odjinud, stačí je znát z Talmudu a z Nerudova díla Pro strach židovský z roku 1870. Neruda začal být nepřátelský k Židům, když údajně poznal jejich nesmiřitelný jízlivý antagonismus proti českému národu a jeho snahám⁷⁸.

Často se zde objevuje obvinění Židů jako cizího elementu, který se pro sebe snaží uzurpovat území a práva, a neuvědomují si, že jsou pouze menšinou. K tomu v proslovu dochází k vyzdvihnutí české smířlivosti a ochotě Čechů přiznat Židům určité pozice, ovšem pouze takové, které budou odpovídat jejich statusu a především počtu. „...budeme spokojeni dostane-li se Židům jako jinonárodním elementu v našem národním státě tolik práv, kolik odpovídá jejich počtu. Tím bude tato otázka vyřízená. Nemožno však trpěti ohromné nadprávi této menšiny a volba prostředků může záviseti jen na ochotě či odporu Židů upuštění od tohoto nadprávi“⁷⁹. Jakoby tím autor poukazoval na možnost, že pokud by se Židé nechtěli přizpůsobit novému řádu, bude zapotřebí použít donucovací metody, které by mohly být radikálnější. Nicméně tato možnost není prezentována tak, že by vycházela ze snahy Čechů, ale že bude záležet na stupni ochoty Židů ke změně, odpovědnost je zde tedy přenášena na Židy.

Celkově je možné říci, že tón se oproti projevu z roku 1935 změnil, byl podstatně razantnější, byla využívána ostřejší slovní zásoba, připodobněná k válce- objevují se slova jako boj, doupe, nebo spiklenci a také je používána silnější dikce. Kromě nejklassičtějších stereotypů se zde objevuje prvek cizosti Židů: „Židé žijí všude coby národ cizí, u nás nejčizejší“⁸⁰, a také snaha vštípit

⁷⁵ Pod tímto názvem byl pořad uložen v Archivu Českého rozhlasu. Jeho autor není znám a ačkoliv byl pořad vysílán v české jazyce, jeho název je německy. Doslovný překlad názvu zní „Vysílač Pravda vítězí!“

⁷⁶ Sender Wahrheit siegt! (1938). - zprávy a komentáře v 15:05- židovská otázka. Číslo AF:AF 00038/8

⁷⁷ Sender Wahrheit siegt! (1938). o. c.

⁷⁸ Sender Wahrheit siegt! (1938). o. c.

⁷⁹ Sender Wahrheit siegt! (1938). o. c.

⁸⁰ Sender Wahrheit siegt! (1938). o. c.

posluchačům představu, že Židé si uzurpují jejich území, jejich majetek, jejich práva a je proto potřeba proto zakročit. Přesto se stále prezentovat toto české snažení jako mírumilovné, „*My chceme jim přiznat lidská práva ačkoliv oni nám je upírají. Nikoli však rozhodování o našem osudu, jim ani jejich zednářským spojencům*⁸¹.“ Kromě výše zmíněného je v komentáři také uváděno hodně jmen, záměrem pravděpodobně bylo zahanbit jmenované a upozornit na ně posluchače. Tím se vytvářela atmosféra nejistoty, která během protektorátu vedla k udávání a nedůvěře mezi lidmi, což přispívalo k udržování strachu.

Je neblahé, že není znám autor tohoto komentáře, protože i to by mohlo napomoci pochopení jeho obsahu, i tak ale můžeme konstatovat, že způsob podání i obsah sdělení odpovídá napjaté předmnichovské době. I přestože Mnichovská dohoda byla podepsána o osm dní později, atmosféra musela být nejistá, napětí co bude s osudem Československa bylo bezpochyby znatelné ve společnosti a projevilo se to i v tomto pořadu.

• Rudolf Vávra (vůdce slovenské národní skupiny v Říši) hovoří proti Čechům a Židům, Sidorovi a Čavojskému- Vídeň, 13. 3. 1939

Tento pořad se od předchozích liší v několika ohledech- prvním z nich je, že autorem je Slovák, Rudolf Vávra. Druhým odlišujícím znakem je, že pořad byl vysílán z Vídně, nikoliv z pražského rozhlasu, přesto ho bylo možné poslouchat na vlnách Českého rozhlasu.

Tím, že autor byl Slovák a že Slovensko jevílo separatistické tendence, je tento projev zaměřen nejen proti Židům, ale také Čechům. Vávra tento projev měl také v předvečer 14. března, kdy slovenský sněm odhlasoval odtržení Slovenska od Čech a vznik samostatného slovenského státu v čele s Jozefem Tisem. Vávra, vzhledem k tomu, že byl reprezentantem Slovenského národa v Třetí říši, musel být alespoň částečně obeznámen s vývojem událostí v nejbližších dnech. Tuto domněnku si také potvrdíme citacemi z jeho proslovu.

V tomto projevu je zřetelná autorova silná antipatie vůči Čechům a Židům, Vávra je viní za to, že mnoho Slováků kvůli nim žije v zahraničí, zatímco oběma skupinám se na Slovensku daří dobře. Prezentovanou antipatii můžeme přičítat pouze Vávrově, ovšem způsob projevu ukazuje, že se ji Vávra pokoušel předvést jako společný jmenovatel pro všechny Slováky. Autor používá teatrální, chytlavá hesla typu „*chceme jen chléb a práci, ale ne z moci českých mocipánů*⁸²“, „*aby hladem nezahynuli*⁸³.“ Autor hovoří pateticky a používá vznosná slova, Slovákům se údajně na Slovensku daří pouze za předpokladu, že zradí vlastní zemi⁸⁴. Kromě toho se zde opět objevuje také hanění Edvarda Beneše a Rudolfa Čavojského. Čavojský byl viněn, že se nezasadil o vystěhování Čechů a Židů ze Slovenska.

Vávra používá ještě silnější dikci a rétoriku, než byla v předchozím pořadu z roku 1938. To se dá přičítat dvěma výše zmíněným faktorům- autor byl Slovák a Slovensko se chtělo oddělit od Čech a také tomu, že tento projev

⁸¹ Sender Wahrheit siegt! (1938). o. c.

⁸² Vávra. R. (1939). Hovoří proti Čechům a Židům, Sidorovi a Čavojskému- Vídeň. AF 00040/12.

⁸³ Vávra. R. (1939). o. c.

⁸⁴ Vávra. R. (1939). o. c.

byl vysílán pouze dva dny před okupací Československa a vznikem samostatného Slovenského státu. Nejenže Vávra používá rozhodný, až vojenský tón a bojovou slovní zásobu, ale jeho prohlášení „*Slovensko bude samostatné*⁸⁵...“ dává tušit, že byl pravděpodobně informován o událostech v nadcházejících dnech.

Stejně jako předchozí pořady, i tento odpovídá napjaté politické situaci v Evropě, ovšem razantnost s jakou své postoje podává, je nutné přičítat faktu, že Vávra byl slovenské národnosti a Slovensko v zájmu získání samostatnosti, sympatizovalo s nacistickou Třetí říší více než okupované Čechy.

•Alois Kříž- Co víte o Židech? Český rozhlas k židovské otázce- Soubor přednášek stejnojmenného cyklu v rámci duchovního boje proti židovskému vlivu na českého člověka, 1941

Tyto přednášky byly vysílány v roce 1941, v protektorátní době, kdy byl umírněnější říšský protektor Konstantin von Neurath nahrazen radikálním Reinhardem Heydrichem. Vzhledem k těmto okolnostem se většina příspěvků také nese v radikálnějším duchu oproti projevům z předchozích let. Ačkoliv některé proslovy se zaštiťují kvazi-vědeckými poznatky, ve smyslu rasové nauky, objevují se v nich stále stejné židovské obrazy.

Autorem úvodu k této sbírce přepsaných pořadů je Alois Kříž. Kříž byl žurnalistou a patřil mezi nejznámější české kolaboranty. Po válce byl souzen Národním soudem pro kolaboraci s nacistickým režimem.

V úvodu osvětluje, jaký je záměr těchto přednášek. „*Jejím účelem je seznámit českého člověka s židovskou otázkou aspoň v hlavních rysech a podati mu tak pokud možná nezkraslený obraz úžasného nebezpečí, které naň číhalo v podobě jedu z Judeje*⁸⁶.“

Již v tomto úvodu Kříž uvádí klasické stereotypy, které se posléze v různých obměnách objevují i v následujících přednáškách- např. spojení české demokracie s Židy, židovský pokus o světovládu. Poněkud novější je zde představa Hitlera jako osvoboditele, který zachránil český národ od Židů. „*Židovstvo si vytvořilo z bolševického Ruska základnu k rozhodnému úderu na evropskou civilizaci a kulturu. Evropa měla ovšem být jen etapou na cestě za světovládou Davidovy hvězdy. Prozíravosti Vůdcově a síle německých zbraní lze děkovat*⁸⁷.“ Oslavování Adolfa Hitlera jako zachránce od Židů se v dřívějších rozhlasových projevech neobjevovalo, v této době to mohlo souviset s kolaborantskou snahou zvýšit vůdcovu oblibu mezi Čechy, snahou přimět Čechy ne jen pasivně přihlížet, ale aktivně se zapojit do persekuce Židů a nadchnout je pro myšlenku jejich odstranění z území Německa, území protektorátu a posléze i celé Evropy.

⁸⁵ Vávra. R. (1939). o. c.

⁸⁶ Kříž. A. (1941). Co víte o Židech? Český rozhlas k židovské otázce- Soubor přednášek stejnojmenného cyklu v rámci duchovního boje proti židovskému vlivu na českého člověka. Nakladatelství Orbis. Praha. s. 7

⁸⁷ Kříž. A. (1941). o. c. s. 5, 6

•Přednáška Emiliána Peřiny: „Vycházíme z Palestiny“- historický rozbor židovské otázky- z 1. října 1941

První z přednášek ve sborníku radiových pořadů je z 1. října 1941 a jejím autorem byl Emilián Peřina. Narodil se v roce 1900 a zemřel v roce 1972. Byl to český novinář, který byl ještě před válkou redaktorem v odborných zemědělských časopisech, nicméně po okupaci se stal redaktorem týdeníku Arijský boj, který vycházel od roku 1940 a byl jedním z nejvíce prominentních antisemitských listů, které byly v Čechách vydávány. Ačkoliv Peřina nepatřil k prominentním žurnalistům jako byli např. Lažnovský, nebo Krychtálek, z jeho protektorátní činnosti vyplývá, že s okupantskou politikou sympatizoval, ať z osobních, materiálních důvodů, nebo ideového přesvědčení. Přednáška byla vysílána krátce po nástupu Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora, kdy ihned po svém nástupu vyhlásil stanné právo. V zemi tedy vládlo napětí, protože Heydrich byl podstatně razantnější v zavádění opatření než jeho předchůdce Konstantin von Neurath, s čímž souvisela i narůstající a agresivnější podoba antisemitismu, který byl lidem skrze média předkládán.

V tomto proslovu Peřina představuje „historii“ židovstva, odkud vzešel pojem žid, jak a kde v minulosti Židé žili. Stejně jako i v předchozích pořadech, i zde se objevují klasické židovské stereotypy, tentokrát ještě obohacené o negativní stereotypy týkající se minulosti Židů, jako jejich kupčení s otroky, které znamená jejich touhu po mamonu. K běžně opakovaným stereotypům patřila jejich údajná snaha o nadvládu nad celým světem, lichvaření, korupce, židovská nemravnost- „... nízká, takřka zvířecí úroveň⁸⁸.“ Dále se zde nově oproti jiným přednáškám objevuje stereotyp, že Židům je cizí pojem vlasti. Tento nově se objevující stereotyp ve zkoumaných pořadech je velmi zajímavý a mohla ho podporovat také skutečnost, že jak v Německu, tak v Čechách byla židovská menšina poměrně hojně zastoupena, nehledě na neustálé poukazování, že Židé nemají svou vlastní zemi a proto obývají území jiných národů.

Poněkud v protikladu je zde tvrzení o židovské snaze o světovládu a přitom Peřina poukazuje na jejich neschopnost si sami vládnout. Tyto stereotypy působí v opozici a je zvláštní, že byly použity v jednom projevu. I přes tyto protichůdné stereotypy Peřina prezentuje i klasický a částečně vnucující předobraz typického Žida: „*Co je spojeno v představě většiny z vás s pojmem „Žid“?... Anebo tvor úskočný, krajně zbabělý, surový, bezohledný tehdy, má-li velikou převahu nebo moc, rafinovaný a drzý, degenerovaný a vždycky ochotný k vydírání i kořistnictví- jedním slovem: parazit? Odpovězte, prosím, sami⁸⁹.*“

Mírou důraznosti a vystupňovaného antisemitismu zapadá přednáška do vypjaté doby roku 1941, přičemž velký podíl na tom má i Peřinovo kolaborantství s nacismem. Snaha o upoutání a vtáhnutí posluchače, aby sám odpověděl na otázku, s čím si spojí Židy, mohla fungovat, protože tisk nebyl natolik interaktivním médiem jako rozhlas.

⁸⁸ Peřina. E. (1941). „Vycházíme z Palestiny“- historický rozbor židovské otázky- z 1.října 1941 in. Kříž. A. (1941) o. c. s. 10

⁸⁹ Peřina. A. (1941). o. c. s. 9

•Přednáška PhDr. Františka Leleka: „Prameny židovské morálky a náboženství“- rozbor mravní- ze 4. října 1941

Stejně jako autor přednášky „Vycházíme z Palestiny“ Emilián Peřina, byl i tvůrce tohoto projevu, František Lelek, publicista a stejně jako Peřina byl také Lelek redaktorem antisemitského týdeníku Árijský boj o němž byla zmínka již v předchozí přednášce. Tento týdeník začal vycházet místo jiného jménem „Štít národa“. První číslo Árijského boje vyšlo 18. 5. 1940 a jeho vydavatelem byl V. Břetenář. Prakticky celé noviny jsou plné antisemitských příspěvků, již samotné názvy to ukazují- např. „Londýnský sebranka“, „Árijci buďte na stráži!“, nebo „Jak ještě dlouho?“, který řeší to, že by české a židovské děti neměly sedět vedle sebe ve škole a židovské děti by měly být separovány. Téměř v každém čísle se objevuje rubrika „Jak je dosud možné, že Židé“. V 39. čísle II. ročníku, které vyšlo 4. října 1941 je v této rubrice uvedeno několik věcí, které jsou podle autora udivující: „že Židé dosud bydlí v Praze v těch nejlepších domech a bytech, od rána se „procházejí“ po pražských ulicích, mají za ženy Árijky, nepracují, jezdí dosud v elektrikách, smějí stát mezi Árijci při nákupu různých potřeb, horlivě kupují cukrovinky⁹⁰.“ Nejen na základě toho, je možné soudit na jeho kolaboraci s nacisty. Dalším důkazem jeho aktivního podněcování antisemitismu je jeho dílo „Pravá tvář židovstva“ z roku 1940. Vzhledem k tomu, že přednáška byla vysílána pouze o tři dny později než předchozí, odehrávala se ve stejně napjaté atmosféře vládnutí Reinharda Heydricha a stupňování represí jak vůči židovskému, tak českému obyvatelstvu.

Autor předkládá své vysvětlení Talmudu za použití negativních stereotypů, Židé se Talmudem řídí více než biblií. Židé údajně skrývají své náboženské texty a to proto, že Talmud „je rozsáhlá sbírka rabínských „hádek“ a rozmluv, se všemi nejasnostmi a neurčitostmi, s pohádkami a hádankami, hotový prales nejrozdílnějších názorů a mínění, ze kterého může každý vyčísti to, co se mu líbí, nebo čeho ke svým záměrům potřebuje⁹¹.“ Dalším obrazem je povýšenost „vyvoleného“ národa a Lelek ironicky poznamenává, že jsou vyvoleni Bohem, aby ovládli celý svět bohatstvím a chytrostí⁹². Zde se mísí dva běžné stereotypy- židovský pokus o světovládu kombinovaný s židovskou prohnaností. V Talmudu nejsou podle Leleka náboženské, ale praktické a obchodní pokyny, díky nimž existovala v době před Hitlerem vláda světového židovstva na poli finančním a politickém⁹³. Poměrně velké množství stereotypů v tomto projevu se věnuje materiálním aspektům kritiky Židovstva. Židé prý okrádají ostatní, chtějí zotročit jiné národy a zlato je pro ně jedinou hodnotou⁹⁴.

Kromě toho jsou zde již mnohokrát opakované stereotypy o existenci vládců židovského i politického podsvětí, spojení bolševismu a světového Židovstva. Také se zde objevuje zmínka o zásluhách nacionálního

⁹⁰ Árijský boj. (1941). Ústřední list Protižidovské ligy. 4.října 1941. s. 4

⁹¹ Lelek. F. (1941). Prameny židovské morálky a náboženství- rozbor mravní- ze 4.října 1941. in Kříž. A. (1941). c. d. s. 16

⁹² Lelek. F. (1941). o. c. s. 17, 18

⁹³ Lelek. F. (1941). o. c. s. 17, 19

⁹⁴ Lelek. F. (1941). o. c. s. 18, 19

socialismu, který Židy odhalil a bojuje proti nim zbraněmi i duchem⁹⁵. „*My můžeme být šťastni, že jsme v tomto směru šli ještě dále a že jsme se dobrovolně stali součástí Velkého Hitlerova Německa*⁹⁶.“ Je nutné si všimnout, že Lelek zde hovoří o dobrovolném začlenění českých zemí do Třetí říše, které je z hlediska vývoje událostí naprosto nesprávným tvrzením. Autor toto říká pravděpodobně proto, aby získal větší náklonnost lidí k Hitlerovu Německu. Stejně tak poznámka o tom, že Židé se neřídí biblí, nýbrž Talmudem, má naznačit ještě větší odtržení a jinakost Židů oproti většinové společnosti.

• Přednáška univ. Prof. Dr. Vlad. Teyrovského: „Plemenný základ evropských národů a Židovstva- rasový rozbor židovské otázky- ze 7. října 1941

Vladimír Teyrovský byl český zoolog a entomolog, po válce působil jako profesor univerzity v Olomouci a je pokládán za zakladatele české etologie. Teyrovský se narodil 15. 3. 1898 a zemřel 29. 10. 1980. Od roku 1940 působil jako člen Národního souručenství a také jako zmocněnec pro ideovou výchovu, na starost zde měl odbor pro věci kulturní⁹⁷. Teyrovský se více než jiní zde zmínění autoři věnoval rasové tematice a jeho účast v této sérii projevů nebyla jeho jedinou aktivitou v rámci rasové propagandy. Ve zkratce můžeme zmínit jeho rozhlasový příspěvek z 23. března 1942 „Duch nové doby v tvorbě věd“, článek „Proč je veden boj na vyhlazení Židovstva“ z roku 1943, nebo článek v Národních listech, otisknutý pod názvem „Smysl protižidovských opatření“, taktéž z roku 1943. Publikační i rozhlasová činnost Vl. Teyrovského je podstatně rozsáhlejší, zde jsou uvedeny pouze některé příspěvky spadající do studovaného období.

Kromě toho se stal také ředitelem úřadu rasové otázky v rámci této organizace⁹⁸. Jeho příspěvek v rámci těchto rozhlasových pořadů nedává pochybovat, že patřil mezi sympatizanty, lépe řečeno kolaboranty s okupačním režimem. Po skončení války byl obviňován z kolaborace, nicméně byl rehabilitován⁹⁹. Přesto o jeho očištění existují jisté pochybnosti.

Teyrovského projev je zatím nejradikálnější a podává odborné pojednání o rasách. Poprvé ve studovaných projevech se zde objevuje rozdělení ras a nejen pouhé zaměření na Židy. Toto rasové rozdělení mělo podle Teyrovského naznačit, jak zacházet s „jinými“. V Evropě je údajně 6 malých ras, nebo rasových typů velké bílé rasy- nordická, falká a východobaltská- tyto rasové typy mají světlý odstín pleti, oči i vlasy. Pak jsou zde typy mediterrání, alpský a dinárský, které jsou celkově trochu tmavší¹⁰⁰. Autor poznamenává, že u těchto rasových poddruhů se liší také tělesná výška,

⁹⁵ Lelek. F. (1941). o. c. s. 20

⁹⁶ Lelek. F. (1941). o. c. s. 20

⁹⁷ Kubíček. F. Vaňhara. J. (2003). Zoologie. Dějiny oboru na Masarykově univerzitě v Brně. Folia Historica.
s. 22

⁹⁸ Čechoslávák. (1941). Národní souručenství ještě naživu. 17. 7. 1941. s. 4

⁹⁹ Kubíček. F. Vaňhara. J. (2003). o. c. s. 22

¹⁰⁰ Teyrovský. V. (1941). Plemenný základ evropských národů a Židovstva- rasový rozbor židovské otázky- ze 7. října 1941. in Kříž. A. (1941). o. c. s. 21

velikost a tvar hlavy a ruku v ruce s tímto vzhledem jdou i charakterové vlastnosti¹⁰¹.

Pak už se Teyrovský věnuje Židům, jsou podle něj rasovou směsí vzniklou zkřížením rasy předoasijské a rasy orientální a částečně i příměsí rasy černošské, přičemž předoasijskou postavu popisuje jako (pod)prostřední, silnou, je to celkově tmavší typ s krátkou hlavou, širokým obličejem, hodně silným masitým zahnutým nosem a velkými masitými boltci¹⁰². Podle Teyrovského z toho vyplývají i určité typické povahové vlastnosti Židů jako jsou obchodní obratnost nezastávají se před žádným trikem, vypočítavost a bezcitnost¹⁰³. V rámci židovského národa Teyrovský ještě rozlišuje dvě skupiny. První skupinou jsou Aškenazim- východní Židé s převahou armenoidních znaků a druhou skupinou jsou Sefardim, jižní Židé s převahou araboidních znaků¹⁰⁴.

Na závěr autor poukazuje na ohrožení, které neznamenají pouze Židé, ale všichni poněkud odlišní jedinci. „V zájmu řádné organizace společnosti, jakou je národ a v zájmu řádného chodu všech jejích funkcí jest, aby z ní byla odstraněna a izolována všechna individua, jež jeví v tom či onom směru dědičnou úchylnost, která je činí nežádoucím v této společnosti¹⁰⁵.“ A rovnou poskytuje řešení- „... v zájmu úspěšného a řádného vybudování společnosti jest držeti se určitého standardu, jaký po stránce duševního představuje ta či ona plemenná skupina- a vylučovati vše, co je s tímto standardem v rozporu¹⁰⁶.“

Jak je vidět, poprvé se zde objevuje zmínka nejen o Židech, ale i o jiných jedincích, kteří by mohli „ohrozit“ společnost a je proto třeba je z ní vyloučit. To koreluje se skutečným sledem událostí, kdy kromě Židů byli perzekuováni také Romové, duševně nemocní, nebo homosexuálové, všichni, kteří nesplňovali měřítko předpokládané adekvátnosti, měli být odstraněni.

•Přednáška Aloise Svobody: „Židé a zlato“- sociální rozbor židovské otázky- ze dne 11. října 1941

Autorem tohoto příspěvku je Alois Svoboda. Svoboda se od autorů předchozích projevů liší především v tom, že pracoval v rozhlasu prakticky od jeho počátků. Český rozhlas začal poprvé vysílat v roce 1923 a Svoboda stál u jeho zrodu společně s Milošem Čtrnáctým a po získání licence k provozování vysílání se Alois Svoboda stal programovým ředitelem. Na rozdíl od Lelka, Kříže nebo Teyrovského neměl jinou profesi, věnoval se hlavně práci v rozhlase a jeho antisemitský projev v sérii těchto proslovů nelze s jistotou přičítat jeho antisemitskému smýšlení, nebo snaze udržet si práci v Radiojurnalu, která jistě předpokládala určitou míru loajality.

Svoboda uvádí stejné antisemitské stereotypy- židovská touha po mamonu, jejich spojení s komunismem, v tomto případě konkrétně s Karlem Marxem. Jejich touha po penězích je zde spojována s obviňováním, že

¹⁰¹ Teyrovský. V. (1941). o. c. s. 21, 22

¹⁰² Teyrovský. V. (1941). o. c. s. 23

¹⁰³ Teyrovský. V. (1941). o. c. s. 24

¹⁰⁴ Teyrovský. V. (1941). o. c. s. 24

¹⁰⁵ Teyrovský. V. (1941). o. c. s. 25

¹⁰⁶ Teyrovský. V. (1941). o. c. s. 25

zavinili předválečnou hospodářskou krizi. Údajně také znali moc a sílu zlata již dříve a využívali toho k vyvolávání válek a podle Svobody za takovou vinu není trest¹⁰⁷. „Židy známe. Jejich mentalita se nemění a byla stejná v Egyptě a za Mojžíše právě tak jako dnes. Žid se nedal zabít kvůli náboženství, nýbrž kvůli mamonu¹⁰⁸!“

Největší část projevu věnuje autor rozboru Protokolům sionských mudrců¹⁰⁹. „V Protokolech je shrnuta všechna ta stará židovská „moudrost“, která ve skutečnosti je chytráctvím zločince, podvodníka a intrikána¹¹⁰.“

Kromě touhy po penězích je zde prezentován opět stereotyp židovské snahy o světovládu, který je spojován s Protokoly sionských mudrců. Židé údajně proklamují, že Protokoly jsou padělkem, aby tím zamaskovali, že se pokoušeli o světovládu¹¹¹.

Židé prý z minulosti až do současnosti rozleptávají přirozený způsob života tím, že haní práci. Aby podpořil toto tvrzení, uvádí Svoboda údajnou talmudskou poučku: „Žid bude jíst chleba, bude-li pracovat na poli anebo bude jíst maso, budou-li na poli zaň pracovat jiní¹¹².“

Na závěr autor shrnuje své poznatky- „co je židovským cílem? Nic jiného než moc a vláda nad našimi životy¹¹³...“ Svoboda používá stejné stereotypy k pohanění Židů a hrozba židovské světovlády měla opět vyvolat strach mezi lidmi. Protokoly sionských mudrců měly jen tuto myšlenku podpořit, údajně totiž dokazovaly, že Židé se o ovládnutí ostatních národů snažili již několik století, což potvrzuje i Tazbir: „Záměr podřídit si celou zeměkouli se v novověku začal připisovat postupně jezuitům, zednářům, sionským mudrcům, komunistické III. Internacionále. Všechny tyto organizace měli řídit Židé, samozřejmě s výjimkou Tovaryšstva Ježíšova¹¹⁴...“ Tazbir zároveň poukazuje na určitou rozporuplnost v tomto díle: „Protokoly byly dílem paradoxním- navzdory zjevné naivitě, ba i primitivismu dosáhly milionových nákladů. Jejich anonymní autoři (autor?) se stali klasiky antisemitismu¹¹⁵.“

•Přednáška doc. Ing. Al. Fraita: „Proč naši politikové a hospodáři sloužili Židům?“- poznámky k „Protokolům sionských mudrců“- ze dne 12. října 1941

Jak již název napovídá, i zde je pozornost zaměřena na dílo Protokoly sionských mudrců, které jsou podle Fraita „světovým programem

¹⁰⁷ Svoboda. A. (1941). „Židé a zlato“- sociální rozbor židovské otázky- ze dne 11.října 1941 in Kříž. A. (1941). s. 28

¹⁰⁸ Svoboda. A. (1941). o. c. s. 29

¹⁰⁹ Tazbir. J. (1996). Protokoly sionských mudrců. Pravda NEBO podvrh. Votobia. s. 22,23
„Tento pamflet, vycházející údajně z výkladů přednesených během I. sionistického kongresu v Basileji(1897), vyšel poprvé v petrohradském časopise Russkoje Známka(1903), o dva roky později se pak objevil v podobě samostatné knihy. Toto datum se nikoliv náhodou shoduje s událostmi revoluce roku 1905. Všechno totiž nasvědčuje tomu, že Protokoly byly sestaveny z iniciativy carské ochranky, která s jejich pomocí chtěla bojovat proti revolučnímu hnutí. Z Protokolů vyplývalo, že pachatelé všech sociálních převratů jsou Židé, kteří doufají, že takto dosáhnou vlády nad světem.“

¹¹⁰ Svoboda. A. (1941). o. c. s. 27

¹¹¹ Svoboda. A. (1941). o. c. s. 27

¹¹² Svoboda. A. (1941). o. c. s. 31

¹¹³ Svoboda. A. (1941). o. c. s. 32

¹¹⁴ Tazbir. J. (1996). o. c. s. 6

¹¹⁵ Tazbir. J. (1996). o. c. s. 119

*Židovstva*¹¹⁶.“ Ačkoliv protokoly mají mnoho bodů, autor se soustředí na dva, které pokládá za velmi podstatné, a to politický program a hospodářský program. Co se týče politického programu, autor tvrdí, že „Židé a jimi ovlivňovaní lidé mají vniknout do všech politických stran a složek, přivlastniti si jejich myšlenky a přizpůsobit se jim. Takový zmatek má Židům umožnit rozsévání nesvárů ve všech politických stranách¹¹⁷.“ Toto jistě souvisí i se ztotožňováním Židů s bývalým prezidentem Edvardem Benešem. Spojování s Benešem bylo pro propagandu výhodné, především z důvodu, že Beneš byl před nástupem do funkce prezidenta místopředsedou Československé strany národně socialistické, tudíž spojování Beneše a Židů napomáhalo očernování politických stran.

Hospodářský program vidí Frait „jako hlavní prostředek k dosažení světového panství Židovstva a obsahuje degeneraci a bídu všech ostatních národů¹¹⁸.“ Zde můžeme najít analogii k přednášce A. Svobody, ten Židy vinil za hospodářskou krizi, která české země postihla velmi těžce a nyní Frait hovoří o tom, že Židé si při své snaze o světovládu nejen podrobí ostatní národy, ale opět je uvrhnou do bídy. Tento stereotyp mohl skutečně fungovat, protože hospodářská krize měla obrovský dopad a strach z možného návratu chudoby mohl fungovat v růstu antisemitismu.

Na závěr Frait poznamenává: „Ale náš národ, který měl být obětí těchto židovských parazitů nezahyne. Bude žít a vzkvétat, jim navzdory¹¹⁹.“

•Přednáška JUDr. Vlad. Chmelaře: „Z ghetta do parlamentu“- politický rozbor židovské otázky ze 14. října 1941

Nejdříve autor reaguje na slova Theodora Herzla¹²⁰, který tvrdil, že židovská otázka je všude, kde jsou Židé a ti se proto stěhují tam, kde nejsou pronásledováni. Chmelař ovšem prezentuje názor, že žádný národ u sebe nechce Židy a ti putovali, protože věděli, že pro jejich výdělek je nepříhodnější půda v cizině¹²¹.

Největší část projevu je věnována rozpravě o ghettech ve středověku, podle autora tam Židé žili dobrovolně, byla to „obyčejná cizinecká čtvrť¹²².“ Zde si můžeme dovolit spekulovat a položit si otázku zda obhajoba ghatt mohla souviset s faktem, že již od června 1940 fungovala v Malé pevnosti v Terezíně věznice gestapa a pouze měsíc po tomto projevu začalo fungovat židovské ghetto v Hlavní pevnosti. Skutečnost, že Židé mohli opustit ghetta vnímá Chmelař negativně a přičítá to úsilí svobodných zednářů. „Velká francouzská revoluce otevřela brány ghatt. Tato revoluce, vyložené dítě

¹¹⁶ Frait. A. (1941). „Proč naši politikové a hospodáři sloužili Židům?“- poznámky k „Protokolům sionských mudrců“- ze dne 12.října 1941. in. Kříž. A. (1941). s. 34

¹¹⁷ Frait. A. (1941). o. c. s. 35

¹¹⁸ Frait. A. (1941). o. c. s. 36

¹¹⁹ Frait. A. (1941). o. c. s. 37

¹²⁰ Laqueur. W. (2007). o. c. s. 158:

Theodor Herzl je pokládán za otce moderního politického sionismu a zakladatele představy, že Židé by se měli vrátit a žít v Palestině, čímž by se vyřešily problémy s ostatními národy. „Podle Herzla bylo cílem židovského státu obnovit důstojnost Židů a nabídnout jim život v míru.“

¹²¹ Chmelař. V. (1941). Z ghetta do parlamentu- politický rozbor židovské otázky ze 14.října 1941. in Kříž. A. (1941). s. 38,39

¹²² Chmelař. V. (1941). o. c. s. 40

zednářské, vrhla mezi masy stejně líbivá jako podvodná slova „Volnost- rovnost-bratrství“¹²³.“

I zde se opakují stejné stereotypy jaké známe z předchozích projevů- Žid je zkorumpovaný lichvář, který demoralizuje veřejný život, touha Židovstva ovládnout celý svět a jak bylo nastíněno výše, spojení Židů a členů zednářské lóže¹²⁴.

Na závěr také spojuje Židy s prezidentem Edvardem Benešem, což prý vedlo k tomu český národ byl k Židům až příliš vstřícný a české území se stalo jejich „baštou“. *„Prototypem „bílého Žida“ v řádění proti svému vlastnímu národu horším než všichni Židé talmudští vespolek, je druhý president dr. Edvard Beneš. A pak náš stát neměl být jedním ze sloupů na stavbě židovské světovlády. Dříve však, nežli Židé došli k cíli, zrttil je Nový věk silou ducha i zbrani“*¹²⁵.“

Větší část projevu je podobná předchozím proslovům, nicméně zde se poprvé objevuje obhajoba existence ghett, jejichž obnovené fungování se v tomto roce začalo opět uplatňovat.

•Přednáška Karla Louly: „Žid byl vždy jen ničitelem národní kultury“- kulturní rozbor židovské otázky- ze 17. října 1941

Loula v tomto proslovu rozebírá negativní dopad Židů na kulturní oblast, přičemž přičítá kultuře podstatný význam pro národní fungování. *„Kultura je krev každého národa bez níž upadá a posléze hyne“*¹²⁶.“ Židé v Čechách údajně nejprve ovládli hospodářství a politiku, s tím, že toho dosáhli lstí, podvody a korupcí a poté co dosáhli svých cílů v těchto oblastech, obrátili svou pozornost na kulturu, která jim jako poslední stála v cestě a vše typicky národní v kultuře mělo být vymýceno¹²⁷.

Autor pokládá Židy za národ bez vlastní kultury a vkusu, který se systematicky pokoušel bořit národní kultury ostatních národů a přizpůsobit je své jednotvárnosti. *„Vrozený vkus nahradili pomalu nevkusem nebo chaotickým tápáním o tom, co vkus je a není. Pod rouškou realismu v umění propašovali pornografii a znemravnělost“*¹²⁸.“ Zároveň ovšem dodává, že národy samy toto nevědomky umožňovaly, *„národy ssály bezděky všechny produkty židovské pakultury, aniž si uvědomovaly, že pomalu, ale jistě dovolují, aby byl stírán a ničen výraz jejich vlastní a hodnotné národní kultury“*¹²⁹.“

Snahu o zjednotvárnění a přizpůsobení si ostatních národů spojuje Loula s poukazem na jejich odlišnost v oblékání, která především ortodoxní Židy separovala od většinové populace. *„Národy měly odkládat své barvitě kroje, aby se nelišily na první pohled od Židů v jednotvárných a špinavých kaftanech“*¹³⁰.“

123 Chmelař. V. (1941). o. c. s. 40

124 Chmelař. V. (1941). o. c. s. 41

125 Chmelař. V. (1941). o. c. s. 44

126 Chmelař. V. (1941). o. c. s. 45

127 Loula. K. (1941). „Žid byl vždy jen ničitelem národní kultury“-kulturní rozbor židovské otázky- ze 17.října 1941. in. Kříž. A. (1941). s. 46

128 Loula. K. (1941). o. c. s. 46

129 Loula. K. (1941). o. c. s. 49

130 Loula. K. (1941). o. c. s. 49

V tomto projevu autor výjimečně nepoukazuje na obecné stereotypy, zaměřuje se především na kulturní degeneraci národů, které se Židé snažili dosáhnout. Jinak ovšem proslov zapadá do atmosféry protektorátního období za vlády Reinharda Heydricha.

•Přednáška JUDra Al. Galluse: „Židovská otázka a její řešení“- rozbor právní- z 21. října 1941

Autorem tohoto příspěvku je JUDr. Albert Gallus, pražský advokát, který se díky svému vzdělání a povolání věnuje židovské otázce z právního hlediska, přičemž nejvíce prostoru věnuje Norimberským zákonům. Začátek projevu věnuje klasickému stereotypu židovské snahy ovládnout celý svět a jak se jim hodilo, že národy zakázali diskriminaci na základě rasových a náboženských předsudků¹³¹. Následně autor opěvuje vydání Norimberských zákonů a podává své vysvětlení proč se proti nim zvedla vlna kritiky: *„Nic více, ale také nic méně, než že poprvé v dějinách řekly jasně, kdo je a kdo není Žid. A že tak zřetelně a otevřeně vyslovily pravdu¹³².“* Význam Norimberských zákonů údajně spočívá *„v tom, že se postavily v souhlase s nacionálněsocialistickou teorií na základ rasový a tak vědecky přesně a právnicky jasně udělaly přesnou čáru mezi Židy a všemi ostatními národy¹³³.“* Gallus tyto zákony obhajuje, jejich výhody spatřuje v tom, že zabránily míšení ras a posluchačům doporučuje, aby tyto zákony pro ně byly majákem a lidé je nemají pouze plnit, ale i jim věřit¹³⁴. Tato výzva Čechům může souviset s faktem, že v okupovaném území Čech a Moravy musel Norimberské zákony uvést v platnost až říšský protektor Konstantin von Neurath, protože předseda protektorátní vlády generál Alois Eliáš to odmítal.

Na závěr autor uvádí část projevu říšského vedoucího A. Rosenberga z 11. července 1939: *„Židovská otázka bude pro Německo a Evropu teprve tehdy úplně vyřízena, až nebude v Německu a v Evropě ani jediného Žida¹³⁵.“* Gallus se k tomu vyjadřuje takto: *„...až poměry to dovolí, aby židovský národ po svém dvoutisícovém ahasverském bloudění světem se vrátil k půdě a práci, jako žijí ostatní národové¹³⁶.“*

•Přednáška JUDr. Oldřicha Ducháce: „Proč už naši předkové nenáviděli Židy?- poznámky k poměru česko-židovského na základě dějinných skutečností- ze dne 23. října 1941

Zde je zajímavé se pozastavit nad tím, že jen mezi autory těchto pořadů je několik právníků- JUDr. Chmelař, JUDr. Gallus a nyní JUDr. Ducháč. Fakt, že mezi aktivními českými antisemity bylo množství právníků lze přičítat skutečnosti, že Židé měli poměrně velké zastoupení v této profesi, podobně jako v oblasti medicíny, a nežidovští právníci využili antisemitismu jako

¹³¹ Gallus. A. (1941). „Židovská otázka a její řešení“-rozbor právní-z 21.října 1941. in. Kříž. A. (1941). s. 87

¹³² Gallus. A. (1941). o. c. s. 89

¹³³ Gallus. A. (1941). o. c. s. 89

¹³⁴ Gallus. A. (1941). o. c. s. 90

¹³⁵ Gallus. A. (1941). o. c. s. 90

¹³⁶ Gallus. A. (1941). o. c. s. 90

prostředku k odstranění svých židovských kolegů z tohoto povolání. Zákaz Židů provozovat právníckou praxi byl jedním z prvních, který vešel v platnost, především z materiálních pohnutek, neboť se jednalo o velice lukrativní zaměstnání. Tento názor potvrzuje také J. Tauchen: „... *vzhledem k její historii a sociálně politickým důvodům byla v některých odvětvích nadprůměrně zastoupena. Jednalo se především o obchod či bankovníctví, dále Židé pracovali jako právníci, lékaři a umělci. Toto se stalo předmětem závislosti a pramenem pro antisemitismus*¹³⁷.“

I v tomto projevu jsou patrné stejné stereotypy jako v jiných přednáškách, ovšem Ducháčův projev vyčnívá tím, že naznačuje určité tušení, snad i souhlas s vyhlazováním Židů. Toto nelze tvrdit s jistotou, ale jak ukáží citace z textu, autor prezentuje poměrně radikální názory, a volba slov působí natolik důrazně, jakoby autor věděl o osudu Židů. Podle autora měly lidé ve všech dobách negativní zkušenosti s Židy a to především ze dvou důvodů- politického a sociálního. „Motiv politický je vyznačen rozkladnou činností, revolučností a bořivostí židovských snah, myšlení i konání, motiv sociální pak vykořisťováním, lichvou a hrozbou hospodářské nadvlády¹³⁸.“ Ducháčovo konstatování, které by mohlo napovídat, že tušil něco o nadcházejících transportech Židů je toto- „*Co však „mamonu a nepravosti“ se ještě- zaplat Pán Bůh, že ne na dlouho!- skrývá v židovských domech kolem nás*¹³⁹!“

Kromě toho autor také obhajuje označování Židů Davidovou hvězdou: „*Označení, zřetelné označení Židů není tedy žádným „barbarským, nelidským výplodem Němců“, jak se nám snaží namluviti židovští sluhové kolem Beneše z Londýna a jak se pošetilým snaží ještě dnes našeptávat židomilové u nás doma*¹⁴⁰.“ Je tu také jasně zřetelné ztotožnění Židů a Beneše, čímž ho opět očerňuje. Ospravedlňování nošení Davidovy hvězdy mělo zvýšit míru antisemitismu mezi českým obyvatelstvem, protože radikální restriktivní opatření se v Čechách nesetkávala s takovým ohlasem jako například v Německu. Na závěr Ducháč uvádí další konstatování, které může naznačovat jeho obeznámenost s postupem nacistů vůči Židům. „*Ne tedy Židovi peníze vzít, zabavit a nechat ho řídit dál, nýbrž pořádně ho skřípnout a přidržet ho k tuhé, těžké práci tělesné*¹⁴¹.“

•Přednáška Hugo Tuskányho: „Židovská vina na válce- aktuální rozhovor“- z 25. října 1941

Autorem tohoto příspěvku je Hugo Tuskány, kterého je možné bez výčitek pokládat za kolaboranta. Tuskány byl členem Vlajky¹⁴², prezentoval množství

¹³⁷ Tauchen. J. (2008). Křišťálová noc a některé navazující otázky právního postavení židovské menšiny v období národního socialismu. In. Olomoucké právnícké dny 2008. Sborník příspěvků z konference. Univerzita Palackého v Olomouci. Právnická fakulta. s. 782

¹³⁸ Ducháč. O. (1941). „Proč už naši předkové nenáviděli Židy?- poznámky k poměru česko-židovskému na základě dějinných skutečností-ze dne 23.října 1941. in. Kříž. A. (1941). s. 53

¹³⁹ Ducháč. O. (1941). o. c. s. 53

¹⁴⁰ Ducháč. O. (1941). o. c. s. 54

¹⁴¹ Ducháč. O. (1941). o. c. s. 55

¹⁴² Gregorovič. M. (1995). Kapitoly o českém fašismu. Nakladatelství lidové noviny. s. 118,119, 122 „*Původně-roku 1925, kdy vznikla-se jednalo o organizaci radikálně pravicových nacionalistických studentů, především práv a medicíny. Tehdy ještě byli volnou složkou Národní obce fašistické.*“ „*Pro vlajkaře se*

antisemitských projevů a byl také zapojen do organizace Česká liga proti bolševismu. V této organizaci byl Tuskány velmi aktivní, docházeli k němu čeští udavači s oznámeními, která byla dále předávána přímo gestapu. V době vlády Reinharda Heydricha se Tuskány stal jedním ze zakládajících členů osvětové služby, která spadala pod pravomoc Emanuela Moravce. Po skončení války byl za svou kolaborantskou činnost odsouzen mimořádným lidovým soudem na doživotí.

Autor v tomto projevu hovoří o tom, že druhá světová válka je válkou židovskou, kterou se Židé snaží zničit Hitlera, který je Tuskánym naopak představován jako zachránce, který od nich očisťuje státy a tím „chrání nejvyšší hodnoty lidského bytí“¹⁴³. „Jen Židé jsou příčinnou války, do které uvrhli demokracie, vedené zednářskými otroky, aby se pomstili Adolfu Hitlerovi a dosáhli po vzájemném vyvraždění nejlepších synů jednotlivých národů vytoužené světovlády“¹⁴⁴. K podpoře svých tvrzení o Židech používá Tuskány proslovů např. Abba Hillel Silvera, Loubeho, který byl členem organizace *Aliance Israélite*, Vladimíra Žabotinského, Bernarda Lecaché Lifschnitze, Antony de Rothschilda a dalších. V těchto proslovech se údajně vyslovuje židovská snaha zničit Německo. Tuskány dokonce uvádí citaci z jednoho z těchto proslovů, tato citace je z projevu B. L. Lifschnitze z 18. prosince 1938: „Je naší věc zorganizovat morální a kulturní blokádu Německa a rozčtvrtit tento národ. Je naší věcí uskutečnit konečně válku bez milosti“¹⁴⁵. Tyto údajné židovské projevy o touze zničit Německo a Hitlera měly sloužit k vyvolání větší nenávisti vůči Židům mezi lidmi a tím, že autor podporuje svá tvrzení citacemi, mohla dosáhnout požadovaného účinku. Dá se předpokládat, že Tuskánym zmiňované proslovy byly buď smyšlené, a v případě že ne, citace byly jistě vytržené z kontextu. Jejich cílem bylo přesvědčit obyvatelstvo, že pokud oni sami nezasáhnou proti Židům, budou židy zničeni, jak to měl naznačit Lifschnitzův projev. O autenticitě židovských proslovů můžeme pouze spekulovat, ovšem dá se předpokládat, že Tuskányho projev mohl mít jistý účinek, protože obava ze zničení vlastního národa je dosti silnou motivací. Navíc lidé měli zakázáno, pod trestem vězení, poslouchat zahraniční rozhlas, tudíž byli odstrihnuti od objektivních informací a vystaveni pouze tomu, co nacistická propaganda dovolila. I přes tento zákaz ale někteří lidé zahraniční rozhlas poslouchali, i když často docházelo k tomu, že lidem byly zabavovány součástky z radiových přijímačů, aby se této pravděpodobnosti této možnosti snížila.

•Šéfr. Emil Šourek: „Co se v bývalé ČSR o Židech napsat nesmělo“- z 25. října 1941

Emil Šourek se narodil roku 1884 a zemřel v červnu 1954. Stejně jako Tuskány, nebo i později zmiňovaný A. J. Kožíšek může být pokládán za

začala měnit situace v polovině třicátých let. Zavrhli svůj původně odmítavý vztah k nacismu, zlepšili svůj poměr k Itálii a našli nový ideál, který jim imponoval zcela bez výhrad, totiž generála Franka a falangisty ve Španělsku.“ „...od podzimu roku 1939 značný počet vlajkařských aktivistů tvořili dělníci. Byl to projev deziluze, bezprostředně spojený s okupací.“

¹⁴³ Tuskány. H. (1941). „Židovská vina na válce- aktuální rozhovor“- z 25.října 1941. in. Kříž. A. (1941). s. 65

¹⁴⁴ Tuskány. H. (1941). o. c. s. 61

¹⁴⁵ Tuskány. H. (1941). o. c. s. 63

kolaboranta. Šourek působil jako redaktor Moravských novin a České korespondence a také pracoval jako šéfredaktor Vlajky, přičemž byl aktivní i v organizaci Vlajka. Dá se předpokládat, že Šourkovo kolaborantství pramenilo z ideových důvodů a z toho vyplývajících materiálních výhod. „*Nebýt mnichovské dohody skončil by český fašismus s největší pravděpodobností na periferii extremistických sekt. Ovšem po Mnichovu se vytvořila atmosféra jakéhosi podivného nacionalismu naruby, zdůrazňující naši malost*¹⁴⁶.“ Fašistické, dříve protiněmecky orientované organizace vycítily v rozmachu a úspěchu nacionálního socialismu příležitost, jak se na něm také přiživit, protože samy nebyly v republice příliš úspěšné. Šourek byl v březnu 1947 postaven před Národní soud a za svou protektorátní činnost byl odsouzen k 15-ti letům vězení¹⁴⁷.

V tomto projevu se autor sám počítá mezi antisemity, kteří zde byli podle něj již dříve. Ačkoliv se snažili proti Židům vystupovat, ostatní lidé jim nevěřili a navíc politikové je chránili. „*Celé zřízení bývalé Československé republiky bylo veskrze židovské. Vždyť i její president byl zednářem nejvyššího svěcení s dosti značným procentem židovské krve ve svých žilách*¹⁴⁸.“ Opět zde máme klasický stereotyp ztotožnění Židů, prezidenta Beneše a svobodných zednářů, který byl již tolikrát prezentovaný. Zároveň Šourek poznamenává, že mírný postoj Čechů vůči Židům se již změnil- „*Jsem přesvědčen, že dnes neexistuje ani jediný český člověk, který by ještě Židy bral v ochranu. A vyskytnou-li se takoví, pak opravdu je nemůžete pokládat za české lidi*¹⁴⁹.“ Jakoby tedy soucítění s Židy znamenalo nebýt Čechem. O účinnosti Šourkova projevu lze jen spekulovat, posluchači zde byly předkládány stejné stereotypy jako již mnohokrát, obsahem zapadá mezi ostatní projevy.

•Šéfred. Karel Werner: „Novinářova slova k židovské otázce“- z 1.listopadu 1941

Karel Werner patřil mezi neuzší jádro kolaborantských novinářů, které označujeme jako tzv. aktivistickou sedmičku, kam kromě něj můžeme zařadit K. Lažnovského, V. Krychtálka, E. Vajtauera a další¹⁵⁰. Werner projevoval radikální přesvědčení již za první republiky a patřil mezi aktivisty, kteří s okupačním režimem spolupracovali z ideového přesvědčení¹⁵¹. Od roku 1941 byl šéfredaktorem Českého slova a od roku 1944 pak nahradil ve funkci šéfredaktora Večerního českého slova E. Vajtauera. Stejně jako výše zmínění, i Werner byl postaven v roce 1947 před soud a odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán 22. dubna 1947¹⁵².

¹⁴⁶ Gregorovič. M. (1995). Kapitoly o českém fašismu. Nakladatelství Lidové noviny. s. 91,92

¹⁴⁷ Prachmanová. L. (2011). Proces s novinářem Emilem Šourkem před Národním soudem. s. 49

¹⁴⁸ Šourek. E. (1941). „Co se v bývalé ČSR o Židech napsat nesmělo“-z 25.října 1941. in. Kříž. A. (1941). s. 74

¹⁴⁹ Šourek. E. (1941). o. c. s. 74

¹⁵⁰ Gregorovič. M. (1995).o. c. s. 150

¹⁵¹ Večeřa. P. (2010). Geneze jednoho kolaboranta. Novinář František Josef Prokop a jeho role při medializaci soudního procesu s generálem Aloisem Eliášem. In. Soudobé dějiny. Odboj, kolaborace, přizpůsobení. XVII/1-2. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha. s. 2

¹⁵² Gregorovič. M. (1995). o. c. s. 157

Ani ve Wernerově textu se neobjevují žádné nové stereotypy a také podání se neliší od předchozích proslavů. Werner obviňuje Židy z hromadění mamonu pokoutným způsobem, kterým je balamutění poctivých českých lidí. Dále také viní demokracie za vlády Masaryka a Beneše, že Židy chránily. „V demokratickém a kapitalistickém režimu se tyhle „židárny“ kryly a nesmělo se o nich psát a mluvit¹⁵³.“ Kromě toho také autor kritizuje demokratický zákon na zaručení svobody náboženství.

•Šéfr. Karel Korp: „Boj proti Židům musí být neúprosný“- z 11. listopadu 1941

Karel Korp rovněž patří do skupiny aktivistických novinářů spolupracujících s okupačním režimem. Stejně jako výše zmínění také Korp působil v České lize proti bolševismu, patřil do užšího vedení této organizace, zastával funkci generálního tajemníka¹⁵⁴.

Korp používá ve svém vystoupení protikladných figur poctivého árijce a proti němu Žida. Na jedné straně je poctivě pracující árijský dělník, který žije v ubohém obydlí a na straně druhé je Žid, který se neumí postavit k práci, bydlí v honosných palácích a čeká, že ho budou ostatní litovat¹⁵⁵. Jako již mnohokrát zde dochází ke spojení Židů a demokratů- „Český člověk se na to musel dívat, poslouchat rozkazů židovského zmetka a- demokraticky mlčet¹⁵⁶.“ Svůj projev uzavírá Korp konstatováním- „Český dělník, který poznal vládu Židů v posledních desetiletích, nemá nejmenší příčiny se Židů zastávat. A také to nedělá...¹⁵⁷“ Obsahově se Korpova přednáška neliší od přednášek Wenera, nebo Šourka, podobná je i rétorikou a volbou slov.

•Přednáška šéfred. A. J. Kožíška: „Poznal jsem Židy v Rusku“- z 15.listopadu 1941

Antonín Jaromil Kožíšek se narodil v roce 1905. Kožíšek patřil mezi kolaborantské novináře a po skončení války byl odsouzen mimořádným lidovým soudem k trestu smrti. Popraven byl v roce 1947. Během protektorátu byl Kožíšek šéfredaktorem Moravských novin a Moravské orlice a to v letech 1939- 1943 a od roku 1943 až do roku 1945 byl šéfredaktorem Poledního listu, který vycházel v nákladu 49000, v neděli dokonce 61000. Před soudem stanul za propagaci nacismu, vojenskou zradu a denunciantství¹⁵⁸.

Tento projev se od předchozích liší tím, že autor popisuje své vlastní, autentické zážitky z Ruska. Předesešlé proslavy se zaobírají pouze mnohokrát opakovanými stereotypy, ovšem Kožíšek je podporuje svými zkušenostmi z cesty do Ruska. Lidé se tam prý báli Židů, protože byli v Rusku nejmocnější a vše vlastnili. I přestože je Kožíšek prezentuje jako zbabělce, kteří utekli z Kyjeva dva měsíce před jeho dobytím, lidé se jich údajně stále

153 Werner. K. (1941). „Novinářova slova k židovské otázce“-z 1.listopadu 1941. in. Kříž. A. (1941). s. 76

154 Večeřa. P. (2010). o. c. s. 32

155 Korp. K. (1941). „Boj proti Židům musí být neúprosný“-z 11.listopadu 1941. in. Kříž. A. (1941). s. 79

156 Korp. K. (1941). o. c. s. 80

157 Korp. K. (1941). o. c. s. 80

158 Kůrková. V. (2011). Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem. s. 36

báli¹⁵⁹. Je zde vystaven protiklad malého obyčejného člověka a naproti němu všemocného, bohatého Žida, který získal majetek z chudáků, kteří na něj pracovali. „Všeobecným každému nežidovskému obyvateli Sovětů byly dva pocity: Nenávisť proti Židům a strach před nimi¹⁶⁰.“ Autor uvádí příklady živoření místních Rusů a proti tomu luxus, dostatek a ruku v ruce s tím drzost Židů. Kromě obrazu Žida „škůdce proletariátu“ se tu objevuje také stereotyp Žida jako ulejšáka z boje¹⁶¹.

Na závěr Kožíšek tvrdí, že Rusové Němce vítali a vnímali jako osvoboditele a ochránce před bolševismem. „Mezi všemi, kdož se pamatují na doby před bolševickým panstvím, je nepřekonatelný odpor a naděje, že přijde zlepšení. V německých vojácích vidí své osvoboditele a proto se na ně dívají více s láskou než s obdivem¹⁶².“ Vzhledem k historickým událostem se toto tvrzení jeví jako velmi nepravděpodobné, již v tomto měsíci začala probíhat bitva o Moskvu, ze které Německo vyšlo neúspěšně a neúspěch pokračoval i o několik měsíců později v bitvě o Stalingrad. Kožíškovo tvrzení o vnímání německé armády jako spasitelů Rusů se tedy jeví jako čistá propaganda, podpořená nedostupností objektivních informací z fronty.

•Šéfred. Vilém Nejedlý: „Židé a nezaměstnanost“- z 18. listopadu 1941

Vilém Nejedlý spadá svou činností taktéž mezi kolaborantské novináře, ačkoliv nepatřil mezi nejužší jádro, svým aktivismem se snažil přispívat k udržení a rozšíření oblíbenosti režimu mezi lidmi. Nejedlý se angažoval podobně jako Tuskány nebo Werner v organizaci Česká liga proti bolševismu. Směr této organizace určovala nejen oficiální místa, ale i Češi, kteří měli důvěru nacistů, mezi nimi i Werner. Své antisemitské názory prezentoval nejen v rozhlase, ale i v tisku, např. 28. července tohoto roku mu vyšel krátký příspěvek v Pražském listě, s názvem „Pykati budou židi¹⁶³.“

Nejedlého proslov se zaměřuje především na ekonomické stereotypy o Židech. Obviňuje Židy, kteří vydělali peníze podvodem a během hospodářské krize v letech 1928- 1935 je nedali nijak do oběhu, ale místo toho je buď vyvezli do zahraničí, nebo si za ně kupovali movitý majetek¹⁶⁴. Srovnává jak dlouho musí vydělávat poctivý člověk, aby měl tolik jako Žid ze svých podvodů. Na závěr opakuje mnohokrát známý stereotyp o tom, jak demokratické režimy chránily Židy a vše jim posvátné- „*Jak ostatně ani jinak za éry obou židozvednářských presidentů být nemohlo*¹⁶⁵.“ O účinnosti Nejedlého proslovu můžeme pouze diskutovat, ovšem o autorově antisemitském smýšlení není důvod pochybovat a je pravděpodobné, že obsah projevu vzešel z jeho vlastní iniciativy.

•Přednáška Josefa Hallmana: „Židé a morálka- charakteristika morálky křesťanské a židovské“- z 18. listopadu 1941

¹⁵⁹ Kožíšek. A. J. (1941). „Poznal jsem Židy v Rusku“- z 15.listopadu 1941. in. Kříž. A. (1941). o. c. s. 68

¹⁶⁰ Kožíšek. A. J. (1941). o. c. s. 69

¹⁶¹ Kožíšek. A. J. (1941). o. c. s. 68

¹⁶² Kožíšek. A. J. (1941). o. c. s. 71

¹⁶³ Nejedlý. V. (1941). „Pykati budou židi“. 28. 7. 1941. In: Pražský list.

¹⁶⁴ Nejedlý. V. (1941). „Židé a nezaměstnanost“- z 18.listopadu 1941. in. Kříž. A. (1941). o. c. s. 77.78

¹⁶⁵ Nejedlý. V. (1941). o. c. s. 77

Josefa Hallmana můžeme také pokládat za kolaboranta, byl členem Českého národně sociálního tábora, Vlajky. Od roku 1945 byl Hallman neznámý.

Tento pořad se zaměřoval na rozlišení židovské a křesťanské morálky s částečným důrazem na děti. Poukazování na výchovu a chování dětí mohlo mít na posluchače vliv, protože všichni se snaží o své děti starat a zajímají se o jejich budoucnost. Podle Hallmana byly děti špatně vychovány, protože nechtějí poctivě pracovat a zabezpečit sebe a své potomstvo, ale chtějí být milionáři, protože majetek má za následek obdiv a to chtějí¹⁶⁶. Stejně jako mnohokrát, se i zde objevuje stereotyp Židů a liberálních politických režimů, které představovaly živnou půdu pro jejich pokus o světovládu- „Židé vyvolali liberalistickou éru, protože ji potřebovali jako prostředí, v němž by dosáhli světové moci a rozleptávali veřejnou morálku, protože jim překážela¹⁶⁷.“ Při odlišování křesťanské a židovské morálky se autor zaměřuje hlavně na Židy a Jehovu¹⁶⁸. Jehova je vzorem židovské dokonalosti a jeho vlastnosti jsou: „je lstivý, záłudný, ukrutný, zlostný, je křivopřísežníkem a lhářem, hřeší a má nečisté svědomí a je i úplatný¹⁶⁹!“ Takový je údajně i Žid, protože Jehovu napodoboval. Autor také uvádí- „Žida však napravit nelze¹⁷⁰!“ a je proto potřeba je odstranit z většinové společnosti. Za to, že se tak děje, máme děkovat nacionálním socialistům, protože svým konáním vlastně chrání křesťanskou morálku od zkažených Židů. „Právě pro svůj odlišný mravní názor nemohou žít mezi námi. Musí být izolováni, musí být vystěhováni¹⁷¹.“

Autorovy antisemitské názory lze přičítat jeho vlastní iniciativě, díky jeho členství ve Vlajce a ne vnucení ze strany nacistů.

•Přednáška Frant. Šulce: „Byl Neruda také zrádcem národa?“- poznámky k poměru česko-židovskému na základě dějinných skutečností- ze 30.října 1941

Antonín František Šulc se narodil 2. 12. 1909 v Praze a zemřel 4. 5. 1992 tamtéž. Byl to český režisér dokumentárních filmů a pedagog. Vystudoval biologii a zeměpis na PřF UK v Praze. Mezi lety 1933- 1944 působil jako redaktor listů Melantricha a v roce 1945 patřil mezi spoluzakladatele pražské FAMU, na níž pak také učil¹⁷².

Začátek proslovu je věnován z dnešního hlediska absurdnímu komentáři o psaní malého a velkého „ž“ ve slově Žid. Psaním malého „ž“ se prý Židé

¹⁶⁶ Hallman. J. (1941). „Židé a morálka-charakteristika morálky křesťanské a židovské“-z 18.listopadu 1941. in. Kříž. A. (1941). s. 82

¹⁶⁷ Hallman. J. (1941). o. c. s. 84

¹⁶⁸ Rosten. L. (2004). Jidiš pro ještě větší radost. Garamond. Praha. s. 148

„Jahve, v chybném přepisu Jehova, je slovo, jež vzniklo přidáním samohlásek k tetragrammatonu, čtyřpísmení, čtyřem hebrejským písmením, jež zastupují mystické a nevyřčené jméno Boží. Oněmi čtyřmi písmeny jsou JHVH (jud, hej, vav, hej).“

Jehova pochází ze čtyř hebrejských písmen JHVH, jimiž se v Tanachu označuje vlastní jméno Boží.

¹⁶⁹ Hallman. J. (1941). o. c. s. 85

¹⁷⁰ Hallman. J. (1941). o. c. s. 85

¹⁷¹ Hallman. J. (1941). o. c. s. 85

¹⁷² Tomeš. J. a kol. (1999). Český biografický slovník XX. Století. Q-Ž. Paseka. s. 323

snažili zakrýt, že jsou „cizónárodní a rasově odlišný živel a udělat ze sebe jen nevinné stoupence izraelského vyznání¹⁷³.“

Nejvíce se Šulc odkazuje na Jana Nerudu a jeho dílo „Pro strach židovský“ z roku 1870. Autor tvrdí, že i Neruda byl antisemita a lidé, kteří ještě soucítí s Židy se z něj mají poučit¹⁷⁴. I toto opět souvisí se snahou utužovat, nebo více rozvíjet antisemitismus v Čechách, který nebyl ve své razantní formě příliš úspěšný. Jistě i z tohoto důvodu autor předkládá lidem za vzor Jana Nerudu, který patří k velikánům české historie a pro lidi může být přístupnější, že významný Čech byl antisemita. Lidé proto nemuseli cítit, že je jim antisemitismus nucen okupační správou. Pokud takoví lidé jako Neruda byli antisemité, pak je tato nenávisť vůči Židům jistě oprávněná. S těmito předpoklady mohl Šulc operovat a je možné, že mohly mít určitý dopad na posluchače.

•Dr. Erik Kolár- Ještě naposledy- Co víte o Židech, 27. 7. 1945

Psaná verze projevu Dr. Erika Kolára *Ještě naposledy- Co víte o Židech* je přepsaným záznamem stejnojmenného pořadu, vysílaného na vlnách pražského a plzeňského rozhlasu z 27. 7. 1945, dva měsíce po skončení druhé světové války.

Jejím autorem je Dr. Erik Kolár, docent loutkářské fakulty Akademie musických umění, dramaturg a režisér. Erik Kolár se narodil 18. 4. 1906 v Praze a zemřel 16. 2. 1976 tamtéž. Ačkoliv dosáhl vysokoškolského vzdělání v oboru práv, většinu svého života se věnoval loutkářství. V době první republiky úzce spolupracoval s Loutkovým divadlem Umělecké výchovy, kterou byl ovšem nucen mezi lety 1939- 1945 opustit kvůli svému židovskému původu. V roce 1942 spoluzaložil Studentskou scénu. Ke konci války byl deportován do koncentračního tábora v Terezíně, který přežil. V roce 1952 se podílel na zřízení první vysokoškolské katedry loutkářství¹⁷⁵. Vzhledem k tomu co o Kolárovi víme, je poněkud zarážející, že tak vzdělaný člověk, navíc sám židovského původu, prezentoval takovéto názory.

Pořad jehož je autorem byl vysílán dva měsíce po oficiální kapitulaci německých ozbrojených sil. Dvě hlavní témata, která se v projevu objevují jsou- omlouvání toho, co se stalo a zároveň také svalování viny na Němce. „*Jako vše, co nám za hitlerovské vlády bylo předkládáno k věření, nepramenila ani protizidovská propaganda většinou z domácí iniciativy, nýbrž vznikala pod nátlakem a z příkazu německých okupantů*“¹⁷⁶. Ruku v ruce se svalováním viny na nacistické okupanty a jejich propagandu, byla prezentována snaha omlouvat svůj podíl na událostech a také tvářit se, že lidé nevěděli o krutostech páchaných na Židech, což opět můžeme doložit citací z projevu: „*A to třeba doznat: německá propaganda byla nejen velmi obratná v tom, co chtěla mít publikováno, nýbrž i v tom, kterak hermeticky*

¹⁷³ Šulc. F. (1941). „Byl Neruda také zrádcem národa?“- poznámky k poměru česko-židovskému na základě dějinných skutečností- ze 30.října 1941. in. Kříž. A. (1941). s. 56

¹⁷⁴ Šulc. F. (1941). o. c. s. 60

¹⁷⁵ Kol. autorů. (2007). Erik Kolár. Pedagog. Sborník ze symposia pořádaného k 100. výročí narození (1906) a 30. výročí úmrtí (1976) významného pedagoga AMU. Akademie múzických umění v Praze. s. 11

¹⁷⁶ Kolár. E. (1945). Ještě naposledy-Co víte o Židech. Přednáška v pražském a plzeňském rozhlasu. Projevy protinorimberského ústavu. Číslo 1. Praha. s. 1

*utajovat události, o nichž veřejnost se dozvědět nesměla*¹⁷⁷.“ Pro ospravedlnění českého národa vyjmenovává, co se vědělo o protizidovských opatřeních, ale v zápětí dodává, že o táborech smrti lidé vůbec nevěděli, což bylo tvrzení, které bylo prezentováno také v poválečném Německu.

Zároveň přiznává, že nacistická rasová propaganda stavěla na již existujících stereotypech, i když se snaží obhajovat, že tyto stereotypy nemusely být příliš živé. *„Avšak nenávisť k Židům, to byla jiná: tu bylo možno propagovat u jiných národů, tady se dalo oživovat starou, třeba již odumírající nechuť... kam Němci vkročili, vznikala protizidovská propaganda a protizidovské předpisy: v bývalém Protektorátě, stejně jako na Slovensku*¹⁷⁸.“

Kromě obhajoby vlastního národa se Kolár v projevu věnuje také Židům, kteří holocaust přežili a nyní se vrací zpět, aby začali žít nový život. Autor zde vyjadřuje jistý odstup, stále přetrvávající antisemitismus ve společnosti, i když v menší míře a chvílemi i určitá kritika Židů ve smyslu, že se mají snažit o znovuzapojení do společnosti. Židé se podle Kolára nemají obracet proti Čechům, obviňovat je za své utrpení, zdůrazňovat to, čím si museli projít, protože i čeští obyvatelé byli vystaveni perzekuci ze strany okupantů. *„Je ovšem třeba, aby i pacient měl dobrou vůli se uzdravit co nejrychleji, aby jasnou čarou oddělil údobí druhé republiky a Protektorátu od dnešního státu*¹⁷⁹.“ Stejně tak je to patrné i v dalším vyjádření: *„Princip rovnosti občanů chová v sobě samozřejmě požadavek, aby všem válečným poškozcům bylo měřeno stejně; a nebylo by ani spravedlivé ani vkusné licitovat utrpení. To platí pro obě strany*¹⁸⁰.“ Objevují se zde ještě další dva postoje- prvním z nich je, že by Židé neměli čekat, že dostanou zpět všechny majetek, který jim byl odebrán přičemž Kolár zde argumentuje tím, jakou důstojnost si Židé zachovali při deportacích a neměli by ji tedy porušit tím, že se budou dožadovat restitucí. *„A Židé dožadující se svých práv a vstupující vně, necht se chovají tak, aby si udrželi úctu, již si získali svým důstojným chováním, když opouštějí své domovy a svůj majetek s 50kg zavazadly projevovali na truc Arijskému boji tolik hluboké lhostejnosti ke věcem hmotným, zatím co chamtivé ruce si rozebíraly jejich majetek*¹⁸¹.“ Druhý motiv, který se v tomto proslovu objevuje, je motiv národnostní. Kolár řadí Židy do českého národa, ovšem pouze ty, kteří se před válkou hlásili k české národnosti. Židé, kteří mají české školy, budou začleněni do obnoveného národa, nicméně ti, kteří se pokládali za německé Židy si musí uvědomit, že Československo je národním státem¹⁸². Explicitně je to vyjádřeno v konstatování: *„A také židovská veřejnost si musí uvědomit, že je pouze dvojitá možnost: buďto národní židovství v samostatném židovském státě nebo naprosté a bezvýhradné splynutí s národem, v jehož lůně žije*¹⁸³.“

Témata i způsob jakým jsou prezentována odpovídají krátké poválečné době a atmosféře, která v republice panovala. Zcela naplno vyšla napovrch zvěrstva odehrávající se za války a národy, které se zbavily okupantů, se

¹⁷⁷ Kolár. E. (1945). o. c. s. 3

¹⁷⁸ Kolár. E. (1945). o. c. s. 1

¹⁷⁹ Kolár. E. (1945). o. c. s. 5

¹⁸⁰ Kolár. E. (1945). o. c. s. 6

¹⁸¹ Kolár. E. (1945). o. c. s. 6

¹⁸² Kolár. E. (1945). o. c. s. 6

¹⁸³ Kolár. E. (1945). o. c. s. 7

snazily vinit Hitlera a nacistickou propagandu. I přestože Kolár v této stati přiznává, že antisemitismus byl přítomen i před druhou republikou a následně protektorátem, nicméně brání Čechy a omlouvá to tím, že nacisté určitá fakta zkreslovali, aby sloužily jejich ideovým záměrům. „*Svědomy obsazených národů bylo ohlušováno obratnou reží. Na důkaz zakořeněného domácího antisemitismu byly citovány výroky slavných osob, jež vykládány byly často překrouceně zpravidla jednostranně.*¹⁸⁴“

Kolár obhajuje český národ a i přestože začleňuje Židy mezi české obyvatelstvo, podmínkou je, aby se Židé sami pokládali za Čechy. „*Je třeba, aby každý občan ze svého vnitřního přesvědčení řekl své „ano“ k tomuto řešení židovské otázky, aby pravice podaná ke stisku všem, kdož za války věrní zůstali, byla uchopena. Aby bylo správně rozuměno, nejde tu o halasné projevy přátelství k Židům- filosemitismus je právě takovou absurdností jako antisemitismus- jde o to v Čechovi vidět Čecha i učinily-li ho rasové zákony židem*¹⁸⁵.“ Zároveň ale autor vysvětluje, že ti Židé, kteří se pokládali za Němce, se z větší části do republiky nevrátí. „*Je nepopíratelné, že starší židovská generace byla vychována většinou německy. Problém této generace vyřešily pece oswiecimského krematoria.*¹⁸⁶“ Tento postoj může souviset s již výše zmíněným názorem, že i Češi, Slováci a příslušníci ostatních národů měli tendenci obviňovat Němce a vůči Židům se obhajovat tak, že oni sami také trpěli. Kolár vyslovuje, aby Židé nečekali, že jim bude vrácen všechn majetek a obhajuje to tím, že by Židé mohli takovýmto chováním přijít o nabitou úctu a mohli by opět působit jako ziskuchtiví mamonáři.

I přestože Kolár řadí Židy do českého národa, uvádí mnoho podmínek, které přeživší Židé musí splnit, aby se mohli znovu zapojit do chodu české společnosti.

Shrnutí

Po podrobném popisu jednotlivých programů je nyní na místě rozebrat, jak hlavní témata a stereotypy objevující se v nich, tak také případný vývoj v intenzitě rétoriky autorů a stupňování agresivity stereotypů.

Nejprve je zajímavé podívat se souhrnně na autory jednotlivých příspěvků. Největší zastoupení mají novináři a zaměstnanci rozhlasu. Novinářů, kteří měli příspěvek v tomto bloku přednášek bylo devět, přičemž většinu z nich tvořilo aktivističtější kolaborantské jádro, kam spadá např. Hugo Tuskány, Emil Šourek, Karel Werner nebo Karel Korp. Tito novináři z určitých, ať materiálních, nebo ideových důvodů kolaborovali s okupačním režimem, za což pak byla větší část z nich odsouzena Lidovým soudem. Jeden z pořadů vzešel od Aloise Svobody, stálého zaměstnance rozhlasu, který v něm působil od jeho počátku a jak již bylo zmíněno v rozboru samotného programu, v jeho případě není možné s jistotou tvrdit, že antisemitský projev byl dílem vlastní vůle, nebo pouze snahou uchovat si zaměstnání. Zajímavým postřehem je také to, že autory několika pořadů byli právníci. I zde už bylo nastíněno, že mezi právníky bylo poměrně dost antisemitů, což bylo

184 Kolár. E. (1945). o. c. s. 2

185 Kolár. E. (1945). o. c. s. 4

186 Kolár. E. (1945). o. c. s. 6

způsobeno tím, že Židé byli celkem hodně zastoupeni v právnícké profesi a antisemitismus byl jednoduchým způsobem, jak se jich zbavit jako konkurence v tomto lukrativním zaměstnání. Tato taktika byla praktikována nejen v Čechách, ale i v Německu. Ve Třetí říši zůstal jedinou povolenou právníckou organizací Svaz národněsocialistických německých právníků-BNSDJ a právníci, kteří působili v této organizaci museli být Árijci¹⁸⁷.

„Osobám, které nebyly árijského původu, mohlo být až do 30.září 1933 odebráno povolení k výkonu advokátní činnosti. Tato úprava se nepoužila na advokáty, jimž bylo povolení k výkonu advokacie uděleno před 1.zářím 1914, či jednalo-li se o osoby, které bojovaly v první světové válce za Německou říši nebo její spojence, případně jejich otec či synové v ní padli¹⁸⁸.“

Antisemitské projevy českých právníků lze tedy přičítat jejich snaze materiálně si polepšit na úkor židovských právníckých konkurentů.

Některá témata se objevují téměř ve všech projevech, ve více či méně změněné podobě. Běžný byl obraz Žida jako lichváře, toužícího po mamonu, pro který je ochoten udělat cokoli a získává ho na úkor poctivě pracujících Árijců. Takové tvrzení mělo v lidech vzbudit hněv nad nespravedlností, že oni musí poctivě pracovat a Židé z nich pouze prosperují. Takto uměle vyvolaná nespokojenost měla vést k nepřátelství vůči Židům a zvyšujícímu se antisemitismu ve společnosti. Ruku v ruce s tím byl často také český národ prezentován jako ohrožený židovskou rozpínavostí, kterou bylo potřeba zastavit. Za to, že se tak stalo, máme být vděčni Hitlerovi a jeho nacionálnímu socialismu, který nás od židovské hrozby očistil.

Při prosazování propagandy využívali autoři nejrůznější postupy, například osobní zkušenosti, nebo útočení na citlivé oblasti života.

Některé antisemitské obrazy jsou ovšem ve vzájemném rozporu, a pokud jsou prezentovány v jednom pořadí, mohlo to být poněkud zavádějící. Příkladem je přednáška Emiliána Peřiny, který na jedné straně hovoří o židovské snaze o světovládu, ale zároveň poukazuje na jejich neschopnost si sami vládnout. Takto protichůdné názory by pro posluchače mohly být matoucí a jejich potenciál vzbudit v posluchačích kýžené antisemitské cítění mohl být zmenšen. V tomto projevu se také objevuje zajímavý způsob jak v posluchačích vzbudit větší zájem a zvýšit antisemitismus- obracení se na ně a snaha vtáhnout je do problematiky. Ačkoliv se jedná pouze o dedukci, můžeme soudit, že použití slovního obratu „Odpovězte, prosím, sami“ mohlo posluchače skutečně přimět přemýšlet s jakými vlastnostmi si spojují Židy a propaganda tak mohla mít určitý účinek.

Dále se v programech hodně objevuje spojení Židů s prezidentem Edvardem Benešem a svobodnými zednáři, protože Beneš byl členem jejich lóže. Takovéto explicitní spojení je možné nalézt např. v přednášce Ing. Fraita. Ačkoliv ostatní politické strany, kromě NSDAP, byly zakázány a rozpuštěny, lidé se mohli upínat k minulosti československé politické scény, bylo proto třeba pohanit i minulost, aby přesvědčili obyvatelstvo, že pouze nově nastolený režim bude fungovat. Fakt, že bývalý prezident republiky byl členem zednářské lóže, nahrávalo propagandě v očerňování jak případné zahraniční opozice, tak Židů.

¹⁸⁷ Tauchen. J. (2010). Vývoj trestního soudnictví v Německu v letech 1933-1945. Key Publishing s. r. o. Ostrava. s. 66,67

¹⁸⁸ Tauchen. J. (2010). o. c. s. 65

V pořadu jehož autorem je K. Loula je jinakost Židů vyzdvihována na způsobu jejich oblékání. Loula tím chtěl ukázat, že se i v tomto směru výrazně lišili od zbytku českého národa a byl proto snadným terčem k poukázání na jejich jinakost. Zajímavé je, že v době protektorátu šlo pouze těžko potkat někoho v kaftanu, protože židovský způsob oblékání se nelišil, většina rodin byla takřka dokonale asimilována. To ovšem neznamenovalo, že by se poukazu na odlišný způsob oblékání nedalo využít k jejich očernění a opětovnému vyčlenění ze společnosti. Loulův text také poukazuje na neexistenci židovské kultury, pouze jakési pakultury, která stírala a přetvářela kultury jednotlivých národů. Zde je poznámka namířena na jeden ze zásadních strachů a to ze ztráty integrity. Ztráta integrity jednotlivých lidí, ale také celých národů, které by mohly být smazány židovskou jednotvárností a nemravností. Na nemravnost židů je poukazováno i v díle B. Saxe *Zvířata ve Třetí říši*, kde se věnuje prezentaci a vizualizaci židovství v době existence Třetí říše. Myšlenkoví následovníci Charlese Darwina se pokoušeli vyplnit přechod mezi člověkem a hominidními předky, a k tomu jim posloužily opice a divoši¹⁸⁹. Tato teorie byla posléze dovedena do větších extrémů antisemitskou propagandou, která stavěla na díle Wilhelma Bölscheho. „*Takové popisy předjímají pozdější líčení antisemitské propagandy, užívané nacisty i jinými rasistickými seskupeními, v nichž chlupejí židovští muži svádějí nebo unášejí nevinné árijské dívky*“¹⁹⁰. V nacistické ideologii byli Židé vnímáni jako mezistupeň mezi člověkem a opicí, čehož se velmi rychle také chopila propaganda. Opičí rysy se staly součástí rasových stereotypů a byly hojně využívány autory nejrůznějších pamfletů a karikatur. K tomuto se vyjadřoval také Richard Wagner, který zastával názor, že nižší rasy pocházejí z opic, kdežto Němci, lépe řečeno Árijci mají „božský“ původ¹⁹¹. Také nemravnost Židů byla dováděna do absurdních rovin, čehož je příkladem např. práce Julia Streichera, který tvrdil, že „*i jediný pohlavní styk árijky s Židem stačí na to, aby bylo potomstvo dotyčné navždy znečištěno. Tím, že Židé svádějí árijky, plní příkaz talmudu ničit árijskou rasu*“¹⁹².

Vzhledem k tomu, že mezi autory jsou hojně zastoupeni i právníci, některé příspěvky se věnují i právní stránce problematiky. Příkladem je projev JUDr. Galluse, ve kterém vysvětluje z jeho pohledu oprávněný vznik Norimberských zákonů. V širším kontextu můžeme říci, že jeho obhajoba těchto zákonů souvisela s nevelkou ochotou Čechů participovat na antisemitských opatřeních a jejich existenci bylo třeba ospravedlnit, což působilo věrohodně z úst odborníka v tomto oboru.

Jak vidíme, propaganda využívala všech způsobů, jak dosáhnout svého cíle. Mezi účinné metody mohly jistě patřit osobní zkušenosti autorů. Takovým případem je přednáška A. J. Kožíška, který líčí své zkušenosti s Židy z Ruska. Skutečností, která mohla umocnit dopad jeho projevu, je to, že lidé byli vystaveni pouze informacím, které připustila oficiální místa a pro utvrzení mocenské pozice Třetí říše bylo nepřístojné, aby se vědělo o

¹⁸⁹ Sax. B. (2003). *Zvířata ve Třetí říši*. Domáci mazlíčci, obětní beránci a holocaust. Nakladatelství Dokořán. Praha. s. 53

¹⁹⁰ Sax. B. (2003). o. c. s. 56

¹⁹¹ Sax. B. (2003). o. c. s. 58,59

¹⁹² Sax. B. (2003). o. c. s. 68

vojenských neúspěších Německa, které se už v této době děly. V rámci toho měly Kožíškovy zážitky z Ruska zapůsobit, osobní zkušenosti vyvolávaly větší důvěryhodnost než jen stále opakované obrazy, ovšem míra jejich pravdy může být vzhledem k vývoji událostí zpochybňována.

Jinou účinnou strategií, jak dosáhnout zvýšení antisemitismu, byl útok na citlivé oblasti. Již zde byl zmíněn strach ze ztráty integrity, v přednášce J. Galomana je to „zatažení“ dětí do židovské problematiky. Většina lidí se o své děti bojí a jsou kvůli nim ochotni hodně obětovat. Galoman se dotkl jednoho z nejcitlivějších témat většiny obyvatel, takže v zájmu ochrany svých dětí se u lidí mohl projevit jistý antisemitismus.

Co je poměrně překvapující, je skutečnost, že pouze jeden z příspěvků se koncentruje na vizualitu židovství. Možným vysvětlením je, že autorem tohoto pořadu je jeden z předních zoologů a etologů a proto jeho rasově-antropologický projev mohl působit odborněji, než kdyby byl prezentován novinářem, či právníkem. I přesto je celkem zářející, že se nikdo z ostatních autorů nepokusil o pseudo-odborný rozbor vzhledu Židů, především když tiskoviny byly plné karikatur Židů s tmavými vlasy a velkými nosy.

Zajímavý je také poslední příspěvek, jehož autorem je Dr. Erik Kolár a je to příspěvek poválečný. Přesto se i zde objevují antisemitské obrazy a poválečné obhajování chování vlastního národa. Snaha svalovat všechnu vinu na nacisty byla celkem běžná, přestože v každém národě bylo možné najít kolaboranty, kteří sami přebírali iniciativu v prosazování antisemitismu. Nelze opomenout ani materiální stránku, která doprovázela poválečný antisemitismus. Částečným důvodem pro poválečným antisemitismus byl fakt, že přeživší Židé žádali o restituce svého majetku, který jim byl zabaven před válkou, což se nesetkalo vždy s pozitivním ohlasem nových majitelů. Z dnešního úhlu pohledu by se projev mohl jevit jako necitlivý vzhledem k tomu, že takto brzy po válce se mnoho Židů vracelo z koncentračních táborů a táborů smrti v zuboženém stavu, nicméně z perspektivy té doby byla tato reakce nejspíše očekávatelná. České obyvatelstvo se samo muselo vyrovnat s podílem viny, který mělo na židovské perzekuci, pročez bylo snazší svou účast popírat a obviňovat hlavního strůjce- nacistické Německo. Zároveň se Československo stalo opět samostatným národním státem, chtělo se zbavit převážně Němců žijících na českém území, proto se očekávalo, že v nově obnovení republice zůstanou pouze čeští Židé. Jak ale Kolár vyjádřil, z větší části se tento problém případného odsunu německých Židů vyřešil v táborech smrti.

Určitou paralelu Kolárova projevu je možné najít v článku Michaela Stewarta *Remembering without Commemoration: The Mnemonics and Politics of Holocaust Memories among European Roma*. Ačkoliv Stewart prováděl výzkum mezi maďarskými Romy v oblasti Harangos, jeho výsledky jsou podobné tomu, co v projevu nadnesl Kolár. Romové v této oblasti, kteří přežili holocaust, byli také často nuceni zapomenout, nebo alespoň nepřipomínat svou perzekuci, protože ostatní lidé by argumentovali tím, že i oni trpěli a podobně jako u těchto Romů¹⁹³, i u židovské menšiny se často objevoval názor, že si za svou perzekuci mohli sami.

¹⁹³ Stewart. M. (2004). Remembering without Commemoration: The Mnemonics and Politics of Holocaust memories among European Roma. The Journal of the Royal Anthropological Institute. s. 9

Ačkoliv se objevují jisté odchylky ve zkoumaných pořadech, ve většině z nich se objevují stále stejné obrazy, které se opakovaly v médiích po dlouhou dobu a jejich intenzita se zvýšila především po první světové válce, kdy se hledal viník. Nejběžnějšími stereotypy nalezenými i v těchto projevech jsou Žid lichvář, který prahne po mamonu a vydělává na keřasení a poctivé práci českých a německých lidí. Dalším stereotypem je židovská snaha o vládu nad světem, která vyprovokovala válku a Adolf Hitler přišel jako spasitel, který před Židy ochrání Evropu. Časté je také ztotožnění Židů a demokracie, ať české nebo světové, ovšem v jednom pořadu je přímé spojení Židů a Velké Francouzské revoluce, která byla jakýmsi „spouštěčem“ demokratické transformace v Evropě.

Vliv na obsah projevů mají jednak povolání a ideové smýšlení jejich autorů a samozřejmě také doba, kdy byly vysílány. Je proto nezbytné se zaměřit i na tyto aspekty, které nám také ukáží, jak se proměňovala, či stupňovala rétorika a jaké lingvistické strategie byly použity k očernění Židů.

Pořad z roku 1935 nezapadá obsahem ani rétorikou mezi ostatní antisemitské projevy, především proto, že jeho autorem je český Žid, který pouze vysvětluje náklonnost mnoha Židů k němčině. Projev z roku 1939 je také výjimečný. Důvodem je, že autor je Slovák a zajímavé je, že Židé jsou v tomto komentáři spojováni s Čechy, přičemž židé zde slouží jako neurčitá kulisa a jako symbol nejistoty a cizoty. Kromě toho se zde, i v dalších pořadech objevuje lingvistická strategie k odlidštění Židů a to ta, že autoři nemluví o Židech, ale o Židovi, jako by se nejednalo o národ, ale o jednu konkrétní koordinovanou bytost. S tím souvisí i stereotypy vztahované „na Žida“. Negativní vlastnosti přičítané Židům jsou přičítané každému z nich.

Z nahraných programů jsou zajímavější především ty z roku 1938 a 1939. Ačkoliv není znám autor pořadu z roku 1938, je poznat, že se změnil tón oproti programu vysílanému v roce 1935. U komentáře z roku 1938 je tón podstatně razantnější, je používána silná dikce a slovní zásoba zní poněkud bojovně, jsou používána slova jako boj, spiklenci. Podobný je i pořad z roku 1939, jehož autorem byl Rudolf Vávra. I zde je silnější dikce a rétorika, což lze částečně vysvětlit tím, že autor byl Slovák a kromě Židů, útočí ve svém projevu také na Čechy. Kromě toho také Vávra přehání, používá vznosná slova- „aby hladem nezahynuli“.

Pořady ze série „Co víte o Židech“ jsou pouze v psané podobě, přesto míra důraznosti odpovídá atmosféře roku 1941, kdy byly tyto programy zveřejněny. Psaná podoba by mohla být vnímána jako mírná nevýhoda, protože nebylo možné slyšet tón a důraznost s jakou byly komentáře předkládány posluchačům. I přesto bylo možné z obsahu a volby slov jednotlivých autorů poznat určitý styl, jakým autor názory prezentoval. V těchto projevech se objevují se strategie odosobnění Židů za pomoci sjednocení Židů do jedné konkrétní postavy Žida, který v sobě ztělesňuje všechny negativní vlastnosti. V průběhu studia všech pořadů se neobjevila jediná pozitivní vlastnost, která by byla spojena s Židy, respektive Židem. Židé jsou všemi možnými způsoby odsouváni do domény „těch druhých“, těch které neznáme, těch které je třeba zkoumat a případně se jich obávat, navzdory tomu, že nějakého Žida znal asi každý, aniž by často o jeho původu a vyznání věděl, nebo přemýšlel. Zároveň je pozoruhodné sledovat, jak obraz Žida graduje a stále více se přibližuje jakémusi zvířecímu, až bestiálnímu

pólu. Příkladem je přednáška Ing. Fraita, kde hovoří o židovských parasitech. Kromě výše zmíněného připodobnění Židů a opic se objevuje i obraz prasete, který bylo možné pozorovat již v karikaturách pocházejících ze středověku. Během první světové války se pak označení „svině“ stalo pohrdavou nadávkou pro ty, kteří se měli lépe na úkor trpících a hladovějících ve válce. Do této kategorie spadali veřejní činitelé, sedláci, šmelináři a samozřejmě také Židé¹⁹⁴. Zároveň je ale toto připodobnění poněkud paradoxní, protože pro Židy bylo prase symbolem všeho nečistého a špinavého. Prvním důvodem bylo, že prase sní téměř cokoli, zatímco Židé mají velmi přísné stravovací návyky. Druhým důvodem bylo množství tuku obsaženého ve vepřovém mase¹⁹⁵. Obraz ztotožnění Žida a prasete je možné pozorovat i během druhé světové války, protože podle Rogera Carrase se s žádným jiným zvířetem nezachází tak krutě, jako s prasetem¹⁹⁶. Je drženo v temných prostorách, kde nemají téměř žádné místo, což nám může evokovat zacházení s Židy během jejich věznění v koncentračních táborech. Stejně tak, „*pro ty, kteří si přáli jiné lidi terorizovat a zabít, bylo psychologicky snazší, když naopak na své oběti nahlíželi jako na prasata*“¹⁹⁷. Tato animalizace Židů přispívala k jejich odosobnění a odcizení od většinové společnosti.

Další taktikou, jak zapůsobit na posluchače bylo obrácení se na ně s otázkami. Vtažení posluchače do projevu mohlo být účinnou metodou, jak v lidech vzbudit nejistotu a nenávisť vůči Židům.

Je také pozoruhodné, jak se rétorika stupňuje v čase. Oproti pořadům z let 1938 a 1939 je zde vidět posun, rétorika je důraznější, údernější a zapadá do napjatého roku 1941, kdy se represivní opatření stupňovala a to nejen vůči Židům, ale i Čechům.

Jak již bylo zmíněno v průběhu analýzy jednotlivých pořadů, je překvapující, že jen vizualitě židovství není věnováno více prostoru. Ačkoliv i v přednášce Karla Louly je využito strategie prezentace cizoty Židů na základě určité vizualizace, nejedná se o jejich vzhledové vlastnosti, nýbrž o odlišný způsob jejich oblékání, který je jednotvárný, cizí a stojí v kontrastu k barvitosti ostatních národů.

Uzavřít tuto kapitulu můžeme tím, že i přestože se objevují jisté drobné odlišnosti v celku antisemitských programů, jsou předkládány většinou ty samé obrazy a také strategie jejich prezentace se až na menší detaily neliší.

Ačkoliv nebyly k dispozici pořady z let 1942- 1944, ze studovaných materiálů lze předpokládat, že jejich obsah i tón se nesl v duchu doby, ve které byly vysílány. Série pořadů „Co víme o Židech a zednářích“ byla vysílána i v roce 1942, periodicita byla třikrát týdně, což kromě kurzů němčiny nemá u pravidelných pořadů v těchto letech obdoby.

Ráda bych se také pozastavila nad zjištěním, že velké množství antisemitských projevů se kupí kolem významných přelomových dat. Důvodem může být, že okupační složky a jejich sympatizanti využívaly významných dat k pokusům zlomit nevoli a odpor obyvatel. Zároveň oslavy důležitých událostí jsou dobou, kdy lidé cítí větší sepětí k sobě navzájem i

¹⁹⁴ Sax. B. (2003). o. c. s. 77

¹⁹⁵ Sax. B. (2003). o. c. s. 71

¹⁹⁶ Sax. B. (2003). o. c. s. 80

¹⁹⁷ Sax. B. (2003). o. c. s. 80

k vlastnímu národu. V takovém období se lidé upínají k národní minulosti, zvláště když je země okupována jinou mocností. Nacisté si tohoto byli vědomi a mnoho projevů se vršilo kolem těchto významných dat, kdy bylo obyvatelstvo citlivé. Snahou okupantů bylo „nahlodat“, nebo zcela rozvrátit souznění s národní historií, ve chvíli kdy se tato strategie neosvědčila, docházelo k tomu, že oslavy některých svátků byly rušeny.

Nyní bych se ráda také pozastavila u diskurzu „Žida“ a toho, jak je prezentován. V některých projevech je diskursivní model Žida a židovství zasazen do vědeckého diskurzu, aniž by jakkoliv zásadně změnil svůj obsah. Toto je možné pozorovat např. v příspěvku Vl. Teyrovského. Jinde se objevují poukazy na vědu, jako na poskytovatele pravdy. Názory zaštiťované vědou měly dodat autenticitu a větší míru důvěryhodnosti.

Celkově je možné říci, že v přednáškách dochází k upevňování diskursivního modelu. Posluchači jsou předkládány stále stejné antisemitské obrazy, pouze s menšími obměnami. Teyrovský spojuje fyzickou a behaviorální odlišnost Židů, ale i jiných ras. „*lidské rasy se neliší jako takové jen svými znaky tělesnými, nýbrž i duševními, povahovými...*“¹⁹⁸ Těto fyzické odlišnosti, která je pochopitelně dědičná, pak přičítá i odlišný postoj a chování v různých životních situacích¹⁹⁹. K tomuto odlišnému postoji patří židovská touha po penězích, nemravnost a touha ovládnout svět. Toto nejsou jediné židovské obrazy, které byly prezentovány, ovšem jsou to ty nejběžnější, které byly nejčastěji opakovány a sloužily k upevňování diskursivního modelu Žida. Zároveň k tomu přispívala i gradace obrazu Žida a jeho přibližování zvířecí bestialitě, jak nám naznačují i obrazy, které s nimi byly během historie spojovány. *V nacistické ideologii „byly živé bytosti řazeny hierarchicky podle toho, jak se jevíly složitě... Někteří lidé musí být podřízeni jiným lidem*²⁰⁰.“ Židé byli na nejnižší úrovni této hierarchie, často vnímáni na úrovni zvířat a jejich míšení s jinými rasami, především tou německou, bylo podle nacistické ideologie naprosto nepřijatelné, přičemž se zaštiťovali touto pseudovědeckou teorií.

Zajímavé bude v následující části sledovat, zda si pamětníci pamatují na rasovou propagandu, která k nim proudila z rozhlasových pořadů, případně jaké vzpomínky na nich tento diskurz zanechal.

¹⁹⁸ Svět. (1942). 2.9.1942. číslo 35. s. 14

¹⁹⁹ Svět. (1942). o. c. s. 14

²⁰⁰ Sax. B. (2003). o. c. s. 119

4. Analýza rozhovorů se studenty Obchodní akademie v Plzni

Po natočení všech rozhovorů bylo možné přistoupit k jejich analýze. Ještě před samotnou analýzou je potřeba připomenout, že všichni informátoři se mnou již spolupracovali na mém bakalářském výzkumu a proto měli v určitých chvílích pocit, že některé věci opakují. Zároveň byli ochotnější ke spolupráci, protože mne již znali, věděli, že jejich vzpomínky budou využity pouze ke studijním účelům a dopředu znali tématický okruh otázek, což jim poskytlo čas na případné rozpomenutí se.

Při prvním pohledu na rozhovory jako celek nám může vyplývat, že vzpomínky na německou rasovou propagandu nezanechaly v pamětnících až na pár výjimek hlubší vzpomínky, případně tyto vzpomínky vytlačili z paměti, protože se jednalo o velice složité období v národní historii. Při bližším pohledu můžeme vidět určité rozdíly mezi výpověďmi mužů a žen, čemuž se budu podrobněji věnovat v průběhu analýzy.

První otázka, zda rodina informátorů vlastnila rádio vyšla u všech stejně, narátoři shodně vypověděli, že jejich rodiny rozhlasový přijímač měly. Tuto otázku jsem zvolila na první místo, aby v případě, že by někdo odpověděl záporně, jsem v jeho případě mohla pozměnit baterii otázek. Všichni informátoři se shodují v názoru, že rozhlasové vysílání bylo kromě denního tisku jediným zdrojem dostupných informací a pro mnohé z nich také zdrojem zábavy. Zároveň se všichni shodují, že hlavním iniciátorem poslechu rádia u nich v rodině, byl otec. Tato skutečnost pravděpodobně souvisí s tím, že v době první republiky, i letech následujících, byly role v rodině pevně rozděleny a rozhodující pozici v rodině měl otec.

Na otázku jak často doma poslouchali rádio se odpovědi již poněkud rozcházejí. Shodně vzpomínají, že rozhlas poslouchali poměrně často a to především proto, aby byli informováni o situaci v republice, přičemž hlavní popud vycházel ve většině rodin opět od otce. Jedna z informátorek vzpomíná, „...to byl takový způsob, jak být spolu. Dneska se rodiny sejdou třeba u televize, tenkrát my sedávali u rádia a poslouchali ho společně²⁰¹.“ Důvody pro poslouchání rozhlasu se také lišily. Informátorka F uvádí: „rodiče byli pyšný, že ho mají a myslím, že si užívali, že ho můžou poslouchat²⁰².“ Informátorky A, B, C i G shodně vypovídají, že v jejich domácnostech se rádio poslouchalo jak z důvodů informovanosti, tak kvůli

²⁰¹ Informátor B, 28.8.2011

²⁰² Informátor F, 12.8.2011

zábavě. Informátorka A uvedla: „*No buď nějakou hudbu, u který se relaxovalo...A občas jsem taky chytla vysílání rozhlasové hry*²⁰³...“ Podobně vzpomíná také informátorka G: „...*otec poslouchal takový ty vážnější věci, který se týkaly politiky a stavu naší republiky...já, maminka a sestra jsme poslouchaly spíš ty oddechovější, řekněme třeba zábavnější pořady*²⁰⁴.“ Zároveň informátorky A a B přirovnávají tehdejší poslech rozhlasu k současnému trávení času u televize. Informátor E sice připustil, že jeho rodina rozhlas poslouchala, přesto ale tvrdí, že to bylo pouze občas, protože rodiče byli časově vytížení a on sám měl jiné formy zábavy. Rodina informátora E měla přístup k radiovému přijímači pouze omezenou dobu, během období protektorátu jim byl zabaven nacisty pro otcovu politickou angažovanost. Přesto hovoří o tom, že jeho rodina poslouchala především zpravodajství. „...*tatínek cítil potřebu být informovaný o situaci, navíc kromě zpráv z Čech ho taky zajímalo co se děje v Německu, protože od jistý doby už bylo jasné, že se Hitler dostane k moci...*²⁰⁵“ U této otázky bylo možné vyzorovat, že tam, kde bylo v domácnosti více žen, ať pouze informátorka a její matka, nebo informátorka měla i sestru, byl rozhlas více využíván i k poslechu pořadů zábavnějšího charakteru. Příkladem je výše zmíněná vzpomínka informátorky G: „...*já, maminka a sestra jsme poslouchaly spíš ty oddechovější, řekněme třeba zábavnější pořady...tím myslím spíš nějaký hudební pořad, když hrály ty známé melodie, občas nějakou rozhlasovou hru*²⁰⁶.“

U otázky zda u poslechu rádia trávili čas pohromadě jako rodina, jsem nenašla ve vzpomínkách informátorů mnoho shodných jmenovatelů. Informátorky A a C, obě vzpomínají na společné rodinné chvíle u poslechu rozhlasu během nedělního oběda. Obě informátorky přičítají těmto vzpomínkám citovou hodnotu a bylo poznat, že pro ně tyto chvíle hodně znamenaly. „*Třeba po nedělním obědě to tatínek zapnul, protože to jsme všichni ještě seděli v pokoji a povídali si a odpočívali. A to bylo docela příjemný, protože jsme byli všichni spolu, dobře najedený...*²⁰⁷“ Podobně vzpomíná také informátorka C: „...*občas sme si v neděli pustili rádio jsme byli všichni doma a třeba jsme odpočívali po obědě*²⁰⁸.“ Kromě této menší podobnosti se vzpomínky narátorů rozcházejí. Ačkoliv třeba informátoři vypovídají, že u poslechu trávili čas společně, jejich důvody se liší. Informátorka B hovořila o tom, že rádio bylo během protektorátu téměř jedinou možností zábavy a odreagování: „...*takže lidi se drželi hlavně doma a to rádio byla vlastně kromě knížek jediná možnost nějaké zábavy*²⁰⁹.“ Informátor D uvádí, že možnost poslechu rádia nebyla způsobem, jak by jeho rodina trávila společný čas. Ačkoliv připouští, že společně poslouchali zprávy, aby byli informováni o vývoji událostí, jako společnou formu zábavy rádio nevnímá. „*Navíc když jsme trávili čas společně, tak jsme si spíš povídali, co se stalo, třeba ve škole, nebo co se děje jen tak, po vesnici*²¹⁰.“ U

203 Informátor A, 27.8.2011
204 Informátor G, 6.8.2011
205 Informátor E, 3.9.2011
206 Informátor G, 6.8.2011
207 Informátor A, 27.8.2011
208 Informátor C, 6.8.2011
209 Informátor B, 28.8.2011
210 Informátor D, 2.9.2011

informátora E je možné najít poněkud odlišný typ vzpomínek. Ten souvisí se skutečností, že jeho rodina patřila mezi politicky angažovanější a proto, i když vzpomíná na společný poslech rozhlasu, týkají se jeho vzpomínky především politické situace: „*Ano. Táta nás všechny trochu vtáhnul do toho svého zájmu o politiku...dokud jsme ho měli (myšleno radiový přijímač) tak jsme ho většinou poslouchali společně a pak se o tom třeba bavili*²¹¹.“ Podobně jako informátorky A a C vzpomíná na dojemně trávené chvíle u rozhlasu i informátorka F: „*...vim, že rodiče oba měli rádi hudbu, takže ty spolu poslouchali nějaké ty hudební pořady. Jednou si pamatuju, že hráli nějakou melodii, která se rodičům líbila a tatínek měl dobrou náladu, takovou až rozvernou, a dokonce si s maminkou zatancovali*²¹².“ Informátorka G hovoří o vzpomínkách na čas trávený u poslechu rádia poněkud povšechně, vzpomíná na to, jak poslouchaly rádio hlavně s matkou a sestrou, protože otec poslouchal zejména zprávy a ony raději hudební pořady, které si dle jejích slov užívaly nejvíce ona a sestra. To potvrzuje i výše zmíněný postřeh, že v rodinách, kde bylo více žen, byl rozhlas médiem sloužícím více k zábavě a odpočinku.

Co se týče otázky, zda měli informátoři, nebo jejich rodiče oblíbený pořad, je možné najít opakující se odpovědi, které se týkají preferencí otců. Většina informátorek se shoduje v tom, že jejich otcové dávali přednost poslechu zpravodajství a to hlavně proto, aby byli informováni o dění v zemi. „*...tatínek, jak jsem říkala, tak ten pustil občas zpravodajství, ale spíš jen to opravdové, ne nějaké reportáže z podniků...*²¹³“ Podobně vzpomíná i informátorka B: „*A otec, ten měl rád zprávy, ne že by je hltal, ale jako správný živitel rodiny chtěl a nejspíš i cítil potřebu být informovaný*²¹⁴.“ V tomto duchu hovoří i zbylí narátoři, shodují se v tom, že otcové měli největší zájem o zpravodajství, preference matek se mezi jednotlivými rodinami liší. V některých případech si informátoři buď nejsou jisti, nebo vzpomínají, že měly rády hudební pořady. Vybočuje zde pouze výpověď informátora E. Díky politické aktivitě jeho otce byla celá rodina více zainteresovaná v politickém dění, matku nevyjímaje: „*...takže nejvíc nás samozřejmě zajímalo zpravodajství všeho druhu. Je možné, že mamina poslouchala i něco jiného, když byla sama doma a měla trochu času...*²¹⁵“

Oblíbené pořady samotných narátorů byly poměrně podobné, často hovořili o své zálibě v hudebních pořadech, nebo rozhlasových hrách. Obliba hudebních pořadů se objevuje u ženských informátorek, liší se spíše typ hudby, kterou měly rády. Informátorka A vzpomíná: „*...já jsem měla ráda hudební pořady...vysílaly se pořady z český historie, myslím tím hudební. Já mám ráda operu a líbila se mi vždycky, takže když pouštěly tu vážnou hudbu, jako Smetanu, nebo Dvořáka, tak to jsem si poslechla moc ráda*²¹⁶.“ Informátorka B také měla ráda hudbu: „*Já měla hodně ráda hudební pořady, hlavně to co bylo v té době moderní, protože jsem ráda tancovala*²¹⁷.“

211 Informátor E, 3.9.2011

212 Informátor F, 12.8.2011

213 Informátor A, 27.8.2011

214 Informátor B, 28.8.2011

215 Informátor E, 3.9.2011

216 Informátor A, 27.8.2011

217 Informátor B, 28.8.2011

Informátorka C také hovořila o hudebních pořadech, ovšem přiznává, že neměla zcela vyhraněný hudební styl, podle jejích vlastních slov jí stačilo, aby to byla pěkná melodie. Mezi vzpomínkami narátorů opět vyčnívají výpovědi dvou mužských informátorů. Informátor D neměl oblíbený pořad, hovořil o tom, že raději trávil čas s přáteli než doma u rádia. Informátor E jako jediný vzpomíná, že kromě zpráv rád poslouchal také sportovní přenosy: „...pořád jsem dělal nějaké sporty, nejvíc tedy judo, ale bavilo mě všechno, takže přenosy fotbalových zápasů, nebo i jiných sportovních událostí, tak to se mi líbilo hodně²¹⁸.“

Zde je možné pouvažovat nad tím, proč většina informátorek dávala přednost hudebním pořadům. Informátorky B a G uvedly, že již během protektorátní éry chyběl pohyb, nebo možnost kulturního vyžití a proto poslouchaly hudební pořady u nichž si mohly podle svých slov zatancovat aspoň doma. Dále také jak vyplývá z výpovědi narátorky A, program tehdejšího rozhlasu nebyl v té šíři v jaké je dnes a kromě vysílání zpráv se v programu objevovaly hlavně hudební přenosy či záznamy.

Již během předchozích otázek došlo na to, zda rodina poslouchala zprávy. Kromě několikrát zmiňovaného informátora E, v jehož rodině poslouchali zpravodajství všichni, se u ostatních narátorů objevuje podobný vzorec vzpomínání. Tím je to, že zprávy poslouchali hlavně otcové, v době podpisu Mnichovské dohody a vzniku protektorátu i s matkami. Narátorky se shodují v tom, že otcové chtěli zůstat v obraze, být informováni o situaci v Čechách i v zahraničí a zároveň v kritických obdobích to pocítovali jako svou povinnost, vědět co se v republice děje, aby se podle toho mohli zachovat a postarat se o svou rodinu. Tomuto napovídá dříve zmíněná výpověď informátorky B o tom, jak chápal otec své povinnosti živitele rodiny.

Tyto první otázky měly informátory připravit na následující, poněkud citlivější typy otázek, které se týkaly už samotné změny ve vysílání a vzpomínek na rasovou propagandu.

Začala jsem otázkou, zda se domnívají, že by se vysílání změnilo po okupaci Československa. Všichni informátoři se shodli, že ano a nejvíce si tuto změnu uvědomovali přes zpravodajství. Důvod, který uvádí, proč se vysílání změnilo, se objevuje u všech informátorů stejný. Tímto důvodem je, že rozhlas byl prostředkem, který vlastnila většina domácností a který měl zároveň velký podíl na vytváření názorů lidí. Podle informátorů bylo proto třeba, aby se ho nacisté zmocnili. Změnu ve vysílání narátoři vysvětlují často propouštěním českých zaměstnanců a dosazováním buď přímo Němců, nebo sympatizantů s okupačním režimem na jejich místa. Informátorka A vzpomíná takto: „*Veškerý věci, který by měly nějakým způsobem oslavovat, nebo upevňovat českou identitu, tak ty byly okamžitě zakázaný*²¹⁹.“ Informátorka B dále dodává: „*Tak prvotní byl samozřejmě zákaz poslechu cizích rozhlasových stanic, tím myslím zahraniční, třeba britský, americký a tak, protože tam samozřejmě hrozilo největší nebezpečí, že by se lidi dostali k pravdivým informacím*²²⁰.“ Informátorka C si nebyla zcela jistá, zda a jak se vysílání změnilo, ovšem zákaz poslechu zahraničního rozhlasu si také pamatuje. Informátorka D rozšiřuje změny ve zpravodajství o kritické období

218 Informátor E, 3.9.2011

219 Informátor A, 27.8.2011

220 Informátor B, 28.8.2011

heydrichiády: „Třeba během heydrichiády, to bylo všechno strašně napnutý, že jo, takže nejenže všude visely letáky se jménama popravených, ale neustále se o tom mluvilo i v rozhlase, odsuzovali to a vlastně i obviňovali ty atentátníky za to, že teď budeme jako víc trpět²²¹.“ V podobném duchu hovoří i další informátoři: „...vliv měla ta okupace i na jiný programy, zmizely takový ty národní pořady, myslím český a nahrazený byly německýma²²².“ „Nejenže většina toho, co se vysílala byla asi z Německa, teda jako z pera Němců, tak i ten obsah byl jinej...že oni jsou ten nejsilnější národ a že my se budeme pod jejich nadvládou mít vlastně dobře, což byl samozřejmě nesmysl²²³.“ Informátorka G shrnuje své vzpomínání na změny ve vysílání takto: „Ale řekla bych, že ta změna byla nejvíc vidět v těch pořadech, který se týkaly politiky²²⁴.“

Při otázce, zda si informátoři pamatují, že by se v rozhlase vysílaly rasově štvavé, nebo antisemitské pořady, byly výpovědi už poněkud kusé. Otázkou je, jestli si narátoři skutečně nepamatují žádné takové pořady, protože je nikdy neslyšeli, nebo se i po tolika letech brání vzpomínkám na velmi citlivé období. Shody v nejistotě ohledně této otázky je možné pozorovat mezi ženskými narátorkami. Téměř všechny vypovídají, že tyto pořady se u nich v rodině neposlouchaly. Jako důvod uvádí, že jejich otcové tuto politiku neschvalovali a zároveň se je pokoušeli chránit, částečně i proto, že to byly dívky. Některé z dam se pokoušely spekulovat, jak tyto pořady mohly vypadat. Výjimku v této otázce tvoří opět výpověď informátora E. Ačkoliv ani on se o nich nerozpovídal nikterak dopodrobna, jako jediný věděl s určitostí o jejich existenci. „To víte že jo, podle nich se samozřejmě taky dalo odtušit, kam tenhle problém povede...myslim ta jak oni tomu tenkrát říkali, židovská otázka²²⁵.“ U tohoto informátora jsem očekávala větší informovanost, protože již z předchozí práce jsem věděla o jeho stycích s židovskou rodinou. „Já jsem slyšel maximálně tak dva, ono se mě totiž i táta snažil trochu od toho držet dál...Ale ty co jsem je slyšel, byly plný těch všech nesmyslů, lží a pomluv, který o nich kolovaly²²⁶.“

Menší informovanost ostatních narátorů mohla vyplývat z možného nebezpečí a strachu většiny českého obyvatelstva. Tuto domněnku je možné podpořit tvrzením informátora D: „...nechtěl sem se v tom nijak moc šťourat, ono to totiž taky mohlo bejt nebezpečný. Stačilo se o tom bavit s někým kdo kolaboroval a hned z toho mohl bejt obrovskej problém²²⁷.“ Zároveň je potřeba ještě jednou připomenout výpověď informátorky A, která měla ráda hudbu a vzpomíná, že během období protektorátu se změnilo i hudební vysílání v rozhlase: „...a když byla nějaká hudba, tak spíš taková vojenská, ne že by to byly přímo marše, ale měly takový ten bojovnější nádech, těžko říct, jestli se tím pokoušeli v nás vzbudit nějaký nadšení pro válku...²²⁸“

Další otázka směřovala na to, zda se během okupace setkali s nějakými antisemitskými obrazy. I zde jsou výpovědi narátorů spíše kusé, i když

221 Informátor D, 2.9.2011
222 Informátor E, 3.9.2011
223 Informátor F, 12.8.2011
224 Informátor G, 6.8.2011
225 Informátor E, 3.9.2011
226 Informátor E, 3.9.2011
227 Informátor D, 2.9.2011
228 Informátor A, 27.8.2011

někteří z informátorů si určité obrazy pamatují. Nejčastějším obrazem, který reflektují prakticky všichni narátoři, je židovská touha po penězích.

Informátorka A: „*Třeba to, že jsou Židi mamonáři, že jsou strašně na prachy, že šmelí na zboží, aby si vydělali víc*²²⁹.“ Podobně hovoří i informátorka C: „*Jako asi sem zaslechla takový ty klasický věci že jo...jako že židi jsou na peníze a tak...*²³⁰“ Informátor D se nezmiňuje o mamonářství Židů, ovšem vzpomíná na jiný běžný stereotyp: „*No třeba to, že nemají vlastní zemi a proto se takhle rozlezli do zemí jiných národů, takže to vyhánění bylo vlastně jen brání si toho co nám patří, teda spíš Němcům*²³¹.“ Informátor E přidává: „*A taky je pomlouvali, že jsou líný a nechtějí sáhnout na pořádnou práci, jenže to je taky hloupost, protože naopak oni byli hrozně pracovitý*²³².“ Informátorka F pak dodává ještě mnohaletou pomluvu o Židech a rituální vraždě, kterou slyšela jako malé dítě: „*...to jsem ještě nebyla na světě, tak že byla ta hilsneriáda, ten proces s tím Židem, jak měl zavraždit tu českou holku*²³³.“ I přes zajímavé postřehy narátorů, se u nich opět objevuje neustálé utvrzování, že jejich rodiny se o toto nezajímaly a navíc převážně ženské informátorky zdůrazňují, že se je otcové pokoušeli držet dál od této problematiky.

O místech, kde tyto obrazy slyšeli, nemají informátoři jasnou představu. Často hovořili o tom, že to bylo buď někde na ulici, ať v Plzni, nebo v menší vesnici, kde žili. Informátorka A vzpomíná: „*Myslela jsem tím, že jsem to zaslechla v tom domě, kde jsme bydleli. Takže jsem tohle nejspíš slyšela když jsem šla nejspíš ze školy, nebo na nákup, nebo někam ven*²³⁴.“ Informátorka B si nevzpomněla ani na žádné obrazy a tudíž ani na místa, kde by je mohla slyšet. Argumentovala právě tím, že se ji rodiče snažili ušetřit a ochránit. Je zde opět potřeba vyzdvihnout narátora E, který o předkládaných obrazech věděl zprostředkovaně přes svého otce: „*No na setkáních s ostatníma sociálníma demokratama, oni to tam čas od času rozebírali, protože tušili, že jen u řeči se asi nezůstane.*²³⁵“ Kromě něj vzpomínají informátoři především na tzv. „šuškandu“ po městě, co zaslechli při svých cestách po městě.

Na otázku ohledně konkrétních projevů antisemitismu, se kterými se mohli setkat, se většina informátorů shoduje na nošení žlutých Davidových hvězd. Zde si ovšem dovolím opět spekulovat, je možné, že zde informátoři nemluvili nutně z vlastní zkušenosti, ale možná z toho, že přišli do kontaktu s určitým materiálem, který se holocaustem zabýval, stačil pořad v televizi, či fotografie. Kromě nošení židovské hvězdy si na jiný projev antisemitismu vzpomíná informátorka B: „*...z cest po Plzni si pamatuju, že obchody, který patřily Židům, byly označený taky tou hvězdou, nebo tam bylo německy napsáno, že u Židů nakupovat nemáme*²³⁶.“ Stejně vzpomíná i narátorka C, která také uvádí hanlivé nápisy na obchodech patřících Židům, a také informátorka G, která se měla možnost setkat s těmito nápisy v Praze, kam se během války odstěhovala. Informátorky A a F si žádné projevy

229 Informátor A, 27.8.2011

230 Informátor C, 6.8.2011

231 Informátor D, 2.9.2011

232 Informátor E, 3.9.2011

233 Informátor F, 12.8.2011

234 Informátor A, 27.8.2011

235 Informátor E, 3.9.2011

236 Informátor B, 28.8.2011

neuvědomovaly a naopak částečně zde vybočují vzpomínky informátorů D a E. Informátor D vzpomínal na transporty Židů do koncentračních táborů, což je velkou výjimkou: „A samozřejmě největší projev antisemitismu byl snad ten jejich odvoz do koncentráků. Nejdřív mizeli tak potichu, že jo, ale jedna ta naše učitelka ze školy, z akademie myslím, měla manžela Žida a ten byl taky odvezen, do Osvětimi. A ten Žid řezník co jsem o něm mluvil před chvílí, ten se totiž vrátil z koncentráku...²³⁷“ Nejvíce projevů antisemitismu si vybavuje opět informátor E: „...nesměli pracovat ve státních službách, pak jako doktoři, pak jim zabavili ty rádia...pak nesměli jezdit elektrickou, nakupovat normálně přes den jako ostatní lidi²³⁸.“

S touto otázkou se vázala i následující- jak na ně tyto projevy působily. Informátorky A a F mi nemohly poskytnou bližší informace o projevech antisemitismu a tudíž nemohly později rozvést, jak na ně tyto projevy působily. Přesto je ze všech výpovědí cítit smutek a zároveň i jistá omluva. Toto omlouvání pramení nejspíše z jistého pocitu viny, který mohli cítit za to, že nijak proti diskriminaci Židů nezasáhli, nebo se o ni ani nezajímali. Informátorka B vzpomíná na tyto projevy: „Jak už jsem řekla, bylo to příšerný, u té hvězdy jsem nad tím ze začátku trochu dumala, ale pak jsem to prostě vypustila...ať to zní sebevíc hloupě, nebo sobecky, ale byla jsem mladá holka...a sejde z očí, sejde z mysli...²³⁹“ Podobně vzpomíná také narátorka C: „No...já ani nevím jestli sem se nad tím nějak moc zamýšlela. Taký co byste chtěla, mladá holka, v 16, 17 letech, to vás tyhle vážný věci moc nezajímají, zvlášť ještě, když se spousta věcí tajila...²⁴⁰“ Informátor D na rovinu přiznává, že se nad těmito věcmi ani zamýšlet nechtěl: „Takže ty pocity byly samozřejmě pochmurný, ale snažil sem se na to moc nemyslet. Dost na tom v čem sme museli žít, ještě zkoumat tyhle hrůzy²⁴¹.“ Naopak informátor E vyjadřuje opačný názor: „Ono je hrozně snadný předstírat, že se vlastně nic neděje, když o tom nemluvíte. Ale zaplaťpánbůh to nedělali všichni a díky nim ta válka dopadla jak dopadla²⁴².“ V souladu se vzpomínkami předchozích informátorů vypovídá také narátorka G: „...ale když se nad tím zamyslím, tak myslím, že sem to asi moc neřešila. Ale byl to přece jenom šok, když se ty Židi vraceli z koncentráků, jenže to už bylo potom, pozdě...²⁴³“

Poslední otázka se týkala toho, zda narátoři přišli během svého pozdějšího života do styku s materiálem, který by se týkal německé rasové propagandy. Tuto otázku jsem pokládala za nutnou, abych byla schopna odhadnout do jaké míry jsou jejich vzpomínky autentické a do jaké míry byly ovlivněny věcmi, se kterými přišli během let do styku.

Kromě informátora E, se nikdo z ostatních narátorů úmyslně nezajímal o nacistickou éru. Narátoři svorně tvrdí, že viděli film, nebo si náhodně něco přečetli, ovšem ne se záměrem po něčem pátrat. Většina ženských informátorek hovořila o tom, že si brzy po válce pořídily rodiny o které se musely starat, příkladem je informátorka A: „Moje hobby to nebylo, ale to asi

237 Informátor D, 2.9.2011
238 Informátor E, 3.9.2011
239 Informátor B, 28.8.2011
240 Informátor C, 6.8.2011
241 Informátor D, 2.9.2011
242 Informátor E, 3.9.2011
243 Informátor G, 6.8.2011

nikoho kdo v té době žil, navíc jsem měla hodně povinností, s rodinou, v práci a tak...²⁴⁴ Stejně hovoří také informátorky B a C. „Ne, vůbec. Brzy jsem se vdala a měla syna a na tuhle dobu jsem se snažila zapomenout, asi jako většina lidí²⁴⁵.“ „Myslím, že ne, teda ne tak, že bych se o to nějak víc zajímala. Měla jsem svých starostí dost, rodina a tak. To víte, že jsem během těch let viděla nějaký dokument v televizi, ale ne že bych to vyhledávala²⁴⁶.“

Informátor D také cíleně nepátral po informacích, přesto vzpomíná, že se něco dozvěděl při studiu na vysoké škole a také z pořadu Na Vlastní oči: *„...jeden z reportérů co pracoval na Nově myslím, se válce hodně věnoval. Hledal ty nacistický zločince, kterejm se podařilo utéct, ale taky se věnoval Goebbelsovi a Baarové.²⁴⁷“* Informátor E vykazoval nejvyšší míru informovanosti, přestože se podle svých slov nezajímal přímo o německou rasovou propagandu. *„Já jsem se po válce a i pak dál hodně zajímal o to co se za války dělo. Bylo to daný asi jednak výchovou, ale i tím, že jsme byli vzdáleně příbuzní s prezidentem Benešem...po propagandistických věcech jsem přímo nepátral, samozřejmě něco vím o tom Goebbelsovi, ale ne že bych v tom byl nějaký odborník²⁴⁸.“* Jak narátorka F, tak G připouští, že si případně přečetly novinový článek, ovšem pouze náhodně. Informátorka F prezentuje ve svém vzpomínání jisté obvinění Němců za to, že si naplno neuzila své mládí: *„...pubertu jsem prožila v době kdy se nic nesmělo, takže jsem o leccos přišla a proč si připomínat o co Vás Němci ošidili. Samozřejmě že na tom byli lidi hůř než my, ale i tak²⁴⁹.“* Informátorka G naopak projevuje spíše pocit viny, že se o tyto věci nezajímal: *„O tomhle jsme se už myslím bavili, viděla jsem nějaký film, nebo četla nějakou knížku, ale rozhodně sem to nevyhledávala²⁵⁰.“*

Nyní je na místě porovnat analýzu samotných pořadů s analýzou rozhovorů s pamětníky.

Většina rozhovorů vykazuje obecnější charakter vzpomínání, ze sedmi narátorů vyčnívá svými vzpomínkami především informátor E, který se již během bakalářského výzkumu projevoval jako nejvíce politicky informovaný a zároveň měl oproti ostatním pamětníkům bližší styky s židovskou rodinou. Tato jeho informovanost se projevila i během tohoto výzkumu, když došlo při rozhovorech na detailnější otázky týkající se fungování protektorátního rozhlasu a německé rasové propagandy.

První čtyři otázky se týkaly obecných informací ohledně rozhlasu, klíčovou byla otázka, zda rodina narátorů vlastnila rádiový přijímač. Tato otázka byla nejzásadnější, protože pokud by v rodině informátorů nebylo rádio, nebyly by schopni odpovídat na následující otázky.

Obsah propagandistických pořadů není pro většinu informátorů známý, často hovořili o tom, že ani nevěděli o jejich existenci. U této otázky se informátoři pohybují spíše v rovině spekulací, až na informátora E, narátoři

²⁴⁴ Informátor A, 27.8.2011

²⁴⁵ Informátor B, 28.8.2011

²⁴⁶ Informátor C, 6.8.2011

²⁴⁷ Informátor D, 2.9.2011

²⁴⁸ Informátor E, 3.9.2011

²⁴⁹ Informátor F, 12.8.2011

²⁵⁰ Informátor G, 6.8.2011

mluví o tom, že u nich doma se tyto programy neposlouchaly a pokud se o nich zmíní, tak pouze tím způsobem, že jistě existovaly, protože Němci útočili na židovskou menšinu všemi způsoby. Vzhledem k tomu, že pro téměř všechny byla i samotná existence těchto pořadů neznámá, o jejich obsahu nevěděli téměř nic. Podobně nejasné informace podávají narátoři také o stereotypy, které byly o Židech předkládány. Obrazy Židů, na které pamětníci vzpomínají jsou jistě pravdivé, patřily k nejčastěji předkládaným, ovšem otázkou zůstává, zda se s nimi skutečně setkali, nebo je převzali za vlastní poté, co je někde zaslechli. Těmito obrazy, které informátoři nejčastěji zmiňují, je židovská touha po penězích, která vede k tomu, že využívají a zneužívají práci poctivých Árijců. Tento obraz se objevuje také ve studovaných pořadech, téměř při každém útoku na židovskou komunitu se využívalo tohoto obrazu Žida- mamonáře. Jeden z informátorů také zmiňuje neustále opakovanou myšlenku, že Židé nemají vlastní zemi, proto se usazují na území jiných národů a ty si časem podmaní, nebo se o to alespoň pokouší. I tento obraz bylo možné několikrát najít ve zkoumaných pořadech, byl různě rozváděn, jeho extrémní formou byla židovská snaha o světovládu. Tyto dva stereotypy spolu velmi úzce souvisely, protože představa o bohatých Židech byla živnou půdou pro jejich prezentaci jako těch, kteří se pokouší získat svými téměř neomezenými prostředky moc nad jinými národy. Informátor D vzpomínal na typický obraz židovské snahy o světovládu, je proto poněkud zvláštní, že nikdo z informátorů nereflektoval předkládané spojení Židů s bývalým prezidentem Edvardem Benešem. Nepřítomnost tohoto obrazu ve vzpomínkách pamětníků mě poněkud překvapila hlavně u informátora E. Tento pamětník byl nejvíce politicky informovaný, díky politické aktivitě svého otce byl zasvěcen do událostí protektorátní republiky a zároveň z již předchozího výzkumu vím, že byl vzdáleně příbuzný právě prezidenta Beneše.

Několikrát zmiňovaná vizuální odlišnost Židů, která se objevuje v několika projevech, se u informátorů prakticky neobjevuje. Nikdo z pamětníků nepoukázal na židovskou odlišnost ani v oblékání, ani ve fyzickém vzhledu. Jediné co narátoři zdůrazňují, je povinnost nošení žlutých hvězd na oblečení. Stejně tak nebylo možné ve vzpomínkách najít ani poukaz na neexistenci vlastní židovské kultury, která se objevuje v pořadu Karla Louly a která podle autora vede k tomu, že se Židé pokoušejí zničit svébytné kultury jiných národů.

Celkově se dá říci, že vzpomínky na samotné propagandistické pořady jsou velmi malé, informátoři buď nebyli schopni mi poskytnout žádné informace, nebo se často pohybovali na rovině spekulací, vyjma jednoho z narátorů. Reflexe vzpomínek na židovské obrazy a konkrétní projevy antisemitismu jsou poněkud rozsáhlejší, i tak ale nepostihují celou šíři předkládaných stereotypů. Místa, kde se s těmito obrazy setkali, jsou většinou omezena na pohyb po městě, kde bydleli. Dojem, jaký v informátorech vyvolávala antisemitská opatření, lze nazvat jednoznačně negativním, narátoři vyzdvihují svůj strach, stísněnou atmosféru této doby a u většiny z nich se po pocitové stránce objevuje jistý pocit viny a omlouvání se za svou případnou nečinnost.

Zajímavé je, že ani jeden z pamětníků nereflektoval osoby těch, kteří tyto programy prezentovali. Z analýzy rozhlasových pořadů víme, že mezi autory

existoval určitý vzorec týkající se jejich zaměstnání. Buď se jednalo o novináře, kteří často z vlastní vůle kolaborovali s okupačním režimem, nebo často mezi nimi byli také advokáti. Ani jeden z narátorů nepoukázal na tuto skutečnost, z čehož můžeme předpokládat, že pořady opravdu neposlouchali, nebo se nad tím, kdo je prezentoval nezamýšleli.

Bylo také zajímavé sledovat, jak si vzpomínky ženských narátorek byly v mnoha ohledech podobné. Většina z nich hovořila o tom, že co se týče zpravodajství, příliš se o ně nezajímaly a zároveň se je jejich rodiče snažily chránit. Všechny vzpomínají, že tehdy nebylo obvyklé, aby se ženy zajímaly o politiku. Tento nezájem o politiku nevztahovaly pamětnice pouze na sebe, ale převážně i na svoje matky, které se podle jejich vzpomínek o politickou situaci také nezajímaly. Stejně tak se jejich vzpomínky shodují i v tom, že po válce nepátraly po informacích z této éry, protože plnily rodičovské povinnosti a péči o rodinu.

U všech informátorů bylo patrné, jak stále bolestné jsou pro ně vzpomínky na dobu protektorátu, cítí lítost, smutek, jedna z narátorek má pocit, že byla okupačním režimem připravena o své dospívání. Dodnes pamětníci reflektují ponurou a stísněnou atmosféru tohoto období a celkem živě si uvědomují, co bylo během protektorátu napácháno.

5. Závěr

V této kapitole stručně shrnu všechny aspekty a výsledky svého výzkumu.

Na období protektorátu Čechy a Morava jsem se zaměřila již podruhé. Také má bakalářská práce se věnovala této éře a protože pokládám tuto dobu za závažnou a hodnou prozkoumání, vybrala jsem si ji opět jako předmět své práce. Z předchozího výzkumu jsem měla přístup k pamětníkům, kteří souhlasili s participací i na tomto výzkumu. Před začátkem zkoumání jeden z účastníků zemřel, ostatní pamětníci se podíleli na mé práci. Považovala jsem za důležité využít jejich vzpomínek i na tomto výzkumu, protože tito lidé jsou poslední generací, která může předat své vzpomínky na toto období a myslím si, že je nutné toho využít.

Jako podklad pro rozhovory s pamětníky posloužily dobové propagandistické pořady vysílané v rozhlase. Tyto pořady byly analyzovány, z čehož vyšly nejčastěji opakované stereotypy a zároveň posun ve vývoji diskurzu Žida během let. Mezi nejčastěji opakované židovské obrazy objevující se v těchto programech patří židovská snaha o světovládu, jejich touha po mamonu, neexistence jejich vlastní kultury a časté je také jejich spojování s bývalým prezidentem Edvardem Benešem. Kromě těchto se objevují i jednotlivé obrazy, překvapivé bylo, že na vizuální stereotypy Židů poukazoval pouze příspěvek Vladimíra Teyrovského. Některé obrazy v pořadech byly také ve vzájemném rozporu. Autoři tvrdili, že Židé se pokouší ovládnout národy na jejichž území žijí, ale zároveň se například jinde objevuje, že Židé nejsou schopní si vládnout sami. Ve snaze zvýšit oblibu nacistické strany i samotného Hitlera mezi Čechy, autoři propagandistických pořadů často zmiňují, že český národ má být vděčný Hitlerově NSDAP za to, že odhalili zlo, které s Židy souvisí a že jich Čechy zbavuje.

Co se týče vývoje v antisemitském diskurzu, bylo možné vyzorovat, že v mnoha pořadech docházelo k ztotožňování všech Židů do jednoho konkrétního Žida, ve kterém byly ztělesněny všechny negativní vlastnosti podrobně rozebírané v jednotlivých programech. Kromě toho se také ukázalo, že s postupujícími roky války se stupňovala míra animalizace Žida. V pořadech byli Židé ztotožňováni s parazity a toto mělo vyvolat jejich odlidštění a odcizení od většinové společnosti.

Ačkoliv tyto zkoumané pořady byly omezené na určité roky, poskytly o propagandistické reprezentaci Židů i antisemitském diskurzu dostatek informací, na kterých bylo možné vybudovat seznam otázek pro pozdější práci s pamětníky.

Zároveň se ukázalo, že existoval určitý vzorec mezi autory těchto antisemitských příspěvků. Mezi profesemi těchto autorů převládali buď novináři, či zaměstnanci rozhlasu, druhou významnou skupinou byli

právníci. Při zjišťování informací o autorech se ukázalo, že většina těch, kteří se pohybovali v novinářské branži, kolaborovala s nacistickým režimem z vlastní vůle a za svou činnost byli po válce odsouzeni. U právníků se dalo usuzovat, že jejich antisemitské projevy vycházely z rivality, protože mezi Židy bylo velké zastoupení v právnícké profesi a antisemitismus byl snadnou cestou, jak se svých konkurentů zbavit.

Jak jsem již zmínila, na základě analýzy těchto programů byl poté sestaven seznam otázek pro rozhovory s pamětníky.

Celkově se dá říci, že vzpomínky narátorů jsou poněkud kusé, pamětníci hovořili o některých věcech obecně. Ještě před začátkem výzkumu bylo jasné, že toto téma je velice ožehavé, takže jsem počítala s možností, že vzpomínky informátorů budou trochu obecnější. Prvních několik otázek mělo uvolnit atmosféru a připravit je na otázky, které byly o něco citlivější. Druhá část otázek už byla zaměřena na propagandistické pořady, antisemitské obrazy i projevy antisemitismu, se kterými se mohli pamětníci setkat. Právě v této oblasti otázek se projevovala kusost vzpomínek. Ačkoliv některé antisemitské obrazy reflektovali, jednalo se převážně o obecné informace, se kterými se nemuseli setkat osobně, ale prostřednictvím sdělovacích prostředků po skončení války.

Zároveň bylo možné ve vzpomínkách narátorů najít určité opakující se vzorce. Hlavním bylo, že rodiny informátorů braly rozhlas jako formu odpočinku, zábavy, v předválečné době také jako hlavní zdroj informací. Tento přístup se během protektorátu změnil, narátoři hovořili o tom, že v této době se u nic doma od poslechu rádia částečně upustilo a pokud ho poslouchali, tak především proto, aby byli informováni o stavu událostí v nejkritičtějších momentech, např. během heydrichiády.

Druhým vyzorovaným vzorcem ve vzpomínkách je rozdíl mezi ženskými a mužskými vzpomínkami. Ačkoliv se tohoto výzkumu účastnili pouze dva muži, byl vidět rozdíl mezi jejich vzpomínkami a vzpomínkami ženských pamětnic. Ženy hovořily o tom, že využívaly rozhlas z větší části k poslechu hudby a zároveň, že zpravodajství téměř neposlouchaly. Tuto skutečnost přičítají svým otcům, kteří se je podle jejich vlastních slov snažili chránit. Kromě toho informátorky také svorně hovořily o tom, že v tehdejší době nebylo běžné, aby se ženy zajímaly o politiku, což se netýkalo pouze jich, ale i jejich matek.

Ze všech účastníků vystupuje do popředí pouze jeden z mužských narátorů. Politická angažovanost jeho otce vedla celou rodinu k větší zainteresovanosti v politickém dění, větší informovanosti a také aktivitě, jak matky, tak samotného informátora. Díky této angažovanosti jsou vzpomínky informátora poněkud bohatší, byl si vědom více skutečností než ostatní pamětníci. Tuto informovanost lze přičítat jednak tomu, že on i celá jeho rodina byli ke konci války zavřeni v koncentračních táborech a zároveň narátor přiznal, že se po válce zajímal o to, co se během ní dělo, i když svůj zájem soustředil spíše na bitevní historii. Přesto ani on nereflektoval mnoho reprezentací Židů a židovství, či konkrétních projevů antisemitismu. V jeho případě by se toto dalo přičítat hlubokým a nepříjemným vzpomínkám na to, co jeho celá rodina zažila a samozřejmě také na to, co při svém věznění v koncentračním táboře zažil.

Celkově se ve vzpomínkách všech pamětníků objevují pouze povšechné informace obecnějšího charakteru, žádné obrazy nebo antisemitské projevy nejsou hlubší, než vzpomínka na prezentaci Židů jako bohatých lichvářů, toužících pouze po penězích. Z projevů antisemitismu zmiňují pamětníci pouze odsun Židů a jejich povinnost nosit označení Davidovou hvězdou na oblečení, což jsou vše fakta, která mohli získat až po skončení války. Na otázku zda se po skončení války setkali s prameny, které se týkaly tohoto období, se většina informátorů shoduje v tom, že ačkoliv viděli nějaký pořad v televizi, nebo se o něčem dočetli, nebylo to jejich záměrem a většina z nich to zdůvodňuje tak, že nemělo smysl a zároveň neměli ani chuť si připomínat toto nepříjemné období.

Ačkoliv informátoři nijak zásadně nerefletovali, jak německou antisemitskou propagandu vnímali oni, jako mladší generace, i toto pokládám za výsledek.

Výpovědi informátorů se nijak nevztahují k vývoji reprezentace Židů před ustavením protektorátu, během něj i po válce. Ačkoliv některé náznaky reprezentace Židů se u několika narátorů objevují, jsou jaksi vytržené z kontextu a nejsou nijak zasazené do vývoje reprezentací během let. Z toho můžeme vyvodit, že určité obrazy a figury týkající se židovství byly obsaženy již před válkou, např. odkazy na Hilsneriádu, během ní i dlouho po ní, prakticky až do současnosti. Výsledky tohoto výzkumu by bylo možné interpretovat tak, že pamětníkům je nepříjemné o stereotypech spojených s Židy hovořit, protože je mohou stále pokládat za živé a aktuální a jejich opětovným připomínáním se pro ně tato etapa oživovala a navíc se mohli obávat, aby nevzbudili dojem antisemitů. Téma je stále problematické a se současným nárůstem rasových nepokojů u nás v republice, se pro ně tato otázka i doba může oživovat až příliš, proto mohou cítit ostych mluvit o stereotypech zcela naplno.

Z předchozího bakalářského výzkumu bylo známé, že většina narátorů neměla podle svých výpovědí, žádné styky s Židy a to ani v místě bydliště, ani ve škole.

Z analýzy antisemitských pořadů bylo možné vypožorovat, že nejen samotné reprezentace, ale i rétorika projevů se stupňovala, obraz Žida nabýval na agresivitu, animálnosti a toto se překvapivě ve vzpomínkách vůbec neobjevuje, informátoři reflektují převážně známé stereotypy, které se v průběhu let neustále opakovaly. Zajímavým příkladem je, že ve vzpomínkách se objevila zmínka o Hilsneriádě, kterou dotyčná informátorka nemohla zažít, přesto o ní slyšela. Toto částečně naznačuje určitý vliv antisemitských stereotypů a zároveň i návratnost nejúčinnějších reprezentací, mezi které aféra Leopolda Hilsnera bezpochyby patřila.

Narátoři stejně tak nevzpomínají ani na poválečný antisemitismus, pramenící částečně z viny a částečně z neochoty vracet navrátilivším se Židům jejich majetek v restitucích. Poválečné období ve vzpomínkách informátorů prakticky nefiguruje, ukončením války pro ně končí i sebemenší zájem o židovskou menšinu. Většinu informátorů tvořily ženy, které se shodují, že velmi brzy po válce založily rodinu a staraly se o ni. Navíc se napříč vzpomínkami objevuje stejná myšlenka- zapomenout na období protektorátu. Pamětníci se shodují, že toto období pro ně bylo velmi kritické a stresující a proto se na něj snažili co nejdříve zapomenout. Z výpovědí

vyplývá, že i během protektorátu se informátoři zajímali hlavně o sebe a svou rodinu, jakoby zavírali oči před tím, co se dělo s židy i v okupované republice obecně. Tento přístup tedy přetrvával i po válce, kdy bylo ještě snazší soustředit se na vlastní zájmy. V roce 1945 se republika vzpomínala z války a protože ani v bakalářském výzkumu informátoři nehovořili o žádných vazbách s Židy, mohlo pro ně být jednodušší zaměřit se po zániku Třetí říše na sebe a své rodinné povinnosti. Navíc jejich tvrzení, že neznali žádné Židy jim to umožňovalo ještě více, protože se nemuseli vypořádávat s případným pocitem viny a vlastní obhajobou, že sami také trpěli.

Z výpovědí několika jedinců samozřejmě nelze zobecňovat na celou českou společnost, přesto se domnívám, že tento vzorek je celkem vypovídající. Navíc se ukázalo, že ženy se o situaci v zemi zajímaly ještě méně než muži, což věřím, že není případ pouze těchto pamětnic, ale že v této době skutečně nebylo pro ženy zcela běžné, aby projevovaly zájem o politické dění v zemi. Příslušela jim především péče o domácnost a rodinu a v tomto duchu vypovídaly také tyto informátorky. Ačkoliv cíl této práce se lišil, odhalil tuto skutečnost, která si myslím, že je velmi přínosná pro další poznání této problematické etapy v českých dějinách.

Tento výzkum se snažil poukázat zda a jak pamětníci druhé světové války reflektují své vzpomínky na německou rasovou propagandu, která byla lidem předávána prostřednictvím tisku, ale pravidelně také rozhlasovým vysíláním. Jako jedna z předpokládaných možností byla i ta, že informátoři nebudou nic reflektovat buď proto, že si na to nevzpomínají, vzhledem k tomu, že uplynulo již mnoho let, a nebo proto, že tyto nepříjemné vzpomínky vytlačili z paměti úmyslně, protože se jedná o takto citlivé téma. Nemohu s jistotou určit, která z těchto možností je to, ovšem potvrdilo se, že vzpomínky jsou poměrně obecné a částečně odrážejí tehdejší situaci, kdy se většina lidí snažila držet od tohoto problému stranou, aby se sami nedostali do případných problémů s okupantskou mocí.

Pokud si informátoři nepamatují na konkrétní projevy antisemitismu, stereotypy spojené s Židy, ani mnou zkoumané rozhlasové pořady, znamenalo by to, že žili v této době téměř odtrženi od médií i od společnosti. Přestože se respondenti shodují, že neměli s Židy styky a ještě navíc se jejich rodiče snažili chránit, nemyslím si, že je zcela možné, aby se během protektorátní éry nesetkali s nějakým projevem antisemitismu. Plzeň patřila k důležitým protektorátním městům, židovská menšina zde byla poměrně slušně zastoupena a také škola, kterou informátoři navštěvovali, byla prestižním ústavem v republice a přijde mi proto zvláštní, že by zde nestudovali židovští studenti, jejichž nepřítomnost by narátoři nezaznamenali.

Druhá možnost, tudíž že si informátoři nic nepamatují, nebo spíše si nechtějí pamatovat, je z mého hlediska více pravděpodobná. V této době se soustředila pozornost lidí do rodin, okupace vyvolávala stažení se do soukromí a ze strachu z vězení, nebo jiného trestu často vedla k předstírání, že nevidím co se děje kolem. Právě toto „odvracení“ pohledu na druhou stranu mohlo v lidech vzbuzovat pocit viny, který v nich zůstal, hlavně po absolutním odhalení rozsahu židovské diskriminace. Sami respondenti přiznali, že se po válce o tuto etapu už nezajímali, protože si ji nechtěli připomínat. I přesto se domnívám, že určitý pocit viny za nečinnost během

okupace a nezájmu o osud druhých v lidech zůstal celý život, pouze se k němu nevraceli a proto zůstal skrytý. Nyní jsme ho společně díky mé práci znovu oživili, a proto je snazší tvrdit, že si nic nepamatují, ačkoliv sem tam mi někdo nějaký antisemitský stereotyp, či projev antisemitismu sdělil. Z tohoto důvodu, tohoto přetrvávajícího pocitu viny, působí jejich vzpomínky na reprezentace Židů jakoby vytržené z kontextu, zcela nezapadající do vývoje během let.

Zároveň si myslím, že zde hrála roli i paměť informátorů. Všem bude v brzké době 90 let a často potřebují více času, aby se na některé věci a události rozpomněli. Ačkoliv o tématu výzkumu věděli dopředu, aby měli čas se připravit, i díky problematičnosti tématu jim trvalo déle než si vzpomněli. I tak jim ale všem děkuji, že se kvůli mé práci vrátili do ne příliš příjemné etapy jejich životů a i když mají jejich vzpomínky obecnější charakter, poskytli mi informace se kterými jsem mohla pracovat.

Použitá literatura

Bělina, P. a kol. autorů. 2002. *Dějiny zemí koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*, Praha; Litomyšl: Paseka

Brandes. D. 2002. Cesta k vyhnání 1938- 1945. Plány a rozhodnutí o transferu Němců z Československa a z Polska. Prostor

Doležal. J. 1996. Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie. Národní filmový archiv. Praha

Foucault. M. 2002. Archeologie vědění. Hermann&synové

Gebhart. J.; Kuklík. J. 2006. Velké dějiny zemí Koruny české. Paseka.

Gee. J. P. 1999. An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method. Routledge

Gregorovič. M. 1995. Kapitoly o českém fašismu. Nakladatelství Lidové noviny

Gruner. W. 2006. Od masového vystěhovávání až po deportace Židů z Německa. Nové perspektivy a dokumenty. (1938-1945). In: Tereziánské studie a dokumenty. Institut tereziánské iniciativy. Academia

Hroch. M. 1983. Úvod do studia dějepisu- IV. Metody historikovy práce. Státní pedagogické nakladatelství

Kolár. E. 1945. Ještě naposledy. Co víte o Židech. Přednáška v pražském a plzeňském rozhlasu. Praha

Kol. autorů. 2003. Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha.

Kol. autorů. 2000. Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848- 1948. Gallery

Kol. autorů. 2007. Erik Kolár. Pedagog. Sborník ze symposia pořádaného k 100. výročí narození (1906) a 30. výročí úmrtí (1976) významného pedagoga AMU. Akademie múzických umění v Praze

Kříž. A. 1941. Co víte o Židech? Český rozhlas k židovské otázce. Soubor přednášek stejnojmenného cyklu v rámci duchovního boje proti židovskému vlivu na českého člověka. Nakladatelství Orbis. Praha

Kubíček. F.; Vaňhara. J. 2003. Zoologie. Dějiny oboru na Masarykově univerzitě v Brně. Folia Historica, 72

Kural. V.; Vašek. F. 2008. Hitlerova odložená válka za zničení ČSR. Academia. Praha

Kural. V. 2002. Češi, Němci a mnichovská křižovatka. Stručné čtení. Karolinum

Kůrková. V. 2011. Novinář A. J. Kožíšek před Národním soudem.

Laqueur. W. 2007. Mění se tvář antisemitismu- od starověku do dnešních dnů. Nakladatelství Lidové noviny.

Lederer. E. 1899. Českožidovská otázka. Praha- Smíchov

Nepalová. Š. 1999. Židovská menšina v Čechách a na Moravě v letech 1945-1948. In: Kárný. M.; Lorencová. E. Terezínské studie a dokumenty. Institut terezínské iniciativy Academia

Pasák. T. 1997. JUDr. Emil Hácha (1938-1945). Nakladatelství Horizont a.s. Praha

Pernes. J. 1997. Až na dno zrady. Emanuel Moravec. Themis. Praha

Pinard. P. R. 2007. Humor ve službách pomluv. Prvky antisemitismu v tzv. „politických skečích“, vysílaných Českým rozhlasem v letech 1941- 1945. In. Hájková. A.; Mílová. J. Terezínské studie a dokumenty. Institut terezínské iniciativy. Academia

Prachmanová. L. 2011. Proces s novinářem Emilem Šourkem před Národním soudem

Rose. G. 2001. Visual Methodologies. An Introduction to the Interpretation of Visual Materials. Sage Publications

Rosten. L. 2004. Jidiš pro ještě větší radost. Garamond. Praha

Sax. B. 2003. Zvířata ve Třetí říši. Domácí mazlíčci, obětní beránci a holocaust. Nakladatelství Dokořán. Praha

Stewart. M. 2004. Remembering without Commemoration: The Mnemonics and Politics of Holocaust memories among European Roma. The Journal of the Royal Anthropological Institute

Šimůnek. M. 2006. Zdraví, dědičnost, rasa. Vznik a formování německé rasové hygieny. 1890-1915. In: Tereziánské studie a dokumenty. Institut tereziánské iniciativy. Academia

Šimůnek. M. 2007. Ve stínu Velké války. Akceptace německé rasové hygieny. 1915- 1925. In: Hájková. A.; Milotová. J. Tereziánské studie a dokumenty. Institut tereziánské iniciativy. Academia

Tazbir. J. 1996. Protokoly sionských mudrců. Pravda NEBO podvrh. Votobia

Tauchen. J. 2008. Křišťálová noc a některé navazující otázky právního postavení židovské menšiny v období národního socialismu. In. Olomoucké právnícké dny 2008. Sborník příspěvků z konference. Univerzita Palackého v Olomouci. Právnická fakulta

Tauchen. J. 2010. Vývoj trestního soudnictví v Německu v letech 1933-1945. Key Publishing s.r.o. Ostrava

Tomeš. J. a kol. 1999. Český biografický slovník XX. století. Q-Ž. Paseka

Večeřa. P. 2010. Geneze jednoho kolaboranta. Novinář František Josef Prokop a jeho role při medializaci soudního procesu s generálem Aloisem Eliášem. In. Soudobé dějiny. Odboj, kolaborace, přizpůsobení. XVII/1-2. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha

Periodika

Árijský boj. 1940-1945. Ústřední list Protizidovské ligy. Praha. Protizidovská liga

Čechoslávák. 1941. Národní souručenství ještě nežijí. 17. 7. 1941

Pražský list. 1941. Pykati budou židi. 28. 7. 1941

Svět. 1942. číslo 35. 2. 9. 1942

Rozhlasové pořady

Lederer. E. 1935. Českožidovské hnutí. 26. 1. 1935. AF: AF 00669/2

Sender Wahrheit siegt!- zprávy a komentáře v 15:05- židovská otázka. 22. 9. 1938. AF: AF 00038/8

Vávra. R. 1939. (vůdce slovenské národní skupiny v Říši) hovoří proti Čechům a Židům, Sidorovi a Savojskému. Vídeň. 13. 3. 1939. AF 00040/12

Seznam příloh

Příloha č.I: Seznam otázek pro rozhovory s narátory

Příloha č.II: Profily informátorů

Příloha č.III: Strany z časopisu Arijský boj

Příloha č. IV: Rozhovory s informátory

Příloha I.

Seznam otázek pro rozhovory s narátory

- 1) Vlastnila Vaše rodina rádio?
- 2) Jak často jste doma poslouchali rádio?
- 3) Trávili jste u poslechu rádia čas pohromadě jako rodina?
- 4) Měl/a jste nějaký oblíbený pořad? Měli Vaši rodiče nějaký oblíbený pořad?
- 5) Poslouchali jste zprávy vysílané v rozhlase?
- 6) Myslíte, že se nějakým způsobem změnilo vysílání po okupaci Československa Německem?
- 7) Pokud ano, jak?
- 8) Pamatujete si, že by se vysílaly rasově štvavé/antisemitské pořady během období protektorátu?
- 9) Pokud ano, můžete mi je nějak přiblížit?
- 10) Vybavujete si některé obrazy, které byly o Židech během protektorátu často předkládány, případně co se o nich v této době tvrdilo?
- 11) Pokud ano, kde?
- 12) Vybavujete si některé konkrétní projevy antisemitismu?
- 13) Jak na Vás působily tyto projevy?
- 14) Přišli jste během svého pozdějšího života po válce do styku s literaturou, případně jiným materiálem týkajícím se rasové, nebo antisemitské propagandy?

Příloha II.

Profily informátorů

Informátor (ka) **A** – žena, nar. 1923 ve Strašicích, okres Rokycany, v současnosti žije v Praze, povolání otce: soustružník, povolání matky: v domácnosti, vzdělání informátorky: SŠ- Obchodní Akademie, profese, které vykonávala: do r. 1945 pokladní na Hl. nádraží v Plzni, 1945-46- práce v podniku SKF v Perštejně, 1950-52- účetní v Jáchymovských dolech, 1967-79- referent pro textil a obuv v Kadani, vdova, manžel pracoval jako výpravčí na nádraží, 2 dcery- vzdělání- jedna SŠ, jedna VŠ, politická profilace informátorky- ODS
- osobnostní charakteristiky: otevřená, vstřícná, komunikativní

Informátor (ka) **B** – žena, nar. 1923 na Karlově v Plzni, okres Plzeň, v současnosti žije v Plzni, povolání otce: dělník v ČD, zámečnick, povolání matky: švadlena, vzdělání informátorky: SŠ- Obchodní Akademie, profese, které vykonávala: 1942- 1945 v dílnách ČSD, 1947- 1982 u firmy Macho a Turek, vdova, 1 syn- vzdělání VŠ, politická profilace informátorky- ODS
- osobnostní charakteristiky: veselá, velmi komunikativní, otevřená

Informátor (ka) **C** – žena, nar. 1922 v Plzni, v současnosti žije v Plzni, povolání otce: pracovník na dráze, povolání matky: v domácnosti, vzdělání informátorky: SŠ- Obchodní Akademie, profese, které vykonávala: 1942- 1945 práce na ředitelství Správy Drah, 1945- 1948 práce v Osobní pokladně na Hl. nádraží, 1950-1954 pracovala v obchodě s potravinami Pramen, 1956- 1979 práce v knihkupectví Kniha, vdaná, 2 děti- vzdělání VŠ, politická profilace informátorky- neurčitá
- osobnostní charakteristiky: uzavřená, nejistá, při rozhovoru bylo potřeba klást jí mnoho doplňujících otázek, sama svým vzpomínkám nepřikládá příliš význam

Informátor (ka) **D** – muž, nar. 1920 v Mantově, okres Plzeň- jih, v současnosti žije v Mantově, povolání otce: kočí, povolání matky: v domácnosti, vzdělání informátora: VŠ- UK Pedagogická fakulta, profese, které vykonával: 1942- 1945 práce v účtárně, 1952- 1977 pracoval jako učitel, obor ruština a čeština, ženatý, 2 dcery- vzdělání VŠ, politická profilace informátora- ODS

- osobnostní charakteristiky: upřímný, velmi otevřený, komunikativní, velice ochotný ke spolupráci, aktivní

Informátor (ka) **E** – muž, nar. 1923 v Sebečicích, okres Rokycany, v současnosti žije v Plzni, povolání otce: ředitel VDP, od. r. 1951 zavřen komunisty, povolání matky: v domácnosti, vzdělání informátora: VŠ Obchodní při ČVUT, profese, které vykonával: po výkonu vojenské služby pracoval ve Škodových závodech, poté v ATK, vdovec, 2 děti- vzdělání VŠ, politická profilace informátora- ČSSD

- osobnostní charakteristiky: velmi komunikativní, inteligentní, vstřícný, při rozhovoru se snaží předat vše, co ví

Informátor (ka) **F** – žena, nar. 1923 v Plzni, v současnosti žije v Plzni, povolání otce: výpravčí u ČSD, povolání matky: v domácnosti, vzdělání informátorky: SŠ- Obchodní Akademie, profese, které vykonávala: 1942- 1945 práce na plzeňské dráze, 1945- 1980 pracovala jako vedoucí v prodejně potravin, vdaná, 3 děti- vzdělání SŠ, politická profilace informátorky- ČSSD

- osobnostní charakteristiky: uzavřená, ve svém vyprávění velmi opatrná, částečně nedůvěřivá

Informátor (ka) **G**- žena, nar. 1921 v Plzni, v současnosti žije v Praze, povolání otce: práce na dráze, povolání matky: v domácnosti, vzdělání informátorky: SŠ- Obchodní Akademie, profese, které vykonávala: 1942 vlastnila obchod s obuví v Praze, kde pracovala až do důchodu, vdova, 2 děti- syn VŠ vzdělání, dcera SŠ vzdělání, politická profilace informátorky- nepreferuje žádnou politickou stranu, ale kloní se k pravici

- osobnostní charakteristiky: velmi milá, zpočátku nedůvěřivá, komunikativní, zvědavá

Příloha III.

V průběhu analýzy pořadů se ukázalo, že několik autorů bylo redaktory antisemitského časopisu Arijský boj. Zde jsou přiloženy dvě kopie z tohoto časopisu, aby bylo možné si představit v jakém duchu se tato tiskovina nesla a zároveň jaké antisemitské obrazy byly prezentovány.

Toto je kopie třetí dvojstrany 3.čísla z 1.6. 1940

10 lety.

...lety okupovali Židovské obchody, živnosti

...letno Prahou před 50 lety židovskými firmami, kovnictví a směnárny, skoro všechny v rukou židů. Tausig, Guth, Lawec, Koreff, Porgcs, Selig, Wiener. Až do našich bankovní domy Lion, Selig přešel však jižých a Wiener likviduje. Křech sice také do ne, ale neměl nic společného před 50 lety. Toho zavraždil v jeho směnárně, kdežto novodobého Kipankráč pro podvodné dny.

...liti také Židé. Namátkou v dějích novin inseráty: Žid Frank; pytle a pytlotovky; kořalku „Certa“ky Guth, Pollak, Theianský a Rothberger. Poslali své firmy až do loňses jsou firmy v rukou stroje Sekles, Singer; zaBaštyř; koberec Wolter; šitíky Epstein, Tausig; pletačí stroje Tausig, Kohn; zbytky Wasserky Federer, Piessen (obě byly v jednu, která se dnešních dnů); módní Heller, Ohler a Comp.; nábytek Mayer, Bunzl; (také dlouho vydržel); (je dnes v komisařské r. Jeitelcs; limce Neuohn, Schneider; pentleky Pollak, Löwenthal; talschek, Riemer, Basch irny udržel yse až do liny Heller; stříbrné zboLuria; uhlí Reimannských rukou); dopravu um; modes robcs Karabeles, Pascheles, Teller; zprohokování sbalcsktd.


...n náměstí vypadalo to edy jako v Jeruzalémě, iděl jen Hebrejce a je se tam usadili tito příeho národa:

Meyer, Dunkl, Fuchs, Tausig, Wähle, Dewirth, Justitz, Heller, Flusas, Oplatek, Schleissner, itizki, Kohn, Haurowitz, Theim, Baron, Woltör,

Lewit, Pick, Moscheles, Grab, Günsberger, Bernwald, Kollin, Guth, Brimmer, Rothberger, Diamant, Tempeles, Singer, Frankl, Hammerschlag, Grünhut, Heller, Kersch, Stein, Pollak, Schüller, Rosenfeld, Freuler, Bondy, Rebenfeld, Selig, Oesterreicher, Fischer, Kohn, Tieber, Lion, Brandeis, Ascher, Pohl, Neucern, Muncles, Schlossberger, Raudnitz, Fischel, Weiner, Rezek, Schneider, Iserstein, Hirsch, Fanta, Grab, Orlik, Süssland, Pressburg, Oehler, Federer, Piennes, Urbach, Reach, Kompert, Glasser,

bers, Eidam, Pick, Schütz, Meder, Kohn a j.

Není tedy divu, že v čele různých ústavů a korporací stáli také Židé. Tak na př. rektorem české university byl Žid dr. Saul Baštyř, německé university Žid dr. Julius Przißram, předsedou české advokátní komory Žid dr. Zařud, německé komory Žid dr. Egerer, ředitelem zemědělské komory Žid dr. Epstein, ředitel zemských ústavů Žid Fischel, patologického ústavu Žid Kleps, předsedou německé obchodní komory Žid Mořiz



Arijský Boj, Praha. Kreslil STYX.

„Kdo prolévá krev bezbožných, vděčí Jehovi.“

Toto je kopie z II.ročníku, čísla 39, které vyšlo 4. 10. 1941.

Židovský boj

K 1-

Židé jsou proti nám, my musíme být proti nim, v každém ohledu. Je to národ cizí, nejde s námi, ba jen proti. Na to nesmíme nikdy zapomenouti.

Jan Neruda.

lézí každou sobotu.

Vydávatel V. Břetánář.

ŘEDNÍ LIST PROTIZIDOVSKÉ LIGY, PRAHA

de vláda kracie.

Francii jsou škodím vede vláda lidem o Francii vládu parlemánie. Ve skutečnosti byla plukratá, na akci máme Banave lomáři věšinou rekurs židovských. Měli nejta tom, aby nahrochem banky hodně zlaelem nesměla žádná da dlat opravdu zopotaváři akcionáři nky se obáváři, že by se, to jest, že by franté museli sáhnot do na sociální zlepšeni

kteřá francouzská vláonit nějakou sociáln povolená zkušeni dít Francouzské hamo, že parlament a povullison, za kterou mořat, ale neměli právo rlament stal se jen dilařili poslanci asi dva

řekli, ve skutečnosti ovské plukratie, kte celé strany, poslanoe, byrokratický aparát. rancie v letech po svěětli korupční skandáivaly úžas celého svěse jen na př. aféry o. Také aféra ukázavnička nářaza do nás jak zejména zachvář rokraci. Spínavý Žid jenmky, prefekty, po a také několik mis jeho svinstvu nános

aféra vyvolala mnoosce nenastala náprava voté Francie. Poslannechali se korumpodiva, že nastal určitý řho života, když zmieledy a když byla nasamocni, zřehnotil a lži. Jely tak, že vláde třeie ústali se do podi plukratá, soustielem jiné banky, zvasogland.

é spojili se a francouzli svou divokou kama necku, kde nový režim a lepší sociální řád. válece, které jsme souly. kterak Francie zachvíe, a kterak dnešní její řhají se jen na zřak. tragické chvíli nestasitřena děsné ironie, kte i tím, že ministrem vřívě. Žid Masele. vni prováři francouzankami, které dokozu

Zlodějny rodu Bondyů.

Bylo by zajímavé, kdyby se soustavně sbíral materiál o tom, jak nás židovský kapitál vyvásl. Udělala by se z toho tuhá kniha, která byla by těžkou obžalobou starého režimu, který nechal Židy řádit.

Do této knihy mohli bychom zatařit i portret jednoho židovského kapitalisty, který slyšel na jméno Bondy Oskar.

V Praze žilo mnoho Bondyů. A skoro všichni seděli u tučných koryt a shromáždžovali majetek, který vydělali z práce českého lidu. Měli jsme Bondyovy: kreť byli advokáty, jiní zase věnovali se obchodu, a dokonce existuje jeden Bondy, který se věnuje podvodům, jako hlavním zaměstnání. Náhodou jsme se dozvěděli, že tyto dny vyjde ze žalářní kobky pankráček, kam byl uvřizen

pro různé podvody. Mírně tím pas na Bondyho, který mival pokoutní bankovní závod v Praze II., Salmovská ulice. Odtud dělal loupežnické výpady do kapes důvěřivých lidí. Specializoval se zejména na přemiové „kšefty“.

Z toho vidno, že tihle Bondyové byli podanéři ptáčkové. A králem jejich byl Oskar Bondy.

V Dlouhé třídě měl své kanceláře (č. 30), na jejichž dveřích skvěl se tento nápis:

Bondy Oskar, cukrovar ve Zlaticích, cukrovary a rafinerie v Meziříčí.

Už z tohoto titulu každý vyře, že šlo o Žida milionáře. A skutečně! Oskar Bondy vlastnil milionové jmění.

ni. Přirozeně, že toto jmění vyzískal z potu a práce českých dělníků, kteří se dělali v jeho cukrovarech a rafineriích.

Sám pak bydlil většinou ve Vídni (Wien), kam si nechal poslat peníze, aby se mohl bavit v nočních lokálech s dívkami.

Na jaře roku 1938 učil Oskar Bondy špatný vír. Zdálo se mu, že miliony, uložené v bankách bývalého čs. státu, nejsou dosti dobře uloženy a proto spekuloval, jak by je odvezl do ciziny.

Napal si tedy několik milionů do kapes a letadlem chtěl je dopravit do ciziny. Náhodou se stalo, že úřady byly na podezřelý let Oskara Bondy (Pokračování na 2. straně.)

Není Židů v Protektorátě.

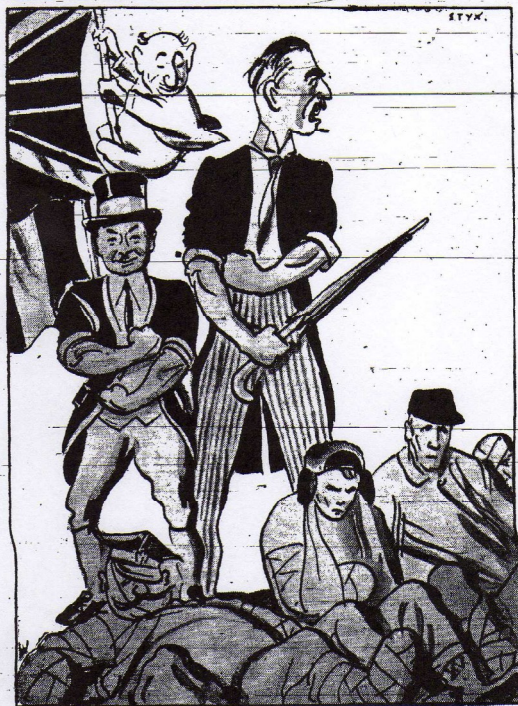
Za 15 měsíců trvání Protektorátu Čechy a Morava jsem zjistil, že žádní Židé již u nás nejsou.

1. jsou pouze šifřáci šeptané propagandy,
2. posluchači zahraničních rádiových zpráv,
3. nositelé ryzích českých jmen,
4. majitelé domů a luxusních vil,
5. návštěvníci divadel, kin, letovisk, saun a sportovních podniků,
6. pratelé našich žen a dívek,
7. zaměstnavatelé arijských služek a pokojkých,
8. majitelé obchodů, továren a výrobci,
9. členové tělovýchovných spolků a Národního souručenství,
10. držitelé a jezdiči motorových vozidel,
11. obchodní zástupci, cestující,
12. rolníci, uředníci a horníci,
13. keřáci a zdražovatelé zboží,
14. majitelé jmení z mozdil českých,
15. lidé mojiškovského významu, rozplávi, drzi a pamovační.

Proč by měl být vydán zákaz,

1. aby Židé v Protektorátu byli označeni bílou páskou se žlutým kolečkem na rukáve,
2. aby na dráhách bylo zřízeno zvláštní oddělení pro Židy,
3. aby jim byl zmlžena přístup na letoviška, koupaliště atd.,
4. nesměli již konečně zaměstnávat služebné arijské pávodu,
5. aby konečně nesměli se stýkati se židomilci-Arijci.

kdýž již Židů není. Nyní by mělo být vydáno nařizení, aby byli postaveni lidé uvězení v 15 bodech, neboť židovská otázka pro národ český a její řešení jest dosud poutým snem. Sumar.



Židovský boj. Praha.

„Tak pomáháme, tu, kdo si přeje pomoci“

Kreslil STYX.

Příloha IV.

Rozhovory s informátory

-
- i Gebhart. J. Kuklík. J. (2006). Velké dějiny zemí Koruny české. Paseka. Praha. s. 172
- ii Kural. V. (2002). o. c. s. 165
- iii Kural. V. (2002). o. c. s. 165
- iv Kol. autorů. (2000). o. c. s. 123
- v Kol. autorů. (2000). o. c. s. 125
- vi Doležal. J. (1996). Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie. Národní filmový archiv. Praha. s. 43, 44
- vii Gruner. W. (2006). Od masového vystěhovávání až po deportace Židů z Německa. Nové perspektivy a dokumenty (1938-1945). In: Terezínské studie a dokumenty. Institut terezínské iniciativy. Academia. s. 230,231
- viii Kol. autorů. (2000). o. c. s. 116
- ix Gruner. W. (2006). o. c. s. 241
- x Gruner. W. (2006). o. c. s. 236
- xi Gruner. W. (2006). o. c. s. 242

-
- xii Nepalová. Š. (1999). o. c. s. 314
- xiii Gruner. W. (2006). o. c. s. 251
- xiv Gruner. W. (2006). o. c. s. 247, 248
- xv Gruner. W. (2006). o. c. s. 249
- xvi Gruner. W. (2006). o. c. s. 248
- xvii Gruner. W. (2006). o. c. s. 252
- xviii Gruner. W. (2006). o. c. s. 247
- xix Gruner. W. (2006). o. c. s. 254
- xx Gruner. W. (2006). o. c. s. 254
- xxi Gruner. W. (2006). o. c. s. 255
- xxii Gruner. W. (2006). o. c. s. 257
- xxiii Šimůnek. M. (2006). o. c. s. 398, 403
- xxiv Šimůnek. M. (2007). o. c. s. 371, 372
- xxv Šimůnek. M. (2007). o. c. s. 388
- xxvi Šimůnek. M. (2007). o. c. s. 374
- xxvii Šimůnek. M. (2007). o. c. s. 278, 379
- xxviii Šimůnek. M. (2007). o. c. s. 382
- xxix Šimůnek. M. (2007). o. c. s. 387
- xxx Kol. autorů. (2003). Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí českého rozhlasu. Praha. s. 94
- xxxi Kol. autorů. (2003). o. c. s. 96
- xxxii Kol. autorů. (2003). o. c. s. 98
- xxxiii Kol. autorů. (2003). o. c. s. 100
- xxxiv Kol. autorů. (2003). o. c. s. 105
- xxxv Kol. autorů. (2003). o. c. s. 120
- xxxvi Kol. autorů. (2003). o. c. s. 123
- xxxvii Kol. autorů. (2003). o. c. s. 127

-
- xxxviii Kol. autorů. (2003). o. c. s. 153
- xxxix Kol. autorů. (2003). o. c. s. 167
- xi Pinard. P. R. (2007). Humor ve službách pomluv. Prvky antisemitismu v tzv. „politických skečích“ vysílaných českým rozhlasem v letech 1941-1945. In: Hájková. A. Milotová. M. Tereziánské studie a dokumenty. Institut tereziánské iniciativy. Academia. s. 140, 146
- xli Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 155, 170
- xlii Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 159
- xliii Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 141, 142
- xliv Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 144, 168
- xlvi Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 179
- xlvii Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 177
- xlviii Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 179
- xlix Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 180
- l Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 181, 182
- li Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 185, 186
- lii Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 186
- lii Kol. autorů. (2003). o. c. s. 162
- liii Kol. autorů. (2003). o. c. s. 175
- liv Kol. autorů. (2003). o. c. s. 166
- lv Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 188
- lvi Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 187
- lvii Kol. autorů. (2003). o. c. s. 178
- lviii Pinard. P. R. (2007). o. c. s. 192

1) „Nejdřív by mě zajímalo, jestli Vaše rodina vlastnila rádio?“

„Jojo, to jsme vlastnili. Byla to taková obrovská krabice, to není jako dneska když jsou všechny ty přístroje tak maličký, že na to skoro nevidíte [začne se smát]. Ale to je pokrok, tenkrát jsme byli vděčný i za to. Televize nebyla vůbec, takže dostat se k nějakým informacím bylo možný jen v novinách, nebo právě v tom rádiu.“

2) „A jak často jste doma poslouchali rádio?“

„No přesně si to nepamatuju, ale myslím, že docela často. Tatínek a taky občas bratr s ním poslouchal zpravodajství z domova, ale já jsem poslouchala spíš nějaký oddechový pořady.“ „A mohla bys mi říct, co tím myslíš, těmi oddechovými pořady?“ „No buď nějakou hudbu, u který se relaxovalo, teda já jsem u ní relaxovala, třeba když jsem si četla tak jsem si u toho poslechla nějaké hudební pořady. A občas jsem taky chytla vysílání rozhlasové hry, ty mě bavily. Když se nad tím zpětně zamyslím, tak tyhle hry byly vlastně takový předchůdci dnešní televize. Dneska jsou pořád ty seriály a filmy a tak a ty rozhlasový hry byly takový předchůdci. I když samozřejmě ty dřívější hry měly větší úroveň.“

3) „Trávili jste u poslechu rádia čas pohromadě jako rodina?“

„No...jak kdy. Někdy ano, ale to bylo spíš jenom výjimečně. Třeba po nedělním obědě to tatínek zapnul, protože to jsme všichni ještě seděli v pokoji a povídali si a odpočívali. A to bylo docela příjemný, protože jsme byli všichni spolu, dobře najedený, spokojený a byla to taková ta chvílka než maminka a já sme šly mýt nádobí a předtím než se tatínek natáhnul na otoman, že si dá dvacet. Taková opravdu příjemná chvílka, pohoda, klid, žádný stres, starosti ani problémy. A myslím, že vždycky dávali právě nějaký hudební pořad, takže to bylo moc pěkný, sedět takhle všichni spolu, potichu poslouchat a tak. [při tomto vyprávění se skoro až dojala] To už se podle mě nedělá aby se rodiny takhle scházely a společně trávily čas. Ale kromě tohohle myslím, že moc ne. To víš, tatínek byl v práci, maminka toho měla doma taky dost, protože ze začátku se taky starala o bratra, a já byla ve škole, nebo dělala doma školní povinnosti. Ale i tak, tohle bylo hezký a myslím, že jsme se všichni cítili, že jsme si strašně blízko.“

4) „A měla jsi nějaký oblíbený pořad? A tvoji rodiče, měli ti nějaké oblíbené pořady?“

„Rodiče to moc nevím, tatínek, jak jsem říkala tak ten pustil občas zpravodajství, ale spíš jen to opravdové, ne nějaké ty reportáže z podniků, protože to ho moc nezajímalo, ale jestli něco vyloženě poslouchal pravidelně, to myslím, že ne. Musíš si taky uvědomit, že ten program samozřejmě nebyl tak široký, teda obsáhlý, jako je třeba dneska. Ne, že by toho bylo málo, teda myslím na tehdejší dobu, ale přece jenom ten výběr byl menší. Nám to stačilo, protože jsme nevěděli, že by toho mohlo být víc, ale takhle zpětně když se na to koukneš, tak toho zas tak moc nebylo... No a maminka...popravdě řečeno nevím, já byla ve škole, nejdřív v měšťance, že jo a pak na Akádě, takže jsem většinu dne strávila pryč, takže nevím jestli měla něco co by si zapnula když byla doma jen sama s bratrem. A já...já jsem měla ráda hudební pořady, nejradši se mi líbilo když vysílaly takový ty hudebně vzdělávací pořady.“ „A co tím myslíš tím označením hudebně vzdělávací pořady?“ „No, že se vysílaly pořady z český historie, myslím tím hudební. Já mám ráda operu a líbila se mi vždycky, takže když pouštěly tu vážnou hudbu, jako Smetanu, nebo Dvořáka, tak to jsem si poslechla moc ráda.“

5) „A poslouchali jste zprávy vysílané v rozhlase?“

„Jak jsem říkala, tak zprávy poslouchal u nás doma hlavně tatínek. Mě to moc nezajímalo, ani když jsem byla mladá, ani teď moc mě to nezajímá. A protože mě to nezajímalo tak jsem se o tom ani s otcem nebavila. Bratr byl menší, o sedm let

mladší než já, takže pro toho to asi bylo moc složitý. A otec, ten si sice zprávy zapnul, stejně tak jako četl noviny, ale taky to nebyl žádný aktivista. Jako že nebyl nějak angažovaný,, spíš chtěl být jenom informovaný o tom co se u nás děje.“

6) „Myslíš si, že se nějakým způsobem změnilo vysílání po okupaci Československa Německem?“

„To víš že jo, každopádně. Když sem vlezli, tak si museli podmanit i všechny ty prostředky, nebo média, který lidem podávaly informace.“

7) „A mohla bys mi říct jakým způsobem?“

„No tak nejzásadnější změny určitě postihly ty zprávy. Veškerý věci který by měly nějakým způsobem oslavovat, nebo upevňovat českou identitu tak ty byly okamžitě zakázaný. Taky určitě došlo k propouštění nejrůznějších zaměstnanců a na jejich místa si Němci dosadili svoje lidi. A taky ty hudební pořady už nebyly to co dřív. Protože když se nad tím zamyslíš, tak taková hudba jako je Smetanova Libuše, nebo nějaké opery třeba od Dvořáka, tak tím si lidi přeci taky mohli připomenout tu slavnou, nebo minimálně svobodnou minulost a toho se Němci potřebovali zbavit, aby podlomili, nebo úplně zlomili tu českou identitu, nebo soudržnost. Takže i ty národní pořady zmizely a místo nich byly jenom zprávy o tom, jak se Němcům daří na frontě, jak Čechy patřily vždycky k Německu a že se to akorát vrací do původního stavu a když byla nějaká hudba, tak spíš taková vojenská, ne že by to byly přímo marše, ale měly takový ten bojovnější nádech, těžko říct, jestli se tím pokoušeli v nás vzbudit nějaký nadšení pro válku, ale po nějaký době už to bylo k neposlouchání, protože to bylo pořád na jedno brdo.“

8) „Pamatuješ si, že by se vysílaly nějaké rasové štvavé, nebo antisemitské pořady během období protektorátu?“

„To ne, teda neříkám že nebyly, oni asi byly, protože to byl asi takovej začátek než se jich začal zbavovat, že jo, ale přiznám se, že já jsem nikdy žádné neslyšela. Ale jestli nějaký byly, jako že nejspíš jo, tak myslím, že se v nich omílaly pořád ty stejné věci.“

9) „To je zajímavé, jaké věci, nebo obrazy jsi o Židech slyšela, co se o nich tvrdilo?“

„Ale tak to jsou věci, který zná asi každěj... Třeba to, že jsou Židi mamonáři, že jsou strašně na prachy, že šmělí na zboží, aby si vydělali víc. Pak bylo taky dost obvyklý, že vůbec nechtějí pracovat. Že my všichni se dřeme, poctivě pracujeme a oni nic. A taky že si vybírají jenom ty povolání, kde se vydělává hodně peněz, to souvisí s tím, že jsou na ty peníze. Jako, že třeba by nešli dělat někam do fabriky, nebo prostě rukama. Že jsou jenom v těch výnosnějších zaměstnáních, třeba bankovníctví, nebo obchod a ty, jak bych to řekla, špinavější práce jim nevoní.“

10) „Aha a vzpomněla by sis, kde jsi tyhle věci slyšela, případně od koho?“

„No...[hodně se zamýšlí] nejsem si úplně jistá. Tohle jsou takový věci, který slyšel asi každěj, ne? Ale přesný místo...? Dej mi chvilku...nejpravděpodobnější je, že jsem to slyšela asi v domě.“ „V domě myslíš doma?“ „Neee, to vůbec. Rodiče nebyli nijak proti Židům, nedělali rozdíl mezi Čechy, Židy a tak. Myslela jsem tím, že jsem to zaslechla v tom domě kde jsme bydlely. Byl to takový blok, kde žilo samozřejmě víc lidí a jak to tak bývá u takovýchle velkých domů, lidi se mezi sebou znají a samozřejmě si povídají. Takže jsem tohle nejspíš slyšela když jsem šla nejspíš ze školy, nebo na nákup, nebo někam ven. Protože to bylo poměrně normální, že sousedi byly venku a povídali. A nebo jsem to možná slyšela i když jsem šla vyloženě po městě, po Plzni. I když kdo by vedl takovýchle řeči...maximálně tak lidi, který s postojem Němců vůči Židům souhlasili, protože snad každý normální člověk musel vědět, že tyhle řeči jsou nesmysly a že ubližovat jiným lidským bytostem je

prostě zvěrstvo. Takže myslím, že jsem to zaslechla od nějakých kolaborantů, nebo sympatizantů s nacisty. Ale zase bych nechtěla někomu křivdit...“

11) „A vybavuješ si nějaké konkrétní projevy antisemitismu?“

„Tak to ne, nikdy jsem se s nějakým diskriminováním nesetkala. Ve škole jsme byli poměrně semknutá třída, takže ve třídě jsme Židy neměli a my jsme mezi známými jako rodina žádné Židy neměli. A v době kdy začala válka jít do tuhého, tak jsem nikam moc nechodila, ze začátku mě drželi doma rodiče, protože se o mě samozřejmě báli a později jsem zůstávala doma dobrovolně, protože jsem o sebe taky měla strach a nechtěla jsem, aby se mi něco stalo než se Karel [pozn. můj dědeček] vrátí domů. A protože jsem nikam nechodila, tak jsem ani to násilí a odstrkování Židů neviděla. A i kdybych ho náhodou třeba zahlídla, co bych mohla dělat? Nebo spíš, co by kdokoliv mohl dělat... kdyby se někdo vzbouřil, nebo ohradil, tak by to zavánělo tím, že vás Němci taky zavřou, v lepším případě...v horším, že vás zastřelí. Takže tohle byla taková doba, kdy se každý staral hlavně sám o sebe a svojí rodinu.“[při posledním vysvětlování mluví velice rychle, jako by sebe a ostatní obhajovala]

12) „Takže bys mi asi nemohla ani říct, jak na tebe ty projevy antisemitismu působily?“

„No, vzhledem k tomu, že jsem nějaké konkrétní ubližování neviděla, tak to ani nešlo... ale ty řeči, co jsem občas zaslechla, to jsem si občas jen řekla, že nechápu proč to lidi řešili. Vždyť je přece jedno, jaké zaměstnání kdo má,ne? Ale nijak víc jsem to neřešila, tohle asi bylo jediný, co mi přišlo zvláštní a nepochopitelný. Podle mě to bylo jedno jako co člověk pracuje, důležitý přece je, že pracuje vůbec a není to jen nějaký příživník, nebo bezdomovec...“

13) „A nakonec by mě zajímalo, jestli jsi se během svého pozdějšího života setkala s nějakou literaturou, nebo jiným materiálem, který by se věnoval rasové, nebo antisemitské propagandě?“

„Ne, tak to vůbec. Moje hobby to nebylo, ale to asi nikoho kdo v té době žil, navíc jsem měla hodně povinností, s rodinou, v práci a tak, takže ve volném čase jsem si chtěla hlavně odpočinout a když už jsem něco četla, tak spíš nějakou beletrii, nebo tak. A navíc štourat se v minulosti, ještě tak ošklivý...proč bych to dělala?“

1) „Nejdřív by mě zajímalo jestli Vaše rodina vlastnila radio?“

„Ano, vlastnili jsme ho. Vzhledem k tomu, že to byl jediný prostředek vzdělávání i zábavy, tak ho měli asi skoro všichni. Noviny sice taky poskytovaly informace, ale to rádio bylo přece jenom takový víc interaktivní, bylo tam od všeho trochu.“

2) „A jak často jste doma poslouchali rádio?“

„Poměrně často. Každý jsme tam měli nějaký pořad který se nám líbil, navíc to byl takový způsob, jak být spolu. Dneska se rodiny sejdou třeba u televize, tenkrát my sedávali u rádia a poslouchali ho společně.“

3) „Takže jste trávili u poslechu rádia čas společně jako rodina?“

„Jojo. Jak říkám, kromě povídání si s rodiči a nějakých aktivit, které jsme dělali společně tohle byl způsob jak trávit čas pohromadě když jsme byli doma. Když jsem byla menší, tak to jsme ještě s rodiči něco podnikali, ale pak, když už byla válka a my byli okupovaný Německem, tak to nešlo dělat skoro nic, pokud jste nebyli extra hazardéři, takže lidi se drželi hlavně doma a to rádio byla vlastně kromě knížek jediná možnost nějaké zábavy.“

4) „Měla jste vy a Vaše rodiče nějaký oblíbený pořad?“

„Já měla hodně ráda hudební pořady, hlavně to co bylo v té době moderní, protože jsem ráda tancovala, ale nebyla možnost si někde zatancovat, teda později...když už nás okupovali. Takže jsem si doma tak trochu hopsala u toho rádia. Vážná hudba mi moc neřikala, takže to jsem neposlouchala. Ale ta se líbila mamince, takže když v rádiu vysílaly nějaký záznam opery, nebo i jiných vážných děl, tak si k tomu sedla, občas i zavřela oči a bylo vidět jak si to užívá. Když jsem byla menší, tak mě bavilo jí u toho pozorovat, pak když jsem byla trochu větší, tak jsem spíš než pozorování maminky vnímala tu hudbu, která se mi moc nelíbila [začne se trochu smát] To víte, asi se mnou šila puberta. A otec ten měl rád zprávy, ne že by je hlтал, ale jako správný živitel rodiny chtěl a nejspíš i cítil potřebu být informovaný.“

5) „A poslouchali jste zprávy vysílané v rozhlase?“

„Jak jsem říkala, zprávy poslouchal otec. Maminka měla hodně práce s šitím a taky bývala dřív dost společenská, do toho se navíc starala o chod rodiny, takže myslím že na to moc času neměla a hlavně jí to ani nějak zásadně nezajímalo. Víte, tenkrát to bylo trochu jinak, ženy se moc nezajímaly o veřejný dění, nebylo to moc zvykem, naše maminky a vlastně i my jsme byly vychovávány v tom, že naši doménou je a bude domácnost a ty rádobý závažnější věci máme nechat na starosti mužům. A otec zprávy poslouchal, poslouchal je jak před válkou, tak potom i během okupace. Myslím, že to nebylo kvůli tomu, že by věřil tomu co nám Němci chtěli namluvit, ale chtěl být v obraze, vědět co se děje, aby se podle toho případně zachoval a zajistil, že my jako rodina budeme v pořádku.“

6) „Myslíte si, že se nějakým způsobem změnilo vysílání v rozhlase po okupaci Československa Německem?“

„Stoprocentně, to je přece jasné, že jo. Nemůžete okupovat zemi a nechat prostředky, které představují přísun informací směrem k lidem bez dozoru, nebo spíš beze změny, bez zásahu.“

7) „A mohla byste mi říct třeba nějaké konkrétní způsoby jak se to změnilo?“

„Tak prvotní byl samozřejmě zákaz poslechu cizích rozhlasových stanic, tím myslím zahraniční, třeba britský, americký a tak, protože tam samozřejmě hrozilo největší nebezpečí, že by se lidi dostali k pravdivým informacím. Druhou věcí byla samozřejmě výměna zaměstnanců, museli být odstraněni všichni nepohodlní, kteří

nebyli ochotni pracovat v zájmu říše. A pak na jejich místa dosadili Němci svoje lidi a tomu samozřejmě odpovídalo i to zpravodajství. I přesto si ale pamatuju, že ho tatínek sem tam poslouchal. Už po Mnichovu byl dost rozčarovaným a po vzniku protektorátu to myslím s politikou vzdal, ale přece jenom potřeboval vědět co se děje. Třeba si pamatuju, že po atentátu na Hendricha se o tom všude psalo, jako v novinách, a taky se o tom mluvilo v rozhlase. Pořád dokola běžely zprávy, který informovaly o tom, jak viníci za tenhle hrůzný čin zaplatí, jak se popravují viníci a jak všichni kdo by s tímhle činem souhlasili, budou taky potrestaní. Vim, že otec u toho seděl, nic neříkal, jen občas zakroutil hlavou, protože tohle bylo snad to nejhorší období, plný strachu. Byla to hrůza, všude jako by kolem obcházela smrt... Celá válka byla hrozná, to samozřejmě jo, ale zrovna to co následovalo po Hendrichovi, to bylo příšerný. To sem teda vnímala, tu stísněnost, otec mi jasně řekl ať o tom vůbec nemluví, a že kdyby se o tom snažil mluvit někdo se mnou, tak mam mlčet a nejlíp jít pryč. A to vám pak přece jenom začne vrtat hlavou. V té době už sem samozřejmě věděla o co jde, takže jsem ho poslechla, věděla jsem že to myslí dobře a že má pravdu. Mluvit o tom, by vás mohlo stát krk.“

8) „A pamatujete si, že by se v době protektorátu vysílaly nějaké rasově štvavé, nebo antisemitské pořady?“

„Určitě se vysílaly. U nás doma se neposlouchaly. Jak říkám, i ty zprávy táta poslouchal vlastně z nutnosti a ne z jiných důvodů, takže víc než bylo nezbytný se tomu nevěnoval. A navíc to byl inteligentní chlap, takže tyhle sprostárny by neposlouchal vůbec a ani by nedovolil, aby se doma poslouchali. Je jasný, že se takovýchle pořady vysílaly. Němci se snažili ostatní vmanipulovat do nenávisti vůči Židům, kdyby se jim to povedlo, tak by pak to jejich odsunování do koncentráků bylo přece snazší a nemuselo být tak tajný.“

9) „Takže byste mi je asi nemohla nijak přiblížit,že?“

„Vzhledem k tomu, že se u nás neposlouchali tak nemohla. Ale sama si dovedete představit co v nich tak mohlo bejt... samý nesmysly, samý štvavý pomluvy, který měli Židy očernit.“

10) „A vybavujete si některé obrazy, které byly o Židech během protektorátu předkládány, nebo co se o nich často tvrdilo?“

„Popravdě řečeno, ani ne. Jak sme se už bavily dřív, tak u nás v ulici žilo pár židovských rodin, který sem sice neznala, teda osobně, ale věděla jsem že jsou to Židi. A jak sem taky už říkala, přišli mi trochu jiný, vlastně nevím čím přesně, jestli oblečením, nebo celkovým dojmem, takže když se o Židech něco tvrdilo, tak to stoprocentně poukazovalo na jejich odlišnost, kterou myslím, že vnímalo víc lidí. Ale konkrétně žádný nevím, to se omlouvam, jak říkám, rodiče se mě snažili od těchto věcí držet stranou.“

11) „A vybavila byste si nějaké konkrétní projevy antisemitismu?“

„Jak sem vídala ty židovský rodiny tak v nějaký fázi byly donuceny nosit ty Davidovy hvězdy, aby bylo jasně patrný, že jsou jiný. To mi samo o sobě přijde docela strašný. Vlastně máte přímo na oblečení jasně řečeno, že jste jiný a ne zrovna v dobrým duchu, že jo. A pak taky z cest po Plzni si pamatuju, že obchody, který patřily Židům byly označený taky tou hvězdou, nebo tam bylo německy napsáno, že u Židů nakupovat nemáme. To je taky příšerný, protože tímhle jim Němci vlastně brali jedinou možnost obživy té rodiny. Protože když byl takovýchle obchod, tak v něm většinou pracovali jako celá rodina a najednou někdo zakáže zákazníkům k vám chodit...z čeho pak ty lidi měli žít. Jenže lidi to většinou poslechli, protože přece jenom měli taky strach sami o sebe a kdyby vás někdo udal, že nakupujete u Židů, tak by z toho bylo haló, že jste židomilec a já nevím co

ještě a to samozřejmě nikdo nechtěl...všichni se báli. No...prostě strašná doba, hnusná, že to tak musím říct..." [kroutí hlavou, vypadá znechuceně a jakoby do dneška nechápala, jak se to mohlo stát]

12) „A jak na vás působily tyhle projevy?“

„Jak už jsem řekla, bylo to příšerný, u té hvězdy jsem nad tím ze začátku trochu dumala, ale pak jsem to prostě vypustila. Je to asi hloupý to takhle říct, já vím, ale nemůžete se divit, každý se držel doma, vlastní rodiny, měl starost aby vůbec nějak v klidu přežil a projevovat nějaký extra zájem...to se moc nenosilo. A pak když Židi najednou nebyli...no myslím, že už jsem to jednou říkala, ať to zní sebe víc hloupě, nebo sobecky, ale byla jsem mladá holka...[z mého úhlu pohledu se jasně obhajuje a zároveň omlouvá] a sejde z očí, sejde z mysli..."

13) „A nakonec by mě zajímalo, jestli jste se během svého pozdějšího života setkala s nějakou literaturou, nebo materiálem, který by se věnoval tématu rasové nebo antisemitské propagandy Německa?“

„Ne, vůbec. Brzy jsem se vdala a měla syna a na tuhle dobu jsem se snažila zapomenout, asi jako většina lidí. Samozřejmě, že jsem během těch let něco zaslechla, ale cíleně jsem se po něčem nepídila.“

1) „Vlastnila Vaše rodina rádio?“

„Jojo, to víte že jo. Táta i když byl jenom...dneska bysme asi řekli obyčejným dělník, tak byl rád v obraze. Četl noviny, zajímal se o to co se děje, takže jo, rádio jsme měli, protože kromě novin, kde jinde ste se mohla dozvědět co se u nás děje? To víte, dneska máme televizi na kterou všichni čučí (smích), ale tenkrát nebylo jak jinak se k nějakým informacím dostat.“

2) „Jak často jste doma poslouchali rádio?“

„No jak sem říkala, protože byl tatínek rád v obraze, tak vždycky když měl volnou chvíli tak ho zapnul, a to už bylo jedno jestli šly zrovna nějaký zprávy, nebo hrály nějakou muziku. Zase jako s tou televizí, dneska je taky hodně zapnutá, aby něco brblalo, že jo...no a u nás doma to taky dost často takhle bylo. Teda jako... když byly nějaký zprávy, tak to tatínek poslouchal hodně, teda jako myslim pečlivě, ale bylo puštěný, i když hrála nějaká muzika. To víte, taky se asi chtěl po práci odreagovat, takže mu nevadilo poslouchat i něco jiného než jenom ty důležitý zprávy.“

3) „Trávili jste u poslechu rádia čas pohromadě jako rodina?“

„(pousmála se)... ale jo, teda já jenom občas, protože přece jenom sme měli do školy hodně úkolů, ale občas sem si taky s rodiči něco poslechla. Tatínek s maminkou poslouchali víc, nejvíc teda tatínek jak už sem Vám říkala, maminka se o politiku moc nezajímala, takže ani ty zprávy jí moc nezajímaly, ale nějakou tu pěknou muziku si ráda poslechla, občas když třeba něco šila, tak si k tomu pustila to rádio a když se jí to líbilo tak si pobrukovala tu melodii...a jinak, no občas sme si v neděli pustili rádio když jsme byli všichni doma a třeba jsme odpočívali po obědě, ale přes týden na to nebyl asi moc čas, já byla ve škole, tatínek v práci, ale zase nemůžu říct, že by to nebylo nikdy. To máte zase jako s tou televizí, teda že to s ní pořád srovnávám...taky sme si dřív s mužem a synem sedli k televizi a koukali na ní všichni, teda samozřejmě když byl syn ještě malý, no...a asi tak to bylo u nás s tím rádiem.“

4) „Měla jste nějaký oblíbený pořad? A co Vaši rodiče, měli ti nějaký oblíbený pořad?“

„(delší odmlka) „No já Vám ani nevím...já asi úplně ne. Zprávy a politika mě nezajímaly, to víte, bylo mi 16 a navíc holka, takže to nebylo nic pro mě (úsměv). Když už, tak třeba nějaký ten hudební program, když byl třeba nějaký hudební blok, tak to jsem si s nima i zazpívala, nebo u toho jen tak tancovala po pokoji, ale že bych něco vyloženě poslouchala...to asi ne. Jak říkám, mladá holka, mě stačilo aby to mělo hezkou melodii(opět smích-je poznat, že se směje nad tím, jaká byla v mládí). A rodiče... no tatínek ty zprávy že jo, a maminka asi ne. Myslím, že v tomhle jsem asi byla po ní, taky neměla vyloženě něco co by musela nebo chtěla poslouchat, stačila jí taky nějaká písnička, aby jí šla práce líp od ruky. Občas ani ty zprávy s tatínkem neposlouchala. Teda někdy s ním u toho seděla, ale myslím, že to poslouchala tak na půl ucha, jestli víte jak to myslím.“

5) „Ono už to tady vlastně padlo, ale ještě se zeptám- poslouchali jste zprávy vysílané v rozhlase?“

„Jak sem říkala, tatínek ano, my s maminkou moc ne. To víte, doba byla tenkrát jiná, ženská měla spíš na starost tu domácnost a tak, a o politiku a to vlastně dění okolo toho se jí moc netýkalo. A u nás doma to takhle bylo. Takže maminka měla svoji práce dost a mě v mých letech to tenkrát nezajímalo...“

6) „Myslíte, že se nějakým způsobem změnilo vysílání po okupaci Československa Německem?“

„Ježiš...(je vidět, že se zamýšlí) no to popravdě nevím přesně. My už sme se o tom trochu bavili dřív, že jo(narážka na náš rozhovor v rámci bakalářského výzkumu), že můj tatínek byl z celý ty situace hrozně rozlobenej, teda možná až zhnusenej, měl už z Mnichova docela podlomenou důvěru v politiky a protektorát to pak už jenom umocnil, teda jestli mi rozumíte. Ze začátku vim, že poslouchal zprávy, protože chtěl vědět co s náma, nejenom jako s naší rodinou, jako s celým národem...ale pak myslim, že už ho žádný zprávy moc nezajímaly, to už sme spíš poslouchali jenom nějakou tu muziku, když ji hrály. Když se nad tím dneska zamyslim, tak myslim, že si nechtěl kazit náladu, jako rozčilovat se a zároveň asi těm zprávám už ani nevěřil, když vycházely jakože od Němců.“

7) „Moje další otázka s tím souvisí, pokud se to vysílání nějak změnilo, mohla byste mi říct jak?“

„Jo, chápu...no jak povídám, ze začátku sme to ještě občas poslouchali, ale pak už moc ne, právě proto, že se to asi nejspíš změnilo. Jako že to ovládali Němci, tak přece jenom, ovládali celou naši zemi, tak samozřejmě ovládali i ten rozhlas, že jo. A to, že už tatínek ty zprávy moc neposlouchal bylo nejspíš důkazem toho, že to byla spíš nějaká snaha o manipulaci...teda myslim, jako nás Čechů. Že do nás v tom rádiu cpali jenom to, co chtěli, abychom slyšeli, že to nebyly nějaký pravdivý informace. No a zahraniční rozhlas, to nešlo, že jo...“

„Proč to nešlo?“

„No možná by to šlo, ale bylo to docela nebezpečný, že jo. Navíc v týhle době se nedalo nikomu moc věřit, protože ste nemohl přesně vědět, jestli někdo nedonáší. A přece jenom tatínek moc dobře věděl, že má rodinu a že se o nás musí starat, takže nebyl nějaký hazardér, aby poslouchal zahraniční rozhlas. Asi by ho to i zajímalo, ale přece jenom...kdyby vás, jak se lidově říká, vyhmátli, tak by z toho byly hrozný problémy. Takže zbývalo jenom poslouchat normálně, český rozhlas a ten tak úplně český taky už nebyl, že jo...“(ironicky se ušklíbla v narážce na okupaci Německem)“A pak nám to rádio zakázali poslouchat úplně, to mi to pak tatínek vysvětlil trochu víc,protože přece jenom sem nebyla hloupá, že jo a něčeho sem si taky všimla.“

8) „A zajímalo by mě, jestli si pamatujete, že by se vysílaly nějaké rasově štvavé, nebo antisemitské pořady během období protektorátu?“

„No, to se přiznám že nevím...(zamýšlí se) na tohle Vám asi neodpovim. Možná kdyby tatínek poslouchal to rádio víc, tak bych o něčem možná věděla, ale takhle...to víte, v týhle době se většinou každý staral hlavně o sebe a svojí rodinu a co se dělo s někým jiným, například s Židama...to šlo trochu stranou. Na nějaký vyptávání jsem byla mladá, to se stejně tenkrát moc nedělalo. A protože tatínek se mnou o ničem takovým nemluvil, tak sem se to vlastně ani neměla jak moc dozvědět. Když už jsme doma něco poslouchali během okupace tak jenom nějaký hudební pořady a nebo sem tam nějakou divadelní hru, teda jako hranou v rozhlase, takže spíš jenom takový věci na odreagování a odpočnutí, nic závažného. A popravdě si myslim, že tatínek by ani žádný takovýhle pořady o jakých mluvíte ani sám neposlouchal a asi by ani nepřipustil, abych je slyšela já. Jednak se mě toho snažil ušetřit co to jenom šlo, teda jako toho okupačního stavu a pak taky asi nechtěl, abych se o tom s někým případně vybavovala. Takže tady opravdu nevím...“

9) „A vybavujete si třeba některé obrazy, které byly o Židech během protektorátu často předkládány, případně co se o nich v této době tvrdilo?“

„Co se o Židech tvrdilo...? No nevím, vím že museli nosit tu hvězdu, že jo, ale to ví snad asi každý, ale jinak si nejsem moc jistá. Asi to bude zase trochu souviset s tím, že sem byla mladá holka, takže sem byla většinou buď ve škole, nebo doma, občas s nějakou kamarádkou a moc sem nikam nechodila. A když nás Němci začali okupovat tak mě už rodiče nechtěli pouštět skoro nikam, takže když se to tak vezme, tak ani sem neměla moc možnost se o nich něco dozvědět, nebo něco slyšet. Jako asi sem zaslechla takový ty klasický věci že jo... jako že Židi jsou na peníze a tak...“

10) „Aha, a pamatujete si třeba kde jste tyhle věci slyšela, nebo viděla?“

„No nevím přesně, nejspíš asi na ulici, třeba když sem šla ze školy, nebo tak. Nenapadá mě kde jinde, protože noviny sem nečetla, natož pak nějaký ty, který se nám snažili vnutit Němci, a jak říkám, z rádia to taky být nemohlo. Takže proto mě napadá jenom, že někde cestou ze školy, nebo do školy. Ale jestli toho bylo víc, většina toho co sem slyšela byla jenom to, že Židi chtějí peníze, že jim o nic jiného nejde. Navíc rodiče nebyli žádný rasisti, nebo, že by měli něco proti Židům, takže sem rozhodně nemohla slyšet nic takovýho od nich...“

11) „Vybavujete si některé konkrétní projevy antisemitismu?“

„Myslíte kromě toho, že je odváželi do ghatt? No, jak sem říkala, museli nosit ty hvězdy, že jo. To bylo asi takový nejvíc viditelný. Kromě toho...(hodně přemýšlí) si taky uvědomuju, že na některých obchodech byly nakreslený hvězdy, nebo nějaký nápisy, jako že ten obchod asi patří Židovi, to proto aby tam lidi nenakupovali. Nic jinýho si asi nepamatuju, nevím že bych s něčím jiným přišla do styku. Jako o těch hvězdách vím, protože jak sem říkala, u nás v ulici pár židovských rodin žilo, ale stejně sme s nima moc v kontaktu nebyli, takže proto o ničem jiným nevím.“

12) „A jak na Vás tyto prezentované obrazy působily?“

„No...já ani nevím jestli sem se nad tím nějak moc zamýšlela. Možná poprvý když sem to viděla, tak mě to nejspíš překvapilo, protože přece jenom je to zvláštní, když vidíte někoho a on má na oblečení jakoby označení. Tím se vlastně říká, že je jiný, že se v něčem liší, teda alespoň od Vás, ale že bych to nějak víc řešila, to asi ne... A co se týče těch nápisů na obchodech?... (kratší pauza) U nás většinu nákupů obstarávala maminka a pak už ani stejně moc věcí nebylo, takže to pak bylo jednoduchý nakupování... takže ani v tomhle případě sem to nějak víc neřešila. Taky co byste chtěla, mladá holka, v 16, 17 letech, to vás tyhle vážný věci moc nezajímají, zvlášť ještě, když se spousta věcí tajila...“

13) „A nakonec bych se ještě chtěla zeptat, jestli jste během svého pozdějšího života po válce přišla do styku s literaturou, nebo nějakým jiným materiálem, který by se týkal německé rasové, nebo antisemitské propagandy?“

„Myslím že ne, teda ne tak, že bych se o to nějak víc zajímala. Měla jsem svých starostí dost, rodina a tak. To víte, že jsem během těch let viděla nějaký dokument v televizi, ale ne že bych to vyhledávala. Navíc, tohle zrovna není období na který by člověk extra rád vzpomínal, ano, bylo to moje mládí, ale přece jenom tak okupace nebyla nic příjemného, takže proč si to dobrovolně připomínat tím, že bych o tom četla, nebo to nějak studovala, jestli mi rozumíte...“

Informátor D – 2. 9. 2011

1) „Nejprve bych se chtěla zeptat, jestli Vaše rodina vlastnila rádio?“
„To víte že jo. To měli skoro všechny rodiny. Nejen že to byla skoro nutnost, když jste chtěli mít informace z první ruky a taky to byla přece jenom ještě pořád móda.“

2) „Jak často jste ho doma poslouchali?“
„Ale joo, docela jo. Teda když byl nějaký volný čas. Otec trávil spoustu času na šachtě, takže toho času neměl moc, stejně jako matka, ta se buď starala o nás chlapy a nebo pak začala taky dělat na šachtě jako otec, ona teda v kuchyni, ale stejně, taky toho měla hodně. A já byl buď ve škole, nebo sem někde pobíhal s klukama a nebo sem teda pomáhal doma, takže jsem taky nevysedával doma na gauči, ale v rámci možností, když byla volná chvíle tak myslím, že každý z nás si něco pustil. Třeba aby utekla dlouhá chvíle, nebo když jsme si chtěli poslechnout zprávy a tak.“

3) „A trávili jste u poslechu rádia čas pohromadě jako rodina?“
„To teda moc ne. Jak sem říkal, rodiče toho měli dost a my s bratrem taky, škola, nějaké domácí povinnosti a tak. To bylo spíš jenom výjimečně když jsme u toho seděli nějak dohromady, možná spíš náhoda. Navíc když jsme trávili čas společně tak jsme si spíš povídali, co se stalo, třeba ve škole, nebo co se děje jen tak, po vesnici. Ale zase je fakt, že tohle se trochu změnilo pak s protektorátem.“ „Jak to myslíte“ „No jako že pak sme u toho rádia fakt občas seděli všichni, abychom věděli co se děje, co můžeme čekat, jak se případně zachovat a tak. Ale předtím moc ne, ono asi dokud je v zemi i v rodině klid, tak si člověk tak nějak jede po svém, že jo...máte svoje povinnosti a vůbec vás nenapadne, že by se něco mělo změnit. A pak přijde nějaká takováhle událost a najednou si uvědomíte jak je ten čas s rodinou a vlastně ta rodina sama důležitá...to si toho pak začnete víc považovat. Navíc my jsme na matku byli doma tři chlapi, že jo a chlapi na to povídání a trávení času pohromadě přece jenom zas tak moc nejsou...“

4) „Měl jste vy nebo Vaše rodiče nějaký oblíbený pořad?“
„Já ne, mě to bylo jedno. Když to bylo jenom trochu možný, tak sem radši neval venku s klukama a když už tak jsem si třeba taky poslechnul nějaké zprávy. To bylo teda hlavně proto, že jak ten Zbůch patřil už pod Sudety a já potřeboval vědět jestli se situace nějak vyvíjí, protože dojíždět do Plzně bylo už tak složitý, takže sem potřeboval vědět na co se případně připravit. A rodiče...to nevím, otec taky ty zprávy a maminka to nevím vůbec. Víím, že o politiku se nějak extra nezajímala, takže jestli si něco poslechla, tak spíš něco volnějšiho, teda nenáročnějšího. Třeba nějaké povídání, nebo záznam hry, divadelní, ale ruku do ohně bych za to nedal.“

5) „Vy už jste to tedy načal, ale ještě jednou se zeptám, poslouchali jste zprávy vysílané v rozhlase?“
„Jojo, jak říkám, poslouchali. A všichni v podstatě z praktických důvodů. Hlavně kvůli tomu cestování do Plzně, který už takhle nebylo nejjednodušší. A pak taky sme chtěli bejt informovaný o tom co se děje obecně. Přece jenom nějaký zprávy byly lepší než žádný.“

6) „Myslíte, že se nějakým způsobem změnilo vysílání po okupaci Československa Německem?“
„Jasný, že jo. Třeba na tom zpravodajství to bylo vidět, teda spíš slyšet nejvíc. S tím jak zakázali politický strany tak už nebylo o čem v podstatě referovat a pořád se jenom dokola vysílalo to, co chtěli Němci abychom slyšeli, čímž se nám v podstatě snažili vymýt mozky, že jo. Nebo ne vymýt, to je asi blbý slovo, ale spíš se nám

snázili vnutit svojí realitu a pohled na situaci. Informace ze zahraničí by ukázali pravdivou situaci a to samozřejmě Němčouři nemohli připustit, takže bylo okamžitě zakázáno poslouchat zahraniční stanice. Ale byli samozřejmě lidi, který na ty zázaky nedbali a poslouchali ho. Ovšem to pak docela dost riskovali, protože tím ohrožovali nejen sebe, ale i svoje rodiny. My jsme to teda nedělali, ale to víte, že takový lidi byli. A ty zprávy který se začaly vysílat po okupaci, tak byly samozřejmě jenom o Německu, jak se mu daří ve válce, jak všichni musíme pracovat pro velkoněmeckou říši, že se v ní budeme mít dobře. To ale byly samozřejmě nesmysly, protože Němci nás jenom využívali jako levnou pracovní sílu do podniků. A hlavně Plzeň a okolí byly plný významných podniků, který Němci využívali, pak i pro zbrojení. Ale myslím, že lidi byli docela rozumný a že spouště z nich došlo, že ty zprávy jsou naprosto zkreslený. Ale něco ste poslouchat musela, protože to nešlo zůstat úplně bez informací.“

7) „Vy už jste mi vlastně odpověděl, ale nenapadlo by Vás ještě jak dál se změnilo vysílání po okupaci, tedy kromě zpráv?“

„Hmmm...já si to uvědomoval hlavně na tom zpravodajství, tam to bylo asi nejmarkantnější. Třeba během heydrichiády, to bylo všechno strašně napnutý, že jo, takže nejenže všude visely letáky se jménama popravených, ale neustále se o tom mluvilo i v rozhlase, odsuzovali to a vlastně i obviňovali ty atentátníky za to, že teď budeme jako víc trpět. To bylo pochopitelný, protože většina lidí s tím podle mě vnitřně souhlasila, tak bylo potřeba je očernit, protože tím se v lidech mohlo probudit národní vědomí. Ale na jinejch pořadech si to moc neuvědomuju. Když sem byl na akademii tak jsem měl dost svých povinností, jednak dostat se do školy a ze školy a pak taky splnit všechny povinnosti, školní i domácí, takže na moc jiných věcí jsem čas neměl. A jak sem říkal, nějaký zábavný pořady mě teda zas tak moc nezajímaly.“

8) „Pamatujete si, že by se vysílaly nějaké antisemitské, nebo rasově štvavé pořady?“

„To nevím, můžu jenom odhadovat, ale protože ve zprávách se mluvilo hlavně o politický a válečný situaci. A ničemu jinému se přiznam, že sem zas tak moc nevěnoval pozornost. Navíc, bylo mi přece jenom 18, byl jsem o trochu starší než moji spolužáci, takže myslím, že sem si některý věci uvědomoval víc a nechtěl sem se v tom nijak moc šfouřit, ono to totiž taky mohlo bejt nebezpečný. Stačilo se o tom bavit s někým kdo kolaboval a hned z toho mohl bejt obrovským problém.“

9) „Takže byste mi je tedy nemohl přiblížit...?“

„No, to nemohl. To víte že bych mohl tipovat a domýšlet si, ale to určitě není ten nejlepší způsob jak o tom něco zjistit.“

10) „A vybavil byste si nějaké antisemitské obrazy, které byly o Židech často prezentovány?“

„Obrazy? Myslíte jako nějaké pomluvy?“ „Ano, jestli o nich něco kolovalo.“ „Aha, no v Plzni nevím, tam já sem trávil jenom ten školní den a pak sem většinou jel domů. Zbůch je malej, ale je fakt, že pár Židů tam žilo. Ale že by si o nich lidi něco povídali...? No možný to je, ale se mnou o tom nikdo moc nemluvil. Ono je to nejspíš dobře, protože kdo ví jak by to dopadlo. Ale s mladým klukem se o tom nikdo nechtěl bavit. Všichni ovšem známe takový ty klasický řeči.“ „A mohl byste mi říct, jaké řeči máte na mysli?“ „No, třeba to, že nemají vlastní zemi a proto se takhle rozlezli do zemí jiných národů, takže to vyhánění bylo vlastně jen brání si toho co nám patří, teda spíš Němcům. Takže Židi byli vlastně takový jako kočovníci. Ale jinak moc ne. Akorát si teda ještě pamatuju na toho řezníka u nás ve Zbůchu, to byl taky Žid a že toho neměli lidi moc rádi. Ale ne proto, že by to byl Žid, nebo proto že to byl řezník, ale proto, že to byl německej Žid. To si myslím, že byl ten hlavní

rozdíl, že lidi, tedy myslím Češi, dělali rozdíl mezi českýma Židama a německýma. Ty německý brali špatně, v podstatě možná jako Němce, kdežto český Židi nevadili.“

11) „A víte, kde jste tyto věci zaslechl?“

„No o tom řezníkovi to bylo ve vesnici, to je jasný, ale o ničem jiným sem moc neslyšel. A o tomhle sem se vlastně taky dozvěděl jenom z doslechu, protože přece jenom Zbůch není zas tak velkej, aby se tam tahle šuškanda neroznesla.“

12) „A vybavil byste si některé konkrétní projevy antisemitismu?“

„ Tak první co snad musí všechny napadnout jsou ty hvězdy na oblečení. S těma sem se setkal v Plzni. Při cestě po městě si prostě nešlo nevšimnout, že se někomu na hrudi na oblečení vyjímá velká žlutá hvězda. Ale opět, prostě se o tom nemluvalo, aspoň ne v těch kruzích, kde jsem se pohyboval já. A samozřejmě největší projev antisemitismu byl snad ten jejich odvoz do koncentráků. Nejdřív mizeli tak potichu, že jo, ale jedna ta naše učitelka ze školy, z akademie myslim, měla manžela Žida a ten byl taky odvezenej, do Osvětimi. A ten Žid řezník co jsem o něm mluvil před chvílí, ten se totiž vrátil z koncentráku, asi jako jeden z mála...“

13) „Jak na Vás působily tyto projevy?“

„No jak by asi mohly. To víte, že je to nepříjemný, bylo to dost stísněný a hlavně celej ten režim byl zvrácenej. Protože Němci jednali s Židama jako se zvířatama, vlastně možná ještě hůř, jako by byli jenom nějaký odpad. A i když se o všech těchle věcech nevědělo, myslim, že každý aspoň trochu tušil, že se všichni Židi nesebrali a neodjeli do Izraele nebo Ameriky jak se nám snažili namluvit. Takže ty pocity byly samozřejmě pochmurný, ale snažil sem se na to moc nemyslet. Dost na tom v čem sme museli žít, ještě zkoumat tyhle hrůzy...“

14) „A nakonec bych se zeptala jestli ste se během svého pozdějšího života nesetkal s nějakou literaturou, nebo materiálem, který by se věnoval německé rasové nebo antisemitské propagandě?“

„Ne cíleně. Na vysoké škole sme se o tom něco dozvěděli, ale to už zase bylo zkreslený tím, co chtěli Rusové. A pak taky v televizi se tomu samozřejmě věnovali, dřív teda, teď už myslim že zas tak moc ne, ale jeden z reportérů co pracoval na Nově myslim se válce hodně věnoval. Hledal ty nacistický zločince, kterejm se podařilo utéct, ale taky se věnoval Goebbelsovi a Baarové. Takže takovýhle věci jsem samozřejmě viděl, ale jinak jsem sám po ničem důkladněji nepátral.“

Informátor E – 3. 9. 2011

1) Nejdřív bych se chtěla zeptat, jestli Vaše rodina vlastnila rádio?“

„Ze začátku jo, při tom jak byl tatínek docela aktivní a jak se zajímal o politiku, tak to pokládal za nezbytnost, aby měl dostatek informací o dění v republice a vývoji. Pak nám ho teda nacisti sebrali, snažili se odstránit ty nepohodlné osoby od všech informací, navíc se samozřejmě obávali toho, že tyhle lidi, jako byl třeba můj táta, by klidně poslouchali cizí rozhlas a to co by se mohli dozvědět, by pak třeba vyprávěli dál.“

2) „Jak často jste doma poslouchali rádio?“

„No dokud jsme ho měli tak docela často. Jak sem povídal, tatínek cítil potřebu být informovaný o situaci, navíc kromě zpráv z Čech ho taky zajímalo co se děje v Německu, protože od jisté doby už bylo jasné, že se Hitler dostane k moci a pak když u ní byl tak chtěl taky vědět co a jak dál, na co se můžeme případně připravit a tak. Ale potom, když otce zavřeli tak to už sme ho neměli...sice bysme si ho asi mohli jít poslechnout k nějakým známým, ale já i maminka jsme toho měli dost, já se musel starat o rodinu, maminka se starala o některý rodiny těch lidí, kteří byli v koncentráku a navíc nás taky víc hlídali...myslím nacisti, takže kdyby sme chodili poslouchat rozhlas ke známým, tak bysme tím ohrozili nejen sebe, ale i ty přátele. Takže abych ještě jednou odpověděl, dokud to šlo a dokud jsme mohli, tak ano, poslouchali.“

3) „Trávili jste u poslechu rádia čas společně jako rodina?“

„Ano. Táta nás všechny trochu vtáhnul do toho svého zájmu o politiku. Myslím, že jsme byli víc informovaný, než většina lidí, nebo spíš rodin jako celek. V té době nebylo úplně obvyklé, aby se ženy nějak extra zajímaly o politickou situaci, ale naše maminka byla ráda v obraze. Stejně jako tatínek, nebo spíš asi díky němu taky chtěla vědět co bude a pak se začala dál angažovat. Ne v nějakých politických sdruženích, ani teda nechodila s tatínkem na nějaký politický schůze, ale věnovala se přece jenom těm ženštějším stránkám. Myslím tím třeba ta její péče o ty rodiny...to bylo docela hrdinský, když se nad tím zamyslíte, protože v době kdy se Vám většina lidí stará hlavně sama o sebe, tak ona pečovala, nebo se alespoň snažila pečovat i o jiné. Ale to jsem zase trochu odbočil, že jo...ale to víte, tím jak byl tatínek takhle trochu exponovanější, tak to s tím rádiem u nás nebylo tak jednoduchý. Ale jo, budu se zase opakovat, dokud jsme ho měli, tak jsme ho většinou poslouchali společně a pak se o tom třeba bavili.“

4) „Měl jste vy nějaký oblíbený pořad? A co vaši rodiče, ti měli nějaký oblíbený pořad?“

„Neřekl bych přímo oblíbený, ale jak víte, tak díky tatínkovi jsme byli docela informovaný, nebo jsme se o to alespoň snažili, takže nejvíc nás samozřejmě zajímalo zpravodajství všeho druhu. Je možné, že maminka poslouchala i něco jiného, když byla sama doma a měla trochu času. Ale to jen tak hádám, protože jsem s ní doma v té době nebyl, jen to tak předpokládám, protože taky asi nechtěla pořád poslouchat jenom zprávy, každý potřebujeme nějaký oddech. Ale přiznám se, že nevím co měl rád tatínek...to je zvláštní, že jo? [ptá se mě téměř omluvně, že pro mě nemá přesnou odpověď] A já, já jsem většinou poslouchal různé sportovní přenosy, to mě bavilo. Sám jsem byl celý život aktivní, pořád jsem dělal nějaké sporty, nejvíc tedy judo, ale bavilo mě všechno, takže přenosy fotbalových zápasů, nebo i jiných sportovních událostí, tak to se mi líbilo hodně. To víte, na dnešní poměry to nebylo nic moc, myslím ta kvalita a komentáře a tak, ale tenkrát to bylo ještě poměrně nové, takže jsme neměli žádné srovnání. Dneska když posloucháte

něco v rádiu, tak máte pocit jako byste tam byli...tak to tenkrát nebylo, ale i tak to bylo moc příjemný a pořád člověk cítil takovýto vzrušení z toho výsledku a tak.“

5) „Vlastně už o tom mluvíme, ale ještě se ujistím, poslouchali jste zprávy vysílané v rozhlasě?“

„Samozřejmě. Před válkou byl otec velmi aktivní, myslím tím politicky, což se mu teda pak nevyplatilo, ale to je něco jiného... Ale poslouchali jsme je, nejdřív kvůli informacím o politické situaci v republice. A pak, teda dokud jsme mohli, tak jsme zase chtěli vědět, co nás čeká, jak budou Němci postupovat, abychom věděli na co se připravit a případně jak. Myslím, že to ale dělala většina lidí. Kromě novin a případně drbů [trochu ironicky se pousměje], bylo rádio jediným způsobem, jak se něco dozvědět.“

6) „A myslíte si, že se nějakým způsobem změnilo vysílání po okupaci Československa Německem?“

„Ovšem že jo. A na těch zprávách to bylo samozřejmě vidět nejvíc. Jakýkoliv vlastenecký věci, projevy a tak zmizely, všechno převzali okamžitě Němci a program se tomu přizpůsobil. V každém pořadu, ať už byl jakýkoliv se neustále omílalo, jak je Německo velké, jak Němci vlastně žádnou válku nezavinili, ale může za to v podstatě každý okolo, že oni jsou mírumilovní a jen se brání. No samozřejmě že to byly nesmysly, ale změna tam nastala, díky tomu totálnímu ovládnutí celý země, že jo.“

7) „Myslíte, že byste si ještě vzpomněl na nějaké další příklady, kromě zpravodajství, jak se ta změna vysílání ještě projevila?“

„Hmm...vzhledem k tomu, že nejvíc nás zajímaly zprávy, tak na těch sem to vnímal nejvíc. Ale vliv měla ta okupace i na jiný programy, zmizely takový ty národní pořady, myslím český a nahrazený byly německýma. Ovšem já to neumím víc posoudit, protože pak když nám to rádio sebrali, tak už nemám přehled vůbec. Ale myslím, že celý rozhlas, teda ta vysílací skladba se změnila. To mi velí selský rozum. Ale taky sme pak už nebyli doma...takže ani nevím co se vysílalo.“

8) „A pamatujete si, že by se vysílaly nějaké rasově štvavé, nebo antisemitské pořady během období protektorátu?“

„To víte že jo, podle nich se samozřejmě taky dalo odtušit, kam tenhle problém povede...myslím ta, jak oni tomu tenkrát říkali, židovská otázka. Víím o tom, protože tatínek byl tak uvědomělý a navíc tím, že jsem pracoval u pana Kerpla, tak jim chtěl táta pomoci, nebo je varovat. Oni, jako židovská rodina už rádio mít nesměli, takže proto, aby i oni měli představu co se děje. Oni se sice podle toho nezařídili...ale o tom už jsme se bavili.“ [narážka na náš rozhovor u bakalářské práce; opět má slzavé oči]

9) „A mohl byste mi je nějak přiblížit?“

„Nějak rámcově bych asi mohl, ale já, ani rodiče jsme je neposlouchali nějak na pravidelný bázi, abyste si nemyslela... to bylo zase jenom pro informaci, pro celkový obraz. Já jsem slyšel maximálně tak dva, ono se mě totiž i táta snažil trochu od toho držet dál, ne úplně, ale přece jenom jsem byl ještě mladší, tak mě asi nechtěl úplně připravit o všechny iluze a asi ani o zbytky mládí. Ono se to hůř vysvětluje, dneska je všechno zaplaťpánbůh jednoduchý, ale tenkrát, ta doba byla strašně ošklivá a pro mladého člověka, jakým jsem byl i já, to bylo vystřízlivění...skok rovnýma nohama do dospělosti. A táta se mě alespoň částečně snažil ušetřit. Chtěl abych věděl, ale zase ne úplně všechno, protože bych tím přišel o úplně iluze. Ono to nakonec nebylo nic platný...nicméně, abych se vrátil, takže víím, že byly, ale

nějak dopodrobna jsem je nesledoval. Ale ty co jsem je slyšel byly plný těch všech nesmyslů, lží a pomluv, který o nich kolovaly.“

10) „Vybavujete si některé obrazy, které byly o Židech během protektorátu často předkládány, případně co se o nich v té době tvrdilo?“

„No co se o nich tvrdilo...že jsou to zloději, který jdou jenom po penězích nás poctivých lidí. To víte, tohle hodně zabíralo, protože každý byl velmi opatrný na svoje peníze, stejně jako dneska, nikdo si nechtěl nechat sáhnout na peníze. Ale já osobně si myslím, že to bylo zase jenom překroucení pravdy. Židi naopak byli dost schopný, oni se uměli otáčet a dobře hospodařit, já bych spíš řekl, že byly obchodně nadaný. A taky je pomlouvali, že jsou líný a nechtějí sáhnout na pořádnou práci, jenže to je taky hloupost, protože naopak oni byli hrozně pracovitý. Je pravda, že spousta z nich se mívala dobře, ale toho by nedosáhli tím, že by seděli doma a nic nedělali. Naopak, jejich obchody třeba měly otevřeno celý týden, takže sama vidíte, že to byla taky jenom pomluva.“

11) „A vzpomněl byste si, kde jste tyhle řeči slyšel?“

„Já o tom vím zprostředkovaně. Přes tátu, buď se nad tím rozčiloval doma, protože i jemu to přišlo nesmyslný a párkrát taky když jsem s tátou byl na jejich setkáních. „Na jakých setkáních myslíte?“ „No na setkáních s ostatníma sociálníma demokratama, oni to tam čas od času rozebírali, protože tušili, že jen u řeči se asi nezůstane. A to je asi to všechno, jinak o tom lidi moc nemluvili, to víte, každý se bál a rýpat se v takovémhle citlivém tématu, to nemuselo skončit vůbec dobře. A drby, ty šířili hlavně Němci a taky kolaboranti a s těma se nikdo z nás nestýkal.“

12) „Vybavil byste si nějaké konkrétní projevy antisemitismu?“

„Myslíte kromě toho vyhlazování? [trochu ironicky a zároveň si povzdechnul] Začalo to těma pomluvami o nich, to je takový nejsnazší způsob jak zasít nějaký semínko pochybnosti mezi lidma. A pak už se to nabalovalo, nesměli pracovat ve státních službách, pak jako doktoři, pak jim zabavili ty rádia, aby neměly vůbec ponětí o tom, co se děje, pak nesměli jezdit elektrikou, nakupovat normálně přes den jako ostatní lidi. To je strašný, když se to říká takhle nahlas, tak si uvědomujete, jak s nima nakládali, jako kdyby byly nějaký odpad, podlidi. A to jejich odsouvání nejdřív do ghetta a pak do těch koncentráků...[opět trochu slzí] to už byla jenom poslední kapka, jak je zbavit nejen života, ale i zbytků důstojnosti.“

13) „Jak na Vás tyhle projevy působily?“

„Jak by mohly? Pochopitelně, že příšerně. Víte teď nechci, aby to znělo nějak nelidsky, ale když víte, že všechny tyhle zvěrstva Němci prováděli i malým dětem, tak je to snad ještě horší...takže samozřejmě to bylo hrozně depresivní. Celá ta doba byla temná, depresivní a člověka hlavně napadlo, že když jsou Němci schopní udělat tohle Židům, nebo jakýmukoliv člověku, tak že by to pak jednou mohli udělat i nám, Čechům. Myslím, že tohle napadlo snad každého ať říká co chce. Ten strach byl obrovský a možná proto se spousta lidí tvářila jako že to nevidí a nic o tom neví. Ono je hrozně snadný předstírat, že se vlastně nic neděje, když o tom nemluvíte. Ale zaplaťpánbůh to nedělali všichni a díky nim ta válka dopadla jak dopadla.“

14) „A nakonec by mě zajímalo jestli jste během svého pozdějšího života přišel do styku s nějakou literaturou, nebo jiným materiálem o německé rasové propagandě?“

„Já jsem se po válce a i pak dál, hodně zajímal o to co se za války dělo. Bylo to daný asi jednak výchovou, ale i tím, že jsme byli vzdáleně příbuzní s prezidentem Benešem. Takže jsem hodně četl ty Benešovy spisy, spoustu věcí mám dodnes, hlavně teda o těch jednotlivých bitvách. Asi jsem se snažil zpětně pochopit jak

k tomu došlo a jak to probíhalo. Ale je pravda, že po propagandistických věcech jsem přímo nepátral, samozřejmě něco vím o tom Goebbelsovi, ale ne že bych v tom byl nějaký odborník. Spíš jsem byl jenom zvědavěj a ta zvědavost mi teda docela vydržela.“

Informátorka F – 12. 8. 2011

1) „Nejdřív bych se chtěla zeptat, vlastnila Vaše rodina rádio?“

„Ano, to víte, tenkrát to byla ještě docela vymoženost. Dneska už se to tak nebere, protože těch technických věcí je tolik, ale tenkrát to bylo kromě novin takový hlavní médium skrze který jste se mohla něco dozvědět. A rodiče byli docela pyšný, že ho máme.“

2) „Jak často jste doma poslouchali rádio?“

„Docela často. Jak říkám, rodiče byli pyšný, že ho mají a myslím, že si užívali, že ho můžou poslouchat. Maminka ho měla zapnutý když třeba vařila, nebo dělala nějaký ruční práce a tatínek když přišel z práce tak si taky rád sednul do křesla, četl si a u toho poslouchal rozhlas. A my se sestrou jsme si rádi sedli s nima a poslouchali. Jenže já toho měla na Akádě docela dost...myslím úkolů, takže většinou jsem si měla čas až večer, když už jsem měla splněný všechny povinnosti.“

3) „A trávili jste u poslechu rádia čas pohromadě jako rodina?“

„Jak sem řekla, já sem měla hodně povinností takže sem si třeba poslechla něco s rodiči až třeba navečer, ale vim, že rodiče oba měli rádi hudbu, takže ty spolu poslouchali nějaké ty hudební pořady. Jednou si pamatuju, že hráli nějakou melodii, která se rodičům líbila a tatínek měl dobrou náladu, takovou až rozvernou, a dokonce si s maminkou zatancovali...(při této vzpomínce se usmívá) Teda jak můžete tancovat v bytě, ale trochu tam spolu tancovali, maminka se u toho usmívala, to se jí hodně líbilo. A tohle se mi hodně líbilo, to bylo všechno takový klidný a veselý, ale to bylo ještě před válkou. Takže jo, nějaký ten čas takhle pospolu jsme trávili u rádia. Ale zase si nepředstavujte že to bylo pokaždý, přece jenom tatínek měl taky dost práce na dráze, takže taky chodil domů unavený, ale občas si takhle...jak to říct, povyrazili.“(opět smích)

4) „Měla jste nějaký oblíbený pořad v rozhlase? A měli Vaši rodiče nějaký oblíbený pořad?“

„Já ne, mě to bylo tak nějak jedno. Pokud bylo rádio zapnutý, tak jsem ho taky poslouchala, ale že bych nějaký pořad vyhledávala tak to ne. A rodiče, jak říkám, oba měli rádi hudbu, asi i proto že si u ní dost odpočinuli. Neměli teda nijak vyhraněný vkus, takže jim stačilo aby něco hrálo. Buď si u toho pobrukovali, nebo jen tak seděli, potichu poslouchali a nebo teda tancovali. Občas teda poslouchali i zprávy, ale ne nějak pravidelně. Tatínek spíš četl noviny...a maminka ne, teda zprávy si někdy poslechli společně, ale to víte, s náma se o tom moc nebavili. Ale taky myslím, že zprávy poslouchali dřív, myslím před okupací a nebo těsně po okupaci, aby věděli co s náma teď bude. Ale pak už to bylo jenom zřídka.“

5) „Takže zprávy v rozhlase jste poslouchali?“

„...dyť povídám, rodiče někdy jo, ale já ani sestra ne. Asi sem teda něco zaslechla, ale ne proto, že bych to vyhledávala. Rodiče asi jo, ty chtěli vědět co se děje, ale myslím, že časem rezignovali.“

„Jak to myslíte, že rezignovali?“

„No jako po okupaci, že když už bylo jasný, že se tady Němci zabydlí na nějakou dobu, tak už se jim myslím nechtělo poslouchat zprávy. Protože to co by se dozvěděli by se jim asi stejně nelíbilo, nebo by jim to moc neřeklo, jako že ty informace stejně asi nebyly úplně správný, objektivní. Navíc otec se už pak o politiku v zemi ani moc nezajímal, už po Mnichovu byl zhrzeném a okupace...to už pro něj bylo jenom takový dokončení. Jestli to teda dává smysl...takže ani těm zprávám podle mě už nepřikládal váhu.“

6) „Už jsme se toho trochu dotkli, ale myslíte, že se nějakým způsobem změnilo vysílání po okupaci Československa Německem?“

„Rozhodně, příklady Vám asi nedám, ale to víte že jo. Když sem Němci napochodovali, tak měli najednou pocit že tohle je jejich země, že my Češi jim budeme sloužit a proto se snažili ovládnout všechno. Tím mám na mysli ty sdělovací prostředky, jako byly noviny a samozřejmě taky rozhlas. Ten navíc poslouchalo hodně lidí, takže to byla taková snadná cesta jak lidi zmanipulovat a přimět je aby věřili tomu, co se vysílalo.“

7) „A napadl by Vás nějaký konkrétní způsob jak se vysílání změnilo?“

„No rozhodně ten obsah se změnil. Nejenže většina toho co se vysílala byla asi z Německa, teda jako z pera Němců, tak i ten obsah byl jinej. Že se nám snažili vnutit, že oni jsou ten nejsilnější národ a že my se budeme pod jejich nadvládou mít vlastně dobře, což byl samozřejmě nesmysl. Takže asi takhle, ale to mi velí hlavně selský rozum.“

8) „Pamatujete si, že by se vysílaly nějaké rasově štvavé, nebo antisemitské pořady během období protektorátu?“

„Tak to teda nevím...řikám, doma už sme pak rozhlas ani moc neposlouchali, tatínek asi věděl proč ho moc nezapíná, a jestli se něco takovýho vysílalo, tak to by bylo asi to poslední co by poslouchal, nebo nechal nás abychom to poslouchali. Navíc tohle je takový ožehavý téma, většina lidí o tom buď nevěděla, nebo se tvářila že to nevidí...teda jak to jak je diskriminujou, navíc my jsme žádný Židy neznali a většina lidí se tenkrát starala hlavně sama o sebe a i tak toho bylo dost, takže starat se ještě o to, co se děje s někým jiným, to ne...navíc to by člověka mohlo dostat do velkých problémů. A protože to se do nás Němci snažili hustit jenom jak jsou nejlepší, tak ani ty ostatní věci který od nich vzešli jsme doma neposlouchali.“

9) „Vybavujete si některé obrazy, které byly o Židech během protektorátu často předkládány, případně co se o nich v té době tvrdilo?“

„Z té doby...?(je vidět, že se hodně zamýšlí) No vim, ale to je z dřívějšíka, to jsem ještě nebyla na světě, tak že byla ta hilsneriáda, ten proces s tím Židem, jak měl zavraždit tu českou holku...už Vám ani nevím kde sem o tom slyšela, ale že se mluvilo o tom, že ten Žid na ní spáchal tu rituální vraždu...to víte, tenkrát sem z toho neměla vůbec rozum, protože sem to někde slyšela jako malá, ale vim, že sem se toho bála. A během protektorátu...no tak asi sem někde zaslechla jak jsou Židi strašně na prachy, že by si pro korunu nechali vrtat koleno a možná i že jsou to nemravové...ale nic jiného si neuvědomuju, že bych o nich slyšela. To víte, lidi byli spíš zahleděný do sebe, než aby řešili cizí...“

10) „To je ale zajímavé, a nepamatujete si, kde jste tyhle řeči slyšela?“

„No doma rozhodně ne!(odpověděla velmi rychle, evidentně chtěla dát najevo, že její rodina nebyla antisemitsky smýšlející) Ani Vám nevím, jak říkám, o tý Hilsneriádě sem slyšela ještě když sem byla menší, takže to nevím vůbec a ten zbytek...no těžko říct, ale tak maximálně když jsem šla třeba s maminkou nakupovat, tak možná cestou, nebo v tom obchodě...ale ruku do ohně bych za to asi nedala...to sem Vám asi moc nepomohla,co...“(bylo jí vysvětleno, že naopak, že jsem jí za odpovědi vděčná)

11) „A vybavila byste si některé konkrétní projevy antisemitismu, jestli jste se Vy s něčím setkala?“

„Já ne, je fakt že když pak začaly mizet tak jsem se možná trochu pozastavila kde jsou, ale to bylo asi jen momentální. Tím že jsme žádný Židy neznali, tak jsme přesně nevěděli co se s nima děje, co všechno si proti nim Němci vymýšlí. Přece

jenom v Plzni jich zase nežilo tolik, takže asi i to, když je pak odváželi pryč nebylo tak nápadný jako třeba v nějakých větších městech. Navíc já jsem se nejdřív musela soustředit na školu, na maturitu a potom zase na práci a když se pak válka začala otáčet proti Němcům a začali třeba nálety, tak to jste se snažili dostat hlavně do bezpečí...a zase, každý se staral sám o sebe. Neříkám, že je to dobře, ale bylo to těžký pro každého..."(nastala krátká odmlka, bylo vidět, že má trochu pocit viny)

12) „Aha, takže byste mi asi nemohla říct, jak na Vás tyhle projevy případně působily?“

„No když jsem se s ničím konkrétně nesetkala tak ne, ale celkově Vám můžu říct, že to byla strašně ponurá doba, všichni byli uzavřený do sebe, to jste cítila na každém kroku. A jak říkám, když jsem tenkrát slyšela o tom Hilsnerovi tak jsem byla vyplašená, ale to jsem ještě byla menší. Možná kdybych to slyšela, nebo se to stalo pozdějc, tak už bych se tolik nebála, ale tenkrát mě to vylekalo. Ale jinak celá ta okupace byla hrozně temná, to víte, přece jenom když vám okupujou zemi a ještě jste vlastně ve válce, tak to ani jiný být nemůže..."(trochu si povzdechne)

13) „Ještě bych se chtěla zeptat, jestli jste během svého pozdějšího života po válce přišla do kontaktu s nějakou literaturou, nebo jiným materiálem, který by se týkal rasové nebo antisemitské propagandy?“

„Ne, tak to ne. Protože jsem v té době žila a vim jaká byla, tak si jí nemám potřebu nějak připomínat. Dětství jsem měla hezký, to jo, ale přece jenom tu, jak se dneska říká, pubertu jsem prožila v době kdy se nic nesmělo, takže jsem o leccos přišla a proč si připomínat o co Vás Němci ošidili. Samozřejmě že na tom byli lidi hůř než my, ale i tak. Neříkám, že když jsem něco zaslechla, nebo viděla třeba v televizi, nebo ještě předtím v novinách a tak, že jsem se nekoukla, nebo si to nepřečetla, ale nijak víc jsem se po tom nepídila.“

Informátorka G – 6. 8. 2011

1) „Nejdřív bych se chtěla zeptat, jestli Vaše rodina vlastnila rádio?“

„Jojo, dokud jsem bydlela s rodiči tak jsme ho měli. Pak když jsem se přestěhovala do Prahy tak ta naše známá ho taky měla, ale neuvědomuju si, že bysme ho nějak moc poslouchaly. Dřív doma to jo, hlavně teda otec, my ženský taky, ale my jsme poslouchaly takový ty oddechový věci.“

2) „A jak často jste doma poslouchali rádio?“

„No otec ho dřív poslouchal docela s železnou pravidelností, poslouchal takový ty vážnější věci, které se týkaly politiky a stavu naší republiky. A jak říkám, já, maminka a sestra jsme poslouchaly spíš ty oddechovější, řekněme třeba zábavnější pořady... tím myslím spíš nějaký hudební pořad, když hrály ty známe melodie, občas nějakou rozhlasovou hru. A protože sme doma byli čtyři, a každý si chtěl občas něco poslechnout, tak bych řekla, že sme ho měly zapnutý poměrně často, každý den minimálně jednou, spíš asi víckrát...rozhodně si nepamatuju den, kdy by u nás nehrálo.“

3) „A trávili jste u poslechu rádia čas pohromadě jako rodina?“

„(trochu se pousměje)...no víte co, tatínek na nás byl sám, myslím jako na tři ženský, takže občas byl nucen poslouchat i ty naše hudební pořady, ale protože my se sestrou jsme u toho občas vyváděly, tak to moc dlouho nevydržel a třeba si šel číst noviny vedle do pokoje. Nás zase na druhou stranu moc nebavily ty jeho zprávy, ale je pravda, že občas jsme se u toho sešli všichni jako rodina. Ale že by to bylo nějak pravidelně, to asi ne...teda ne s otcem, to spíš my holky s maminkou. Jak říkám, měli jsme rozdílný vkus a otec si od nás asi taky musel odpočinout, aby se nezbláznil (opět smích).“

4) „Chápu a měla jste Vy nějaký oblíbený pořad? Nebo měli Vaši rodiče nějaký oblíbený pořad?“

„Ne, já tedy určitě, mě stačilo, aby hrála nějaká hudba a byla jsem spokojená. Co byste taky chtěla od mladý holky. Navíc když pak Němčouři zrušili Sokol a já sem neměla žádný pohyb a musela sem se držet hlavně doma, tak to trdlování na nějakou muziku pro mě byl takový způsob vybití...to víte, pohyb mi chyběl a když jsem mohla doma poskakovat na nějakou pěknou polku, nebo tak něco, tak sem byla skoro v sedmym nebi. A moje sestra...no znáte to, mladší sestry, ty se často opičí po těch starších, takže když sem začala já, začala ona taky a to pak bylo veselo(potrásla hlavou a obrátila oči sloup). To se pak ani vlastně nedivím, že tatínek si radši odcházel číst. Maminka ta se většinou jenom pousmála, byla to taky ženská, takže asi věděla, že se chceme jenom trošičku pobavit.A rodiče...? No těžko říct, já měla blíž k mamince a sestře, ale vím, že otec poslouchal spíš ty události a zprávy. Ano, taky si občas s náma poslechl nějakou tu hudbu, třeba s maminkou, když hrála třeba nějaká vážnější hudba tak to spolu poslouchali, ale že by rodiče měli nějaký pořad, který by vyloženě vyhledávali, tak to myslím, že asi ne...nebo aspoň já si to neuvědomuju.“

5) „Už jsme to trochu nakousli, ale ještě se zeptám, poslouchali jste zprávy vysílané rozhlase?“

„Jak říkám, já ne, ani maminka moc ne, ono se to tenkrát stejně moc nenosilo, aby se žena zajímala nějak víc o politiku, a myslím, že naší maminku to ani moc nezajímalo, i když tím nechci říct, že by byla nějak hloupá, to vůbec ne(trochu se rozohnila, bylo vidět, že se snaží svojí matku obhajovat),ale prostě měla svůj zaběhnutý režim, který se točil hlavně kolem péče o nás, jako o rodinu a tyhle věci jí moc nezajímaly. A tatínek...no zprávy poslouchal, to jo, jako určitě ho zajímalo co

se v republice děje, přece jenom to byla taková napjatá doba, jako než přišli Němci, a pak když už tady byli, takže asi chtěl být v obraze, ale nás holky, teď myslím sebe a sestru, držel docela stranou, moc se s náma o tom nebavil a ani to před námi moc neposlouchal. Teda jako v době, kdy už tady byli Němčouři, třeba si to rádio zapnul, když jsme byly se sestrou v pokoji a dělaly jsme úkoly nebo tak něco, ale před námi asi ne. A jak jsem říkala, nás to zas tak nezajímalo, měly jsme takový ten svůj holčičí svět, takže...”

6) „Myslíte si, že se nějakým způsobem změnilo vysílání po okupaci Československa Německem?“

„To víte že jo, vždyť když nás Němčouři dostali pod křídla, tak si přece museli pojistit, že nás udrží v klidu. Asi to teda nebylo hned ze začátku, ale ty informace, který se k nám měly dostat, pak byly buď filtrovaný, nebo zkreslený, aby z toho oni vycházeli nejlíp. A hlavně pak, když se jim to začínalo bortit, že jo, tak museli bejt hodně opatrný co pustí mezi lidi, nemohli přece přiznat, že prohrávají. To si teda aspoň myslím, otec pak přestal rádio poslouchat. Víte on byl strašně chytřej, už když nás prodali v Mnichově, tak věděl, že to asi nebude konec, takže myslím, že pak už jenom z nějakého přesvědčení, nebo slušnosti, jako tý lidský slušnosti, to prostě odmítal poslouchat. No a pak aby toho nebylo málo, tak se zakazovalo to rádio poslouchat úplně. To možná vlastně taky bylo proto, aby neprosáklo, že se jim ve válce zas tak nedaří. Lidi by se pak mohli začít bránit tý nadvládě, pokud by věděli, že to německý vítězství není zas tak jistý.“

7) „Vy už jste mi to vlastně řekla, ale myslíte, že byste mohla ještě vypíchnout, jakým způsobem se podle Vás to vysílání změnilo?“

„No rozhodně bych řekla, že ovládli zprávy, protože jak jinak, teda kromě novin mohli lidem vtloukat do hlavy to co chtěli, abychom tomu věřili...? To víte, na ty důležitý místa dosadili svoje lidi, buď Němce, kteří tady žili a nebo ty Čechy, kteří byli ochotní s nima spolupracovat. No a tyhle lidi pak ochotně plnili jejich příkazy a angažovali se...a kromě novin byl ten rozhlas skoro jediný prostředek jak k nám dostat ty svoje smyšlený informace. Ale kdybychom mluvili o tom jiným vysílání, myslím tím ty zábavný pořady, tak tam nevím, jak by se to mohlo změnit, to asi moc ne. Ale řekla bych, že ta změna byla nejvíc vidět v těch pořadech, který se týkaly politiky.“

8) „Pamatujete si, že by se v rozhlase vysílaly nějaké rasově štvavé, nebo antisemitské pořady během období protektorátu?“

„...tak to vám nepovím, jak říkám, doma poslouchal rozhlas hlavně otec, a pak už ho ani on skoro neposlouchal. Navíc pak se to i zakazovalo, vim, že některým lidem, takovým těm víc angažovaným zabavovali Němčouři součástky z rádií, aby je nemohli vůbec poslouchat. Navíc tím, že sem se pak odstěhovala do Prahy tak tam jsem se o to taky nezajímala. Tam mě měla na starost ta rodinná známá a pro tu bylo důležitý, abych se chovala slušně, navíc ona sama rozhlas moc neposlouchala a protože sem u ní byla přece jenom trochu host, tak sem se ani moc nevyptávala, jestli si můžu něco pustit. Když měla něco zapnutého ona, tak jo, tak jsme to poslouchaly spolu, ale to většinou taky byla jenom nějaká hudba, nebo rozhlasová hra.“

10) „A vybavila byste si některé obrazy, které byly o Židech během protektorátu často předkládány, případně co se o nich v této době tvrdilo?“

„Doma z Plzně nevím, protože to sem byla buď ve škole, nebo doma...to spíš až když sem se přestěhovala do Prahy, tak tam jsem přece jenom byla venku víc, protože jsem se musela dostat z práce domů a tak. Nevím teda co se tvrdilo, protože sem byla v kontaktu hlavně s tou tetou u který sem bydlela, ale samozřejmě že sem

viděla nápisy na obchodech, aby lidi u Židů nenakupovali, stejně jako vim, že měli zakázáno jezdit v nějakou určitou dobu elektrickou, ale to jsou spíš věci, který jsem viděla, než že by to někdo tvrdil...jenže jak říkám, já sem neměla moc možnost někde něco slyšet. V práci jsem toho měla hodně, to je jasný a rodiče ani ta teta o ničem takovým nemluvili, takže na jednu stranu, kde se má mladá holka jako já, něco takového dozvědět...“(mluví poměrně rychle, jako by se obhajovala, že mi neposkytuje informace, které myslí, že bych chtěla slyšet)

11) „Tím jste mi vlastně odpověděla na mou další otázku, jestli víte kde se takovéto obrazy objevovaly?“

„No jak říkám, já toho moc nevím...ale kde jinde by je mohli Němci ventilovat než v novinách, nebo třeba v tom rádiu, že jo. Žádný jiný prostředek, který by se dostal k tolika lidem skoro nebyl, takže tohle asi bylo nejjednodušší. Jestli byla nějaká šuška mezi lidma, jako myslím pomlouvání, to opravdu nevím...“

12) „Zeptám se ještě, vybavujete si nějaké konkrétní projevy antisemitismu?“

„hmm...no přece to, že u nich Češi neměli nakupovat, to je taky diskriminace,ne? Takže tohle určitě, protože pokud se žijete jako obchodník a pak někdo zakazuje zákazníkům aby k Vám chodili, tak to Vás přece může zničit, což se jim taky dělo,že jo. A stejně tak ta elektrika, že s ní nemohli jezdit...to je taky problém. Přece jenom, Praha není malý město a občas bylo potřeba se kus cest svézt, nešlo pořád chodit pěšky, takže to že nemohli...to taky bylo hrozný. Kromě tohohle nevím, teda všichni samozřejmě víme o tý Davidově hvězdě co pak museli mít na oblečení, ale jinak mě asi nic nenapadá. A to tohle vim vlastně jenom díky tomu, že sem se přestěhovala do tý Prahy...kdybych zůstala doma, tak myslím, že bych se ani s tímhle nesetkala.“(vypadá trochu provinile)

13) „A jak na Vás tyhle obrazy, nebo zkušenosti působily?“

„No...jak to říct, přece jenom uplynula docela dlouhá doba...ale když se nad tím zamyslím, tak myslím, že sem to asi moc neřešila. Protože doma v Plzni sme o tom vůbec nemluvili, tatínek asi nechtěl abysme o tom věděli, vlastně ani nevím jestli on sám o tom věděl a v Praze sem pak měla jiný starosti. Teda jako že sem byla buď v práci, nebo doma. To víte že je to strašný, to co jsem Vám před chvílí říkala, to o tý elektrice, nebo obchodech, to byla taková předzvěst toho co pak přišlo, ale o tom se skoro nevědělo, Němci to dělali docela opatrně a myslím, že nezasvěcený obyčejný lidi, jako sme byli my o tom téměř nevěděli...takže vlastně ani nešlo se ohledně toho nějak cítit. Ale pak to byl přece jenom šok, když se ty Židi vraceli z koncentráků, jenže to už bylo potom, pozdě...“(opět má poměrně provinilý výraz)

14) „A poslední otázka, přišla jste během svého pozdějšího života po válce do styku s nějakou literaturou, nebo jiným materiálem, který by se týkal rasové, nebo antisemitské propagandy?“

„O tomhle jsme se už myslím bavili, viděla jsem nějaký film, nebo četla nějakou knížku, ale rozhodně sem to nevyhledávala. Když jsem se vrátila zpátky do Prahy tak jsem se zase musela starat o obchod a pak jsem se ještě starala o rodinu, takže toho času moc nebylo. A navíc, když v tom žijete, tak se k tomu pak nechcete vracet. Když celý den pracujete, tak si chcete odpočinout a přečíst si nějakou odpočinkovou knížku a ne číst o těchle věcech...“(opět působí trochu provinile, že se o tyto věci nezajímala víc)